

T.B.M.M.

(S. Sayısı : 861)

Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Anavatan Partisi Grup Başkanvekilleri Gümüşhane Milletvekili M. Oltan Sungurlu, Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan, Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık, Sosyaldemokrat Halkçı Parti Grup Başkanı Ankara Milletvekili Seyfi Oktay, İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş, Batman Milletvekili Adnan Ekmen ve 292 Arkadaşının 7.11.1982 Tarihli ve 2709 Numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi, İzmir Milletvekili Cemal Tercan ve 153 Arkadaşının 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 82 nci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi, Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu ve 170 Arkadaşının 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 127 nci Maddesinin Değiştirilmesi ve Anayasaya Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/1007, 2/1110, 2/1312)

NOT :

306 ve 306'ya 2 nci ek. S. Sayısı, İçtüzüğü'nün 88 inci maddesine göre Genel Kurulun 16.2.1995 tarihli 76 ncı Birleşiminde Anayasa Komisyonuna geri verilmiş olup diğer Anayasa değişiklik teklifleri ile birleştirilmiştir.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

DYP, ANAP, SHP Parti Grup Başkanvekillerince ortaklaşa hazırlanan ve mutabakat sağlanan 7.11.1982 tarihli ve 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç, 33, 51, 52, 53, 54, 67, 68, 69, 75, 76, 82, 84, 85, 86, 93, 128, 135, 149, 171 ve Geçici 15 inci maddelerinin değiştirilmesi ile ilgili taslak metin bilgi ve takdirlerinize arz olunur.

Saygılarımızla.

<i>Nevzat Ercan</i> Sakarya	<i>Turhan Tayan</i> Bursa	<i>İhsan Saraçlar</i> Samsun
<i>M. Oltan Sungurlu</i> Gümüşhane	<i>Hasan Korkmazcan</i> Denizli	<i>Eyüp Aşık</i> Trabzon
<i>Seyfi Oktay</i> Ankara	<i>Ercan Karakaş</i> İstanbul	<i>Adnan Ekmen</i> Batman

<i>Orhan Şendağ</i>	<i>Turgut Tekin</i>	<i>İsmet Attila</i>
Adana	Adana	Afyon
<i>Baki Durmaz</i>	<i>Abdullah Ulutürk</i>	<i>Mikail Aydemir</i>
Afyon	Afyon	Ağrı
<i>Cemil Erhan</i>	<i>Halil Demir</i>	<i>Mahmut Öztürk</i>
Ağrı	Aksaray	Aksaray
<i>Bilal Güngör</i>	<i>Orhan Kilercioğlu</i>	<i>Sait Kemal Mimarçoğlu</i>
Ankara	Ankara	Ankara
<i>Mustafa Tınaz Titiz</i>	<i>Baki Tuğ</i>	<i>Mustafa Dursun Yangın</i>
Ankara	Ankara	Ankara
<i>Veysel Atasoy</i>	<i>Adil Aydın</i>	<i>Hayri Doğan</i>
Antalya	Antalya	Antalya
<i>Ali Karataş</i>	<i>Hasan Namal</i>	<i>Hasan Ekinci</i>
Antalya	Antalya	Artvin
<i>Tunç Bilget</i>	<i>Ali Rıza Gönül</i>	<i>Nahit Menteşe</i>
Aydın	Aydın	Aydın
<i>İsmet Sezgin</i>	<i>A. Baki Ataç</i>	<i>Hüseyin Balyalı</i>
Aydın	Balıkesir	Balıkesir
<i>Ekrem Ceyhan</i>	<i>Ömer Lütfü Coşkun</i>	<i>M. Cemal Öztaylan</i>
Balıkesir	Balıkesir	Balıkesir
<i>Melih Pabuçcuoğlu</i>	<i>Sami Sözat</i>	<i>Bahattin Şeker</i>
Balıkesir	Balıkesir	Bilecik
<i>Haydar Baylaz</i>	<i>Nazmi Çiloğlu</i>	<i>Mustafa Çiloğlu</i>
Bingöl	Bolu	Burdur
<i>Ahmet Şeref Erdem</i>	<i>Ahmet Sayın</i>	<i>Fethi Akkoç</i>
Burdur	Burdur	Bursa
<i>Şükri Erdem</i>	<i>B. Mehmet Gazioğlu</i>	<i>Kadri Güçlü</i>
Bursa	Bursa	Bursa
<i>İbrahim Gürdal</i>	<i>Yılmaz Ovalı</i>	<i>Turhan Tayan</i>
Bursa	Bursa	Bursa
<i>Süleyman Ayhan</i>	<i>Nevfel Şahin</i>	<i>A. Hamdi Üçpınarlar</i>
Çanakkale	Çanakkale	Çanakkale
<i>Rahmi Özer</i>	<i>Nevzat Ayaz</i>	<i>M. Ateş Amiklioğlu</i>
Çanakkale	Çankırı	Çorum

<i>Cemal Şahin</i>	<i>A. Adnan Türkoğlu</i>	<i>Mehmet Gözlükaya</i>
Çorum	Çorum	Denizli
<i>M. Haluk Müftüler</i>	<i>Nabi Sabuncu</i>	<i>M. Salim Ensarioğlu</i>
Denizli	Denizli	Diyarbakır
<i>Evren Bulut</i>	<i>Şerif Ercan</i>	<i>İsmail Köse</i>
Edirne	Edirne	Erzurum
<i>H. Cindoruk</i>	<i>Hüseyin Aksoy</i>	<i>İbrahim Yaşar Dedelek</i>
Eskişehir	Eskişehir	Eskişehir
<i>Mehmet Batallı</i>	<i>Ayvaz Gökdemir</i>	<i>Mehmet Özkaya</i>
Gaziantep	Gaziantep	Gaziantep
<i>Hannan Özüberk</i>	<i>Ergun Özdemir</i>	<i>Mustafa Zeydan</i>
Gaziantep	Giresun	Hakkâri
<i>Abdullah Kınalı</i>	<i>Bestami Teke</i>	<i>Ali Uyar</i>
Hatay	Hatay	Hatay
<i>M. Fikri Çobaner</i>	<i>A. Aykon Doğan</i>	<i>Ertekin Durutürk</i>
Isparta	Isparta	Isparta
<i>Fevzi Arıcı</i>	<i>Ahmet Bilyeli</i>	<i>Asım Kaleli</i>
İçel	İçel	İçel
<i>Ali Su</i>	<i>Tansu Çiller</i>	<i>Yıldırım Aktuna</i>
İçel	İstanbul	İstanbul
<i>M. Bahattin Yücel</i>	<i>Mehmet Köstepen</i>	<i>Mehmet Özkan</i>
İstanbul	İzmir	İzmir
<i>Rıfat Serdaroğlu</i>	<i>Erkut Şenbaş</i>	<i>Cemal Tercan</i>
İzmir	İzmir	İzmir
<i>Selahattin Karademir</i>	<i>M. Sabri Güner</i>	<i>Münif İslamoğlu</i>
Kahramanmaraş	Kars	Kastamonu
<i>Nurhan Tekinel</i>	<i>M. Sadık Avundukluoğlu</i>	<i>Hacı Filiz</i>
Kastamonu	Kırıkkale	Kırıkkale
<i>Abdurrahman Ünlü</i>	<i>A. Sezal Özbek</i>	<i>Cemal Özbilen</i>
Kırıkkale	Kırklareli	Kırklareli
<i>İ. Hakkı Amasyalı</i>	<i>H. İbrahim Artvinli</i>	<i>M. Kazım Dinç</i>
Kocaeli	Kocaeli	Kocaeli
<i>İsmail Kalkandelen</i>	<i>Alaettin Kurt</i>	<i>Hasan Afsar</i>
Kocaeli	Kocaeli	Konya

<i>Osman Özbek</i> Konya	<i>Ömer Şeker</i> Konya	<i>Vefa Tanır</i> Konya
<i>Mehmet Ali Yavuz</i> Konya	<i>H. Cavit Erdemir</i> Kütahya	<i>İsmail Karakuyu</i> Kütahya
<i>Rıza Akçalı</i> Manisa	<i>Akın Gönen</i> Manisa	<i>Sümer Oral</i> Manisa
<i>Cengiz Üretmen</i> Manisa	<i>Yahya Uslu</i> Manisa	<i>Muzaffer Arıkan</i> Mardin
<i>İrfettin Akar</i> Muğla	<i>Muzaffer İlhan</i> Muğla	<i>Latif Sakıcı</i> Muğla
<i>Esat Kıratlıoğlu</i> Nevşehir	<i>Osman Seyfi</i> Nevşehir	<i>İbrahim Arısoy</i> Niğde
<i>Doğan Baran</i> Niğde	<i>Rıfat Yüzbaşıoğlu</i> Niğde	<i>Hasan Kılıç</i> Ordu
<i>Nevzat Ercan</i> Sakarya	<i>Mehmet Gölhan</i> Sakarya	<i>Ahmet Neidim</i> Sakarya
<i>İlyas Aktaş</i> Samsun	<i>Cemal Alişan</i> Samsun	<i>Mehmet Çebi</i> Samsun
<i>İrfan Demiralp</i> Samsun	<i>Ali Eser</i> Samsun	<i>Nafiz Kurt</i> Samsun
<i>İhsan Saraçlar</i> Samsun	<i>Hüseyin Özalp</i> Samsun	<i>Kadir Bozkurt</i> Sinop
<i>C. Sadık Keseroğlu</i> Sinop	<i>Yaşar Topçu</i> Sinop	<i>Necmettin Cevheri</i> Şanlıurfa
<i>F. Aydın Mirkelam</i> Şanlıurfa	<i>M. Fevzi Şihanlıoğlu</i> Şanlıurfa	<i>Abdurrezzak Yavuz</i> Şanlıurfa
<i>Halil Başol</i> Tekirdağ	<i>Muhtar Mahramlı</i> Tekirdağ	<i>Fethiye Özver</i> Tekirdağ
<i>Hasan Peker</i> Tekirdağ	<i>Ali Şevki Erek</i> Tokat	<i>Adnan Akın</i> Zonguldak
<i>Şinasi Altınır</i> Zonguldak	<i>Ömer Barutçu</i> Zonguldak	<i>Güneş Müftüoğlu</i> Zonguldak
<i>Ali Uzun</i> Zonguldak	<i>Tevfik Diker</i> Manisa	<i>Mehmet Kerimoğlu</i> Ankara

<i>Muzaffer Demir</i>	<i>Güler İleri</i>	<i>Aydın Güven Gürkan</i>
Muş	Tokat	Antalya
<i>Mehmet Alp</i>	<i>Mehmet Kahraman</i>	<i>Mehmet Gülcegin</i>
Kars	Diyarbakır	Mardin
<i>Sinan Yerlikaya</i>	<i>Sabri Yavuz</i>	<i>Bahattin Alagöz</i>
Tunceli	Kırşehir	Gaziantep
<i>Salih Sümer</i>	<i>Hilmi Yükselen</i>	<i>Şahin Ulusoy</i>
Diyarbakır	Kırşehir	Tokat
<i>Fahri Gündüz</i>	<i>Muhammet Kaymak</i>	<i>Erman Şahin</i>
Uşak	Adana	Muğla
<i>Halil Çulhaoğlu</i>	<i>Cemalettin Gürbüz</i>	<i>Celal Kürkoğlu</i>
İzmir	Amasya	Adıyaman
<i>Abdulkadir Ateş</i>	<i>Ural Köklü</i>	<i>İbrahim Gürsoy</i>
Gaziantep	Uşak	İstanbul
<i>Mahmut Uyanık</i>	<i>Kamer Genç</i>	<i>Ali İbrahim Tutu</i>
Diyarbakır	Tunceli	Erzincan
<i>Timurçin Savaş</i>	<i>Mustafa Yılmaz</i>	<i>Ziya Halis</i>
Adana	Malatya	Sivas
<i>Salman Kaya</i>	<i>İbrahim Tez</i>	<i>Abuzer Tanrıverdi</i>
Ankara	Ankara	Adıyaman
<i>Atilla Hun</i>	<i>Mustafa Kul</i>	<i>Abdülkerim Zilan</i>
Kars	Erzincan	Batman
<i>M. Tahir Köse</i>	<i>Erdal Koyuncu</i>	<i>Nihat Matkap</i>
Amasya	Siirt	Hatay
<i>Fikri Sağlar</i>	<i>Mehmet Moğultay</i>	<i>Zeki Nacitarhan</i>
İçel	İstanbul	Kars
<i>Onur Kumbaracıbaşı</i>	<i>Azimet Köyliüoğlu</i>	<i>Hikmet Çetin</i>
Hatay	Sivas	Gaziantep
<i>Esat Canan</i>	<i>Mehmet Dönen</i>	<i>Mümtaz Soysal</i>
Hakkâri	Hatay	Ankara
<i>Erdal İnönü</i>	<i>Bülent Atasayan</i>	<i>Mustafa Kılıçaslan</i>
İzmir	Kocaeli	Sakarya
<i>Elaattin Elmas</i>	<i>Gurhan Çelebican</i>	<i>Suha Tanuk</i>
İstanbul	İstanbul	İzmir
<i>Yusuf Pamuk</i>	<i>E. Cenap Gülpınar</i>	<i>Mehmet Keçeciler</i>
İstanbul	Şanlıurfa	Konya

<i>Şükri Yürür</i>	<i>İlker Tuncay</i>	<i>Seyyit Eyyüpoğlu</i>
Ordu	Çankırı	Şanlıurfa
<i>İmren Aykut</i>	<i>Ekrem Pakdemirli</i>	<i>Şadan Tuzcu</i>
İstanbul	Manisa	İstanbul
<i>Mehmet Sağdıç</i>	<i>Mahmut Orhon</i>	<i>Selçuk Maruflu</i>
Ankara	Yozgat	İstanbul
<i>Necdet Yazıcı</i>	<i>Uğur Aksöz</i>	<i>Ahmet Şanal</i>
Zonguldak	Adana	Adana
<i>Nevşat Özer</i>	<i>Melike Tugay Hasefe</i>	<i>Engin Güner</i>
Muğla	İstanbul	İstanbul
<i>Yıldırım Akbulut</i>	<i>İlhan Kaya</i>	<i>Cengiz Altınkaya</i>
Erzincan	İzmir	Aydın
<i>Orhan Ergüder</i>	<i>Emin Kul</i>	<i>B. Doğançan Akyürek</i>
İstanbul	İstanbul	İstanbul
<i>Gürol Soylu</i>	<i>Sabri Öztürk</i>	<i>E. Safder Gaydalı</i>
İstanbul	İstanbul	Bitlis
<i>Hamdi Eriş</i>	<i>Süleyman Hatinoğlu</i>	<i>İbrahim Özsoy</i>
Ankara	Artvin	Afyon
<i>Ali Er</i>	<i>Cavit Kavak</i>	<i>Eyüp Aşık</i>
İçel	İstanbul	Trabzon
<i>Hasan Çakır</i>	<i>Murat Başesgioğlu</i>	<i>Faruk Saydam</i>
Antalya	Kastamonu	Manisa
<i>Refik Arslan</i>	<i>Mustafa Balcılar</i>	<i>Metin Emiroğlu</i>
Kastamonu	<i>Eskişehir</i>	Malatya
<i>Mustafa Parlak</i>	<i>Ahmet Kabil</i>	<i>Bülent Akarcalı</i>
Rize	Rize	İstanbul
<i>Halit Dumankaya</i>	<i>Cengiz Bulut</i>	<i>Kamran İnan</i>
İstanbul	İzmir	Bitlis
<i>İsmail Sancak</i>	<i>Rüşti Kâzım Yücelen</i>	<i>Ersin Taranoğlu</i>
İstanbul	İzmir	Bitlis
<i>Münir Doğan Ölmeztoprak</i>	<i>Fahrettin Kurt</i>	<i>Kadir Ramazan Coşkun</i>
Malatya	Trabzon	İstanbul
<i>Yücel Seçkiner</i>	<i>M. Rauf Ertekin</i>	<i>Ali Kemal Başaran</i>
Ankara	Kütahya	Trabzon
<i>Mustafa Kalemli</i>	<i>Abbas İnceayan</i>	<i>Feyzi İşbaşaran</i>
Kütahya	Bolu	İstanbul
<i>Salih Ergün</i>	<i>Şerif Bedirhanoglu</i>	<i>Feridun Pehlivan</i>
İstanbul	Van	Bursa

<i>İ. Safa Giray</i>	<i>Ülkü Güney</i>	<i>Avni Akyol</i>
İstanbul	Bayburt	Bolu
<i>Yaşar Eryılmaz</i>	<i>Şadi Pehlivanoğlu</i>	<i>M. Bahri Kibar</i>
Ağrı	Ordu	Ordu
<i>Gazi Barut</i>	<i>Yusuf Namoğlu</i>	<i>Işın Çelebi</i>
Malatya	İstanbul	İzmir
<i>Adem Yıldız</i>	<i>Cem Kozlu</i>	<i>Muzaffer Arıcı</i>
Samsun	İstanbul	Denizli
<i>Mesut Yılmaz</i>	<i>Hasan Korkmazcan</i>	<i>Mehmet Seven</i>
Rize	Denizli	Bilecik
<i>Yavuz K'ymen</i>	<i>H. Fecri Alpaslan</i>	<i>Lutfullah Kayalar</i>
Giresun	Ağrı	Yozgat
<i>Yüksel Yalova</i>	<i>Mehmet Nedim Budak</i>	<i>Kaya Erdem</i>
Aydın	Ankara	İzmir
<i>Mehmet Gedik</i>	<i>İbrahim Özdemir</i>	<i>Hüsamettin Öriç</i>
Bursa	İstanbul	Bursa
<i>Timur Demir</i>	<i>Mehmet Çevik</i>	
İzmir	Ankara	

GENEL GEREKÇE

1982 Anayasasının değiştirilmesi veya yeni bir Anayasa hazırlanması tartışmaları 1983 Genel Seçimlerinden hemen sonra ülkemizin siyasal gündemine girmiş o tarihten beri de güncelliğini sürdürmeye devam etmiştir.

Anayasanın başlangıç bölümünde yer alan ve askerî müdahaleyi meşrulaştıran, ibareler, temel hak ve hürriyetler konusundaki düzenlemeler olağan ve olağanüstü dönemlerde yargı denetimini bağımsızlık ve güvencelerini zedeleyen hükümlerin yanı sıra pek çok husus yaygın eleştirilere konu olmuştur.

Bu nedenlerledir ki bu gün acil ve kısmî Anayasa değişiklikleri kadar, millî mutabakata dayalı yeni bir Anayasanın yapılması fikri de kamuoyunda benimsenmiş bulunmaktadır.

20 Ekim 1991 Genel Seçimlerine katılan siyasal partilerin hemen hepsi yeni bir Anayasanın oluşturulması fikri etrafında birleşmiş durumdadırlar.

Bugüne kadar T.B.M.M.'de temsil edilen siyasî partilerce veya çeşitli meslek kuruluşlarınca ortaya konulan pek çok öneri Meclis Başkanlığınca oluşturulan partilerarası komisyonda ele alınmış ve bir mutabakat arayışına girilmiştir.

Böylesine geniş kapsamlı bir mutabakatın bu Meclis aritmetiği içerisinde gerçekleştirilmesi elbette kolay bir şey olmayabilir.

Ancak bazı önemli maddelerin değiştirilmesine öncelik verilmesi fikrinden hareketle oluşturulan partilerarası konsensus neticesinde ortaya çıkan ve üzerinde mutabık kalınan hususlarla ilgili olarak bu Anayasa değişikliği teklifimiz hazırlanmıştır.

MADDE GEREKÇELERİ

Madde 1. — Anayasanın başlangıç kısmının birinci ve ikinci fıkraları metinden çıkarılarak Anayasaya Demokratik bir yapı kazandırılmak istenmiştir.

Madde 2. — Teklifin 2 nci maddesi ile T. C. Anayasasının 33 üncü maddesi değiştirilmiş maddenin birinci fıkrası yeniden düzenlenirken diğer fıkraları metinden çıkarılmış ve bu konudaki düzenlemelerin bir Kanun ile yapılması hükme bağlanmıştır.

Madde 3. — Teklifin 3 üncü maddesi ile T. C. Anayasasının 51 inci maddesi değiştirilmiş maddenin birinci fıkrasındaki "işçiler" ibaresi "çalışanlar" olarak değiştirilmiş. İkinci fıkrada bu hakkın kullanılması ile ilgili usul ve istisnaların kanunla düzenlenmesi esası getirilmiş. Maddedeki diğer fıkralar madde metninden çıkartılmıştır.

Madde 4. — Teklifin 4 üncü maddesi ile Anayasasının 52 nci maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 5. — Teklifin 5 inci maddesi ile T. C. Anayasasının 53 üncü maddesi değiştirilmiş, maddenin birinci fıkrasındaki işçiler ibaresi "çalışanlar" olarak değiştirilmiş ve madde kapsamı genişletilmiştir. 3 üncü fıkraya ise madde metninden çıkartılmıştır.

Madde 6. — Teklifin 6 ncı maddesi ile T. C. Anayasasının 54 üncü maddesinin birinci fıkrası değiştirilmiş maddedeki işçiler ibaresi "Çalışanlar" olarak değiştirilmiş maddenin diğer fıkraları metinden çıkartılmıştır.

Madde 7. — Teklifin 7 nci maddesi ile T. C. Anayasasının 67 nci maddesinin 2 ncı fıkrasında yurt dışında bulunan vatandaşlarımıza oy hakkı tanınmasına ilişkin yasal düzenleme yapılabileceği hükmü getirilmiş.

İkinci fıkradaki seçme ve halk oylamasına katılma yaşı 18 olarak düzenlenmiş, maddeye bir fıkraya eklenerek seçim kanunlarının yapılmasındaki temel ilkelerle ilgili uyulması gereken hususlar düzenlenmiştir.

Madde 8. — Teklifin 8 inci maddesi ile T. C. Anayasasının 68 ncı maddesinin birinci fıkrasındaki siyasi partilere üyelik yaşı 18 olarak değiştirilmiş, 4 üncü ve 5 inci fıkralar birleştirilerek yeniden düzenlenmiş, 6 ncı fıkraya madde metninden çıkartılmış, son fıkradaki yüksek öğretim kuruluşlarındaki öğretim elemanları ibaresi fıkradan çıkartılarak, "öğrenciler" ibaresi "yüksek öğretim öncesi öğrencileri" olarak değiştirilmek suretiyle fıkraya yeniden düzenlenmiştir.

Madde 9. — Teklifin 9 uncu maddesi ile T. C. Anayasasının 69 uncu maddesinin birinci fıkrası değiştirilmiş, ikinci fıkraya madde metninden çıkartılmış, 3 üncü, 6 ncı ve son fıkradaki diğer fıkralar da değiştirilerek yeniden düzenlenmiştir.

Madde 10. — Bu madde ile TBMM'nin üye sayısı 450'den 600'e çıkarılmaktadır. Ülkemizin artan nüfusuna paralel olarak temsilcilerinin sayısında bir artış vatandaşlarımızın ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilmek açısından gerekli görülmüştür.

Madde 11. — Teklifin 11 inci maddesi ile T. C. Anayasasının 76 ncı maddesinin birinci fıkrasındaki milletvekili seçilme yaşı 25 olarak değiştirilmiş, ikinci fıkrada sayılan bazı suçlardan affa uğrayanlara seçilme imkânı getirilmiş, üçüncü fıkradaki değişiklik ile de aday olabilmek için görevlerinden çekilmesi gerekenlere ilişkin hususlar yeniden düzenlenmiştir.

Madde 12. — Teklifin 12 nci maddesi ile T. C. Anayasasının 82 ncı maddesinin birinci fıkrası değiştirilerek milletvekillerinin Dernek ve Vakıflarla olan ilişkileri yeniden düzenlenmiştir.

Madde 13. — 84 üncü maddenin birinci fıkrasında yer alan "partisinden istifa ederek; başka bir partiye giren veya seçim hükümetleri hariç Bakanlar Kurulunda görev alan" ibareleri madde metninden çıkarılmıştır. Ayrıca, istifa eden, TBMM üyeliğine seçilmeye engel bir suçtan dolayı hüküm giyen ve kısıtlanan milletvekilinin üyeliğinin düşmesi Meclisin salt çoğunluk kararına bağlanmaktan çıkarılmakta ve Başkanlık Divanınca bu hususun Genel Kurulun bilgisine sunulmasıyla yetinilmektedir.

Yine antidemokratik ve kısıtlayıcı birer hüküm alan ikinci ve üçüncü fıkralar ise yürürlükten kaldırılmaktadır. Bir siyasî partinin kapatılması esasen ağır bir karardır. Üstelik bu karara bağlı olarak milletvekili sıfatının kaybettirilmesi, olayı daha da ağırlaştırmaktadır. Seçimle gelen milletvekilinin seçimle gitmesi gerekir. Bir partinin kapatılmasının milletvekilliğini de düşürmesi demokratik olmayan bir sonuçtur. Milletvekili seçilmeye engel bir suçun vuku bulması durumu elbette saklıdır.

Bu değişiklikle, bir partinin kapatılmasının bir milletvekilliğinin düşmesine sirayet ettirilmesi için o milletvekili hakkında kesinleşmiş ve onun milletvekili olmasını engelleyecek bir hüküm olması gerekir, kuralı getirilmektedir.

Madde 14. — 85 Md. 84 üncü maddede yapılan yeni düzenleme 85 inci maddede de değişiklik yapılmasını gerektirmiştir. Kısıtlanmış üyeler için de bu hakkın kullanılmasını sağlamak amacıyla ilgili üye veya TBMM üyelerinden birine iptal isteminde bulunma hakkı tanınmaktadır. Bu düzenlemeyle getirilen bir siyasî korumadır. Çoğunluğun yanlış bir karar vermesine karşı veya siyasî amaç ve gerekçesiyle milletvekilinin zor durumda kalmasına karşı Anayasa Mahkemesine müracaat hakkı tanınmasıdır. Bu ne yargı yolu ne de itirazdır. Sadece usul yoludur.

Madde 15. — 86 ncı maddede TBMM üyelerinin ödenek ve yollukları ile diğer haklarının özel bir kanunla düzenleneceği belirtilmektedir. Böylelikle yasama organı üyelerinin görevlerinin gerektirdiği giderler, değişen koşullara göre düzenlenebilecektir.

Madde 16. — 93 üncü madde ile TBMM'nin her yıl Eylül ayı yerine Ekim ayının ilk günü kendiliğinden toplanacağı belirtilmektedir. TBMM'nin Eylül ayının ilk günü toplanmasına yönelik uygulamanın başladığı 1983 yılından günümüze fiili uygulamada bu tarihin çalışmalar başlamak için uygun olmadığı mutlaka her yıl yeniden toplanmak için ara verildiği ve ancak Ekim ayından itibaren kesintisiz olarak çalışmalara başlanıldığı görülmüştür. Bu nedenle Anayasada belirtilen azamî tatil süresi korunmak kaydıyla TBMM'nin her yıl Ekim ayının ilk günü kendiliğinden toplanacağı hükmü getirilmektedir.

Madde 17. — 128 inci maddede memurların ve diğer kamu görevlilerinin aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir. İfadesi madde metninden çıkarılmıştır. Çalışanlara getirilen Sendika Kurma Hakkı, Toplu İş Sözleşmesi Grev Hakkı doğrultusunda bu düzenleme yapılmıştır. Bu durumda memurlar ve diğer kamu görevlilerinin aylık ve ödenekleri ile diğer özlük işleri Toplu İş Sözleşmeleri ile düzenlenecektir.

Madde 18. — Teklifin 18 inci maddesi ile T. C. Anayasasının 135 inci maddesinin 3 üncü, 4 üncü ve 6 ncı fıkraları madde metninden çıkartılmıştır.

Madde 19. — 149 uncu maddeyle Anayasa Mahkemesinin siyasî partilerin kapatılması davalarında parti genel başkanının sözlü savunmasını alacağı eklenmektedir. Bu şekilde bir siyasî partinin kapatılması gibi son derece önemli sonuçlar doğuracak bir davada parti genel başkanının sözlü savunması olmaksızın karar verilmemesinin sağlanması amaçlanmaktadır.

Madde 20. — Teklifin 20 nci maddesi ile T. C. Anayasasının 171 inci maddesinin ikinci fıkrası maddeden çıkartılarak kooperatiflere uygulanan siyaset yapma yasağı kaldırılmaktadır.

Madde 21. — Teklifin 21 inci maddesi ile T. C. Anayasasının Geçici 15 inci maddesinin son fıkrası madde metninden çıkartılarak Millî Güvenlik Kurulu döneminde çıkartılan Kanun, Kanun Hükmünde Kararname ve 2324 sayılı Kanun uyarınca alınan karar ve tasarruflara karşı yargı yolunun açılması imkânı getirilmektedir.

Madde 22. — Teklifin 22 nci maddesi yürürlük maddesidir.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

1982 Anayasasının 82 nci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi ve gerekçesi ilişikte sunulmuştur.

Gereğini arz ederiz.

Saygılarımızla.

<i>Cemal Tercan</i>	<i>A. Baki Tuğ</i>
İzmir	Ankara
<i>Nahit Menteşe</i>	<i>Akın Gönen</i>
Aydın	Manisa
<i>İhsan Saraçlar</i>	<i>Nurettin Tokdemir</i>
Samsun	Hatay
<i>Mehmet Çebi</i>	<i>Rıfat Yüzbaşıoğlu</i>
Samsun	Niğde
<i>A. Adnan Türkoğlu</i>	<i>M. Fevzi Yalçın</i>
Çorum	Eskişehir
<i>Yalçın Öğütcan</i>	<i>Ergun Özdemir</i>
Adana	Giresun
<i>Ekrem Ceyhan</i>	<i>Yıldırım Avcı</i>
Balıkesir	İzmir
<i>Kadri Güçlü</i>	<i>Cavit Çağlar</i>
Bursa	Bursa
<i>Ali Su</i>	<i>B. Sami Daçe</i>
İçel	Adana
<i>Yahya Uslu</i>	<i>Ali Eser</i>
Manisa	Samsun
<i>İrfettin Akar</i>	<i>Ali Karataş</i>
Muğla	Antalya
<i>Abdullah Ulutürk</i>	<i>Doğan Baran</i>
Afyon	Niğde
<i>Halil Demir</i>	<i>Muhtar Mahramlı</i>
Aksaray	Tekirdağ

Selahattin Karademir

Kahramanmaraş

Ali Günaydın

Konya

Kadir Bozkurt

Sinop

Ömer Barutçu

Zonguldak

Hasan Kılıç

Ordu

Adnan Akın

Zonguldak

Halil Başol

Tekirdağ

İbrahim Gürdal

Bursa

Hasan Peker

Tekirdağ

Hasan Ekinci

Artvin

İlhan Kaya

İzmir

Ahmet Neidim

Sakarya

Mehmet Batallı

Gaziantep

Latif Sakıcı

Muğla

Yaşar Topçu

Sinop

Ömer Şeker

Konya

Mahmut Öztürk

Aksaray

Işın Çelebi

İzmir

M. Cemal Taylan

Balıkesir

Bedrettin Dalan

İstanbul

Gökberk Ergenekon

Antalya

M. Kazım Dinç

Kocaeli

Baki Durmaz

Afyon

Orhan Şendağ

Adana

Esat Kıratlıoğlu

Nevşehir

İsmail Köse

Erzurum

Azimet Köyliüoğlu

Sivas

E. Aydın Mirkelam

Şanlıurfa

Osman Seyfi

Nevşehir

Mehmet Özkan

İzmir

İrfan Demiralp

Samsun

Fethi Akkoç

Bursa

M. Haluk Müftüler

Denizli

Tevfik Diker

Manisa

Ümit Canıyar

Manisa

Evren Bulut

Edirne

Mehmet Köstepen

İzmir

İsmail Kalkandelen

Kocaeli

M. Fikri Çobaner

Isparta

Rahmi Özer

Çanakkale

Mikail Aydemir

Ağrı

Alaettin Elmas

İstanbul

A. Şeref Erdem

Burdur

Ahmet Sayın

Burdur

Fethiye Özver

Tekirdağ

Gaffar Yakın

Afyon

Seyfi Şahin

Kayseri

Alparslan Türkeş

Yozgat

Yaşar Erbaz

Yozgat

S. Osman Sevimli

Karaman

Koray Aydın

Trabzon

Nabi Sabuncu

Denizli

Hüsametdin Özkan

İstanbul

M. Ali Yavuz

Konya

Esat Canan

Hakkari

Y. Fevzi Arıcı

İçel

Turhan Tayan

Bursa

Ersin Faralyalı

İzmir

Rıfat Serdaroğlu

İzmir

A. Aykon Doğan

Isparta

Güneş Müftüoğlu

Zonguldak

Şadi Pehlivanoglu

Ordu

Hüseyin Özalp

Samsun

Rıza Müftüoğlu

Erzurum

Muharrem Şemsek

Çorum

Musa Erarıcı

Konya

Osman Develioğlu

Kayseri

Servet Turgut

Konya

Mustafa Dağcı

Kayseri

Ahmet Küçükkel

Elazığ

B. Mehmet Gazioğlu

Bursa

Refaidin Şahin

Ordu

Nevzat Ercan

Sakarya

Ahmet Bilyeli

İçel

Erkut Şenbaş

İzmir

Asım Kaleli

İçel

Abdurrahman Ünlü
Kırıkkale
A. Hamdi Üçpınarlar
Çanakkale
M. Sabri Güner
Kars
Mehmet Gözlükaya
Denizli
Turgut Tekin
Adana
Hannan Özüberk
Gaziantep
Mustafa Kaçmaz
Van
Hasan Avcı
Konya
Nurhan Tekinel
Kastamonu
Cafer Keseroğlu
Sinop
A. Baki Ataç
Balıkesir
Ayyaz Gökdemir
Gaziantep
Osman Özbek
Konya
Nadir Kartal
Van
Münir Ölmeztoprak
Malatya
Tevfik Türesin
Bolu
Necdet Yazıcı
Zonguldak
Veli Andaç Durak
Adana

Bahattin Şeker
Bilecik
Rıza Akçalı
Manisa
İsmet Sezgin
Aydın
M. Halit Dağlı
Adana
Mehmet Özkaya
Gaziantep
Melih Pabuçcuoğlu
Balıkesir
Mustafa Zeydan
Hakkari
İlyas Aktaş
Samsun
Hayri Doğan
Antalya
Leyla Köseoğlu
İstanbul
M. Dursun Yangın
Ankara
Cemal Alişan
Samsun
Necmi Hoşver
Bolu
Cengiz Üretmen
Manisa
Faruk Saydum
Manisa
Bilal Güngör
Ankara
Adil Aydın
Antalya
Ali Uzun
Zonguldak

Nazmi Çiloğlu
Bolu
İbrahim Artvinli
Kocaeli
M. Salim Ensarioğlu
Diyarbakır
İsmet Attila
Afyon
Nevzat Ayaz
Çankırı
İsmail Amasyalı
Kocaeli
Yılmaz Ovalı
Bursa
Haydar Baylaz
Bingöl

M. Fevzi Şihanoğlu
Şanlıurfa
Yaşar Dedelek
Eskişehir
Işıl Saygın
İzmir
Yıldırım Aktuna
İstanbul
Necmettin Cevheri
Şanlıurfa
Sümer Oral
Manisa
Şinasi Altner
Zonguldak
Bestami Teke
Hatay

GEREKÇE

Milletin tüm kesimlerinin parlamentolarda temsil edilmesini sağlayan sistemlerin oturmuşluğu ve sağlıklı çalışması katılımcı demokrasinin mütmeviz vasıflarındandır.

Demokrasinin muhtelif tariflerinden en çarpıcısı; toplumu oluşturan katmanların, seslerini ve varlıklarını hiçbir engelle karşılaşmaksızın parlamentoda duyurmaları şeklindedir.

Bu açıdan durumu değerlendirdiğimizde, bugün kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları (Sanayi ve Ticaret Odaları ve 507 sayılı Yasaya göre kurulu odalar, birlikleri, federasyonlar ve konfederasyonlar) ile işçi sendikaları Yönetim ve Denetim organlarında görevli olanların her gün içiçe yaşadıkları kesimlerinin sorunlarını parlamentoda ifadeden mahrum tutulmaları çoğulcu demokrasi adına olduğu kadar bu kesimlerin menfaatlerini korumak bakımından da büyük bir eksiklik ve bunların adına büyük bir haksızlıktır.

Olay sadece kesimler açısından değil, ülkemizin genel menfaatleri açısından da büyük bir eksikliklerdir.

İZMİR MİLLETVEKİLİ CEMAL TERCAN VE 153 ARKADAŞININ TEKLİFİ

2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 82 nci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi

MADDE 1. — 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 82 nci maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, devlet ve diğer kamu tüzelkişilerinde ve bunlara bağlı kuruluşlarda; Devletin veya diğer kamu tüzelkişilerinin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak katıldığı teşebbüs ve ortaklıklarda; özel gelir kaynakları ve özel imkânlar, kanunla sağlanmış kamu yararına çalışan derneklerin ve Devlettten yardım sağlayan ve vergi muafiyeti olan vakıfların yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar.

MADDE 2. — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 127 nci maddesinin Değiştirilmesi ve Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifimiz gerekçesi ile birlikte ilişikte sunulmuştur.

Gereğini arz ederiz.

Saygılarımızla.

Güneş Müftüoğlu
Zonguldak
Halil Demir
Aksaray
İsmet Attila
Afyon
M. Halit Dağlı
Adana
Orhan Kilercioğlu
Ankara
İrfan Köksalan
Ankara
Sait Kemal Mimarçoğlu
Ankara
Ali Yalçın Öğütcen
Adana
A. Baki Tuğ
Ankara
M. Dursun Yangın
Ankara
Mahmut Öztürk
Aksaray
Adil Aydın
Antalya
Hayri Doğan
Antalya
Tevfik Türesin
Bolu
Mustafa Çiloğlu
Burdur

Tansu Çiller
İstanbul
Bekir Sami Daçe
Adana
Bilal Güngör
Ankara
Baki Durmaz
Afyon
Ethem Keleşçi
Afyon
Abdullah Ulutürk
Afyon
Mustafa Küpeli
Adana
Cemil Erhan
Ağrı
Orhan Şendağ
Adana
Turgut Tekin
Adana
Veysel Atasoy
Antalya
Hüseyin Balyalı
Balıkesir
Ekrem Ceyhun
Balıkesir
Ömer Lütfü Coşkun
Balıkesir
(İmzamı geri alıyorum)
Ali Karataş
Antalya

Mehmet Cemal Öztaylan

Balıkesir

Hasan Ekinci

Artvin

Tunç Bilget

Aydın

Ali Rıza Gönül

Aydın

Cavit Çağlar

Bursa

Bahattin Şeker

Bilecik

İsmet Sezgin

Aydın

B. Mehmet Gazioğlu

Bursa

Necmi Hoşver

Bolu

İbrahim Gürdal

Bursa

Yılmaz Ovalı

Bursa

Ayvaz Gökdemir

Gaziantep

M. Salim Ensarioğlu

Diyarbakır

Süleyman Ayhan

Çanakkale

Hannan Özüberk

Gaziantep

Ergun Özdemir

Giresun

Ahmet Küçükkel

Elazığ

Rahmi Özer

Çanakkale

A. Şeref Erdem

Burdur

Ahmet Sayın

Burdur

Fethi Akkoç

Bursa

Köksal Toptan

Bartın

Nahit Menteşe

Aydın

Şükrü Erdem

Bursa

Haydar Baylaz

Bingöl

A. Baki Ataç

Balıkesir

Kadri Güçlü

Bursa

M. Haluk Müftüler

Denizli

Nabi Sabuncu

Denizli

Turhan Tayan

Bursa

Mehmet Özkaya

Gaziantep

Evren Bulut

Edirne

Nevfel Şahin

Çanakkale

A. Hamdi Üçpınarlar

Çanakkale

Mustafa Zeydan

Hakkari

A. Rıza Septioğlu

Elazığ

Abdullah Kınalı
Hatay
İsmail Köse
Erzurum
A. Adnan Türkoğlu
Çorum
Mehmet Gözlükaya
Denizli
M. Fikri Çobaner
Isparta
İbrahim Özdemir
İstanbul
Ertekin Durutürk
Isparta
Abdulkerim Doğru
Kars
M. Sabri Güner
Kars
Ersin Faralyalı
İzmir
Asım Kaleli
İçel
Nurhan Tekinel
Kastamonu
Mehmet Özkan
İzmir
Yıldırım Aktuna
İstanbul
Hacı Filiz
Kırıkkale
Abdurrahman Ünlü
Kırıkkale
Erkut Şenbaş
İzmir
L. Yeniyay Köseoğlu
İstanbul

Nevzat Ayaz
Çankırı
Bestami Teke
Hatay
İ. Yaşar Dedelek
Eskişehir
M. Fevzi Yalçın
Eskişehir
A. Aykon Doğan
Isparta
Selahattin Karademir
Kahramanmaraş
Yıldırım Avcı
İzmir
Fevzi Arıcı
İçel
Ahmet Bilyeli
İçel
Münif İslamoğlu
Kastamonu
Mehmet Köstepen
İzmir
Ali Su
İçel
M. Sadık Avundukluoğlu
Kırıkkale
İşilay Saygın
İzmir
Rıfat Serdaroğlu
İzmir
Coşkun Kırca
İstanbul
A. Sezal Özbek
Kırklareli
Cemal Tercan
İzmir

Cemal Özbilen
Kırklareli
Mehmet Ali Yavuz
Konya
H. İbrahim Artvinli
Kocaeli
Muzaffer İlhan
Muğla
İsmail Karakuyu
Kütahya
İsmail Kalkandelen
Kocaeli
Esat Kırathoğlu
Nevşehir
Ümit Canuyar
Manisa
Hasan Afsar
Konya
İbrahim Arısoy
Niğde
Akın Gönen
Manisa
Osman Özbek
Konya
Rıfat Yüzbaşıoğlu
Niğde
Cengiz Üretmen
Manisa
Vefa Tanır
Konya
Refaidin Şahin
Ordu
Kadir Bozkurt
Sinop
Mehmet Gölhan
Sakarya
Hasan Peker
Tekirdağ

İ. Hakkı Amasyalı
Kocaeli
İrfettin Akar
Muğla
H. Cavit Erdemir
Kütahya
M. Kazım Dinç
Kocaeli
Latif Sakıcı
Muğla
Rıza Akçalı
Manisa
Alaettin Kurt
Kocaeli
Osman Seyfi
Nevşehir
Tevfik Diker
Manisa
Ali Günaydın
Konya
Doğan Baran
Niğde
Sümer Oral
Manisa
Ömer Şeker
Konya
Hasan Kılıç
Ordu
Yahya Uslu
Manisa
Newzat Ercan
Sakarya
Gaffar Yakın
Afyon
Cafer Sadık Keseroğlu
Sinop
Ahmet Neidim
Sakarya

Yaşar Topçu
Sinop
İlyas Aktaş
Samsun
Necmettin Cevheri
Şanlıurfa
Mehmet Çebi
Samsun
İrfan Demiralp
Samsun
Adnan Akın
Zonguldak
Abdurrezak Yavuz
Şanlıurfa
Nafiz Kurt
Samsun
Ömer Barutçu
Zonguldak
Muhtar Mahramlı
Tekirdağ
Necdet Yazıcı
Zonguldak
Abuzer Tanrıverdi
Adıyaman
Salih Sümer
Diyarbakır
Esat Canan
Hakkari
M. Erdal Koyuncu
Siirt

Ali Şevki Erek
Tokat
Cemal Alişan
Samsun
Mustafa Kaçmaz
Van
Ferit Aydın Mirkelam
Şanlıurfa
M. Fevzi Şihanlıoğlu
Şanlıurfa
Ali Eser
Samsun
Şinasi Altın
Zonguldak
Halil Başol
Tekirdağ
İhsan Saraçlar
Samsun
Ali Uzun
Zonguldak
Timurçin Savaş
Adana
Cemal Şahin
Çorum
Mustafa Yılmaz
Gaziantep
Sabri Yavuz
Kırşehir
Azimet Köylüoğlu
Sivas

V. Sinan Yerlikaya

Tunceli

GENEL GEREKÇE

1982 Anayasası 77 inci maddesinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçimlerinin 5 yılda bir yapılacağını öngörmüştür. İkinci fıkrasıyla da Meclisin bu süre dolmadan seçimin yenilenmesine karar verebileceğini, ayrıca Cumhurbaşkanınca da belirli şartlarda seçimin yenilenmesine karar verebileceğini hükme bağlamıştır.

Yine 1982 Anayasasının 127 nci maddesine göre Mahallî İdareler Seçimleri 5 yılda bir yapılacaktır. Burada öne alma söz konusu değildir. Anayasa Mahkemesinin bir kararında “yerel yönetimlerin seçimlerinde bir öne alma ya da yenileme düşünülmemiştir. Nitekim 127 nci maddede bir açıklık ya da 77 nci maddeye bir yollama yoktur.” denmektedir.

Anayasanın geçici 10 uncu maddesi ilk mahallî idare seçimlerinin bir yıl içinde yapılmasını öngörmüştür. O günkü siyasî iktidarda genel seçimlerden 5 ay sonra mahallî seçimleri yapmıştır. Bu düzenlemeye göre mahallî idareler seçimleri 1984-1989 ve 1994 yıllarında yapılmıştır.

Milletvekili genel seçimleri 1983-1987 ve 1991 yıllarında yapılmıştır. Bu seçimler 1987 ve 1991 yıllarında bir yıl erken yapılmıştır. Milletvekili erken genel seçimlerine paralel olarak, mahallî idareler seçimleri erken yapılamamıştır. Bu yoldaki bir girişim 1988 referandumu ile rededilmiştir. Bunun doğal sonucu olarak 20 Kasım 1987’de iktidar olan parti bir yıl 3 ay yedi gün sonra, 20 Ekim 1991’de iktidar olan siyasî partiler ise iki yıl beş ay yedi gün sonra bir genel mahallî seçim sınavına girmişlerdir. 1989 mahallî seçimleri o zamanki iktidarın, 1984 mahallî seçimleri de bugünkü koalisyon hükümetinin yıpranmasıyla sonuçlanmıştır.

Görünen odur ki, milletvekili genel seçimleriyle mahallî idareler genel seçimlerinin hatta ara seçimleri 1,5 hatta 2,5 yıl gibi aralıklarla yapılması mevcut iktidarlara sarsmakta ve yıpratmaktadır. İktidarlar ekonomik ve sosyal programlarını tam uygulayamadan yeni bir genel seçimle karşı karşıya gelmektedirler.

Bu durum ekonomik ve sosyal programların ertelenmesi yanında seçim ekonomisi uygulaması gibi daha büyük mahzurları da getirmektedir. Ayrıca ülkenin devamlı surette seçim atmosferi içinde kalması partiler arası sürtüşmeyi hızlandırmakta, iktidar-muhalefet çekişmesi hat safhaya gelmektedir.

Geriye doğru baktığımızda son 10 yıldaki seçim takvimi dehşet vericidir.

10 YILLIK SEÇİM TAKVİMİ

6 Kasım 1983	Milletvekili Genel Seçimi
25 Mart 1984	Mahallî İdareler Seçimi
28 Eylül 1986	Ara Seçim
6 Eylül 1987	Siyasî Yasakların Kaldırılmasına Dair Halkoylaması
29 Kasım 1987	Milletvekili Genel Seçimi
25 Eylül 1988	Mahallî Seçimlerin Öne Alınmasına Dair Halkoylaması
26 Mart 1989	Mahallî İdareler Seçimi
2 Haziran 1990	Mahallî İdareler Ara Seçimi
20 Ekim 1991	Milletvekili Genel Seçimi
1 Kasım 1992	Mahallî İdareler Ara Seçimi
27 Mart 1994	Mahallî İdareler Seçimi

Tablodan da görülmektedir ki, 1985 ve 1993 yılları hariç her yıl ya bir genel seçim, ya da referandum veya bir ara seçim yapılması. Bu seçim takvimi gerek siyasî, gerek sosyal ve gerekse ekonomik yaşantımızda büyük yaralar açmaktadır.

Bu nedenlerle; Milletvekili Genel Seçimleri ile Mahallî İdareler Genel Seçimlerinin kısa aralıklarla yapılması gerekmektedir.

Sistemi değiştirmek zorunludur. Anayasa değişikliği teklifimiz de bunu içermektedir.

ZONGULDAK MİLLETVEKİLİ GÜNEŞ MUFTUOĞLU VE
170 ARKADAŞININ TEKLİFİ

**2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 127 nci Maddesinin Değiştirilmesi ve
Anayasaya Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun Teklifi**

MADDE 1. — 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 127 nci maddesinin 3 üncü fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Mahallî idarelerin seçimleri, Anayasanın 67 nci maddesindeki esaslara göre, ya milletvekili genel seçimleriyle beraber veya milletvekili genel seçimlerinden en az üç ay sonra olmak üzere beş yılda bir yapılır. Meclis, seçim tarihini 30 ayı geçmemek üzere öne alıp, sonraya bırakabilir. Bu durumlar, şartları ve ayrıntılarıyla birlikte kanununda belirlenir. Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir.”

GEÇİCİ MADDE — Anayasanın 127 nci maddesindeki değişikliğin yürürlüğe girmesinden sonra yapılacak ilk milletvekili genel seçimlerinden sonra mahallî idareler genel seçimleri meclis tarafından belli edilecek tarihte yenilenir.

MADDE 2. — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Anayasa Komisyonu Raporu

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Anayasa Komisyonu
Esas No. : 2/1007; 2/1110; 2/1312;
S. S. 306'ya 2 nci Ek
Karar No. : 17

5.6. 1995

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Anayasa Komisyonunun 25.1.1995 tarihli toplantısında, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına 301 imza ile sunulan, 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve bazı maddelerinin değiştirilmesine dair Kanun Teklifi incelenmeye başlanmıştır.

Bu toplantıda, Anayasa Komisyonuna 23.2.1994 tarihinde havale edilen, İzmir Milletvekili Cemal TERCAN ve 153 Arkadaşının; 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 82 nci maddesinin değiştirilmesi hakkında Kanun Teklifi ile 3.6.1994 tarihinde havale edilen Zonguldak Milletvekili Güneş MÜFTÜOĞLU ve 170 Arkadaşının; 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 127 nci maddesinin değiştirilmesi ve Anayasaya bir geçici madde eklenmesine dair Kanun Teklifinin de gündeme alınması kabul edilmiştir.

Ayrıca, Genel Kurul gündeminde bulunan, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 67, 68, 69 ve 76 ncı maddelerinin değiştirilmesine dair Kanun Teklifine ait Anayasa Komisyonunun 7.6.1994 tarihli ve 14 sayılı Raporunun (S: Sayısı 306'ya 2 nci EK) Komisyona geri alınması ve yukarıda sayılan 3 Teklifle birlikte bir Alt Komisyonca incelenmesi kabul edilmiştir.

Anayasa Komisyonunun bu toplantısında siyasi parti gruplarının komisyondaki temsil oranlarına göre kurulan Alt Komisyon aynı gün toplanarak Başkanlığa İstanbul Milletvekili Coşkun KIRCA'yı, Kâtip üyeliğe de Ankara Milletvekili Vehbi DİNÇERLER'i seçerek çalışmalarına başlamıştır.

Alt Komisyon, çalışmalarına aynı tarihten itibaren başlayıp 25.4.1995 günü raporunu Komisyonumuza sunmuştur.

Komisyonumuz bu raporu 2.5.1995 günü görüşmeye başlayarak çalışmalarını 24.5.1995 günü tamamlamıştır.

I. Komisyonumuz, Anayasanın Başlangıç kısmının ilk iki fıkrasında yer alan 12 Eylül 1980 hareketine ilişkin atıfların aynı Anayasanın demokratik olma niteliğini zedeleyebilecek yorumlara sebep olabileceği gerekçesiyle, bu iki fıkranın başlangıç kısmından çıkarılmasına dair Teklifin 1 inci maddesini uygun bulmuştur. Bu maddede, ayrıca yazıma ilişkin bazı değişikliklerin yapılması uygun görülmüştür.

II. Komisyonumuz, Anayasanın dernek kurma hüriyetine dair 33 üncü maddesine ait Teklifin 2 nci maddesinin ilk üç fıkrasının Anayasanın 33 üncü maddesinin ilk üç fıkrasını hüküm itibarıyla aynen tekrarladığı tespit edildiğinden bu fıkralar değişiklik metnine alınmamıştır.

Komisyonumuz, Teklifin yürürlükten kaldırdığı 33 üncü maddenin 4 ve 5 inci fıkralarının kaldırılmasını uygun görmüştür. Kaldırılan 4 üncü fıkrada, derneklerin Anayasanın 13 üncü mad-

desindeki genel sınırlamalara aykırı hareket edemeyecekleri, hususu esasen 13 üncü maddede yer almakta olup, 33 üncü maddede ayrıca hatırlatılmasına gerek yoktur. 13 üncü maddenin dernekler için uygulanmasına genel hukuk ilkesi olarak devam edilecektir.

Bundan başka, bu maddenin mer'î dördüncü fıkrası, derneklerin siyasi amaç gütmemesini, siyasi faaliyette bulunmamasını, siyasi partilerden destek görmemesini ve onlara destek vermesini, sendikalar, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçla ortak hareket etmesini yasaklamıştır.

Halbuki, demokratik bir devlet düzeninin önde gelen şartlarından biri toplumun her alanda ve özellikle siyaset alanında çoğulcu bir yapıya sahip olmasıdır. Bu açıdan bakınca, derneklerin kendi amaçları doğrultusunda faaliyet gösterirken siyasi iktidar mücadelesine katılma işlevine sahip olmadıkları açıktır. Bununla beraber, toplum içindeki her faaliyetin siyasi iktidar mücadelesi ile ilişkili olduğu ve bu mücadeleyi etkilediği aynı derecede doğrudur. Bu bağlamda, bir derneğin siyasi iktidarın ve iktidardaki veya muhalefetteki siyasi partilerin faaliyetlerini dernek olarak kendi amaçlarına yardımcı olup olmadığı hususunda beğenmeleri veya eleştirmeleri tamamıyla normal olup, bu beğeni veya eleştirilerden Hükümetin, Meclisin ve seçmen topluluğunun şu veya bu yönde etkilenmesi de doğaldır. Bunun gibi, derneklerin bu çerçevede diğer derneklerle, siyasi partilerle, sendikalarla, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla ortak harekete girişmeleri de olağandır. Bu gerekçeyle esasen uygulanmasına imkân olmayan dördüncü fıkradaki bu yasakların kaldırılması tamamıyla yerindedir.

Anayasanın, 33 üncü maddesinin ikinci fıkrası, kuruluş amaç ve şartlarını kaybeden dernekler ile kanunun öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen derneklerin kendiliğinden dağılmış sayılacağı yolunda bir hüküm sevketmiştir. Bu hükmün, görevli mahkeme tarafından mı, yoksa İdare tarafından mı uygulanacağı belirsiz olup, böyle bir yetkinin İdareye verilmiş olması, hukukla bağlı demokratik devlette mümkün olmaz. Bu fıkranın, bu gerekçe ile kaldırılması kesin bir zorunluluktur.

Teklifin 2 nci maddesinin dördüncü fıkrası yürürlükteki 33 üncü maddenin altıncı fıkrasını değiştirmektedir. Yürürlükteki hükmün yazılışına göre hâkim, derneği kapatmakla yetkili olup, faaliyetten alıkoymakta yetkili değildir. Teklifin, bu açıdan tamamıyla yerinde olduğu ve hâkimin her iki halde de yetkili olduğu kuşkusuzdur. Bununla beraber Teklif, gecikmede sakınca bulunan hallerde yetkili merciin faaliyetten men kararı vermesi için geçerli gerekçe olarak sadece suç işlenmesini veya suçun devamını önlemek ve suçlu olabilecek kişileri yakalamak hususundaki zorunlulukları saymıştır. Oysa, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11 inci maddesinin ikinci bendi bu zorunluluklardan başka millî güvenlik, kamu güvenliği ve kamu düzeninin savunulması, sağlığın veya ahlâkın korunması ve başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunmasından doğan zorunluluklar, demokratik bir toplumda gerekli olduğu ölçüde, dernek hürriyetinin kanunla kayıtlanabileceğini belirtmiştir. Bu sebeple Komisyonumuz, millî güvenliğin ve kamu düzeninin gerektirdiği hallerde de gecikmede sakınca varsa derneğin faaliyetinin kanunun yetkili kıldığı idari merci tarafından men edilebileceğine dair bir hükmü daha uygun görmüştür. Bu metinde "Millî Güvenlik" ve "Kamu Düzeni" ibareleri hukukun genel ilkeleri açısından taşıdıkları genel anlam içinde adı geçen Sözleşmenin anılan bendinde sayılan diğer hususları da kapsar şekilde kullanılmıştır.

Bu hükme göre, İdari merci derneği faaliyetten men etmişse, bu karar yirmidört saat içerisinde görevli hâkimin onayına sunulacak; hâkim kararını yedi gün içerisinde açıklayacak, aksi halde, bu idari karar yürürlükten kalkacaktır. Bu suretle Teklifin bu konuya ilişkin hükmü uygulamaya çok daha fazla açıklık ve dernek lehinde teminat getirmiş olacaktır. Gerçekten, Teklif hâkim kara-

rını süresi içinde açıklamadığı takdirde ne olacağını belirtmemiş ve faaliyetten men kararını hâkimin onayına sunma süresini "derhal" kelimesi ile ifade ederek süreyi yeterince belirli olmayan şekilde tanımlamıştır.

Teklifin 2 nci maddesinin beşinci fıkrası yürürlükteki 33 üncü maddenin yedinci fıkrasını değiştirmekte olup, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensupları dışındaki devlet memurlarına dernek hürriyeti açısından sınırlamalar getirilmesini önlemektedir. Oysa, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11 inci maddesinin ikinci bendinin son cümlesi bu gibi kanuni sınırlamalara imkân vermektedir. Teklifteki metin, Komisyonumuzca bu yönde değiştirilirken, yürürlükteki hükümden farklı olarak, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri dışındaki devlet memurlarına bu konuda getirilecek sınırlamaların, bunların görevlerinin gerektirdiği ölçüde kalması da sağlanmıştır. Şu hususu da belirtmek gerekir ki, sözkonusu kayıtlama sadece devlet memurları için öngörülebilecek olup mahalli idareler ve kamu iktisadi teşebbüslerinde çalışan memurlar için sözkonusu olamaz.

Teklifin 2 nci maddesinin son fıkrası, yürürlükteki 33 üncü maddenin son fıkrasını tekrarlama şeklindedir. Bu fıkraya göre, derneklerle ilgili anayasal hükümler yalnız vakıflar için değil bu nitelikteki diğer kuruluşlar için de uygulanacaktır. Oysa, vakıf niteliğindeki diğer kuruluşların hangisi olduğunu anlamak mümkün değildir. Teklifin bu hükmü, Alt Komisyonca bu yönde değiştirilmiştir.

III. Teklifin 3, 4, 5, 6 ve 17 nci maddeleri Anayasanın 51, 53, 54 ve 128 inci maddelerini değiştirmekte ve 52 nci maddesini yürürlükten kaldırmaktadır.

1. Teklifin 4 üncü maddesi ile Anayasanın 52 nci maddesi yürürlükten kaldırılarak, sendikalar için de aynen derneklere olduğu gibi siyasi faaliyet yasağı kaldırılmaktadır. Komisyonumuz aynı gerekçelerle bu maddeyi kabul etmiştir.

2. Teklifin Anayasanın 51, 53, 54 ve 128 inci maddelerini değiştiren hükümleri ise, memurlara ve işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerine sendika kurma ve sendikalara üye olma hakkının yanısıra toplu iş sözleşmesi akdetme ve grev haklarını tanımak amacıyla gütmemektedir.

a) Komisyonumuz, memurlar ile işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerine sendika kurma ve sendikalara üye olma haklarının tanınması gerektiği kanaatinde. Bu zorunluluk esasen Devletimizi bağlayan Milletlerarası Çalışma Örgütü Sözleşmelerinden de kaynaklanmaktadır. Komisyonumuz bu düşünce ile Anayasanın 51 inci maddesinde yer alan ve işçilerin sendika kurma hakkını ilke olarak vazedilen kuraldaki "işçiler" ibaresinin, Anayasanın bu konudaki genel sistematiğine uygun biçimde "çalışanlar" olarak değiştirilmesini uygun bulmuştur.

b) Komisyonumuz, Anayasanın 51 inci maddesinin sendika ve üst kuruluşlarının kurulmasıyla ilgili ilk cümlesinin muhafazasına gerek görmemiştir. Zira, bu konuda sendikalar ve üst kuruluşları da derneklere ilişkin genel mevzuata tabi olurlar.

c) Komisyonumuz, Teklifin 3 üncü maddesinin son fıkrasında yer alan sendika ve üst kuruluşlarının faaliyetlerinin durdurulması veya kapatılmasını sadece hâkim kararına bağlayan hükmü yetersiz bularak bu hususu da aynen derneklere olduğu tarzda düzenlemiştir.

d) Anayasanın 51 inci maddesinin sendika üyeliğine dair üç, dört, beş ve altıncı fıkraları Teklifin 2 nci maddesinin üç, dört, beş ve altıncı fıkralarının aynısı olup, Komisyonumuz, Teklif-

te olduğu gibi bu hükümleri "bütün çalışanlar"ı kapsayacak şekilde olduğu gibi benimsemiştir. Teklif, sendika ve üst kuruluşlarında yöneticilik şartı olarak Anayasanın 51 inci maddesinin yedinci fıkrasını kaldırmış olup, Komisyonumuz da aynı görüştedir.

Komisyonumuz, ayrıca işçi emeklilerinin de sendika üyesi olabileceklerini belirtmeyi uygun görmüştür.

e) Teklifin 3 üncü maddesinin sekizinci fıkrasının iki cümlesinin iki ayrı fıkra haline getirilmesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

f) Sendikalar ve üst kuruluşları da tabiatıyla Anayasanın 13 ve 14 üncü maddelerindeki genel hükümlere uyacaklardır.

g) Komisyonumuz, Teklifin 3 üncü maddesinin ilk fıkrasını kabul ederken, çalışanların ve işverenlerin kendi sendikalarını ayrı ayrı kuracakları yolundaki evrensel bir ilkeyi vurgulayan bir yazım şeklini kabul etmiştir. Ayrıca, sendikaların sadece " üyelerinin çalışma ilişkilerinde" yetkili olduklarına dair Anayasanın 51 inci maddesinin ilk fıkrasında yer alan kapsamı ve boyutları belirsiz sınırlama da kaldırılmıştır.

h) Komisyonumuz, Teklifte de esas itibariyle kabul edildiği üzere, memurlar ile diğer kamu görevlilerinden bu haktan faydalanamayacak olan memur ve idarî görevlilerin hangileri olacağının kanunla belirlenmesini açık hükme bağlamayı uygun görmüştür. Bunun gibi Komisyonumuz memurlar ile diğer kamu görevlilerinin ancak kendi aralarında sendika kurabileceklerini ve bu sendikaların da yine kendi aralarında üst kuruluş kurabileceklerini hükme bağlamıştır. Bu sendikalar ile üst kuruluşlarının kuruluş, üyelik, hak ve yükümlülük, iç faaliyetler ve malî kaynaklar açısından özel statüsü kanunla belirlenecektir. Komisyonumuz, memurlar ile diğer kamu görevlilerinden emekli olanların da bu sendikalara kurucu ve üye olabileceklerini vurgulamıştır.

Teklifin 3 üncü maddesi, bu esaslara göre değiştirilerek Komisyonumuzca kabul edilmiştir.

3. a) Teklifin 5 inci maddesi Anayasanın 53 üncü maddesini ve Teklifin 17 nci maddesi de Anayasanın 128 inci maddesini memurlara ve işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerine toplu iş sözleşmesi akdetme hakkının tanınmasını sağlayacak şekilde değiştirmektedir.

Halbuki, memurlar ve işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri iş (hizmet) akdiyle çalışmazlar ve toplu iş sözleşmesi, kişisel iş akidlerini düzenleyen üst akiddir. Memurlar, kamu görevine Devletin veya kamu tüzelkişisinin tek taraflı bir icrai idari işlemiyle girerler ve bu işleme atama denilir. Memurların derece ve kademe yükselmeleri, göreve tayin ve nakilleri, görevden alınmaları ve emekliye ayrılmaları da aynı şekilde olur. İşçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerine ait benzeri işlemler ise bazen memurlar için olduğu tarzda, bazen de İdarenin içeriğini her an değiştirebileceği idari sözleşme (Contrat administratif d'adhesion) yoluyla yapılır. Bu sıklarda ortada Borçlar Hukukuna ve İş Hukukuna tabi bir kişisel akid mevcut olmadığı içindir ki, toplu iş sözleşmesi yapılabilmesi de söz konusu olamaz. Her ne kadar, hemen bütün demokratik ülkelerde memurlara ve işçi niteliği taşımayan kamu görevlilerine kendilerine özgü sendikalar ve bunların üst kuruluşlarıyla İdare ve İdare adına Hükümetle aylıklarını ve sair çalışma şartlarını düzenlemek üzere toplu görüşme yapma hakkı tanınmakta ve bu uygulamaya "sözleşmesel siyaset" denmekte ise de, bu tabirden anlaşılacak husus, bu sendikalara ve üst kuruluşlarına sadece İdare ile toplu görüşmeye girişebilme hakkının tanınmasından ibarettir. "Avrupa Birliği ülkelerinin büyük çoğunluğunda Hükümet ile kamu kesimine ait sendika kuruluşları arasında yapılan sözleşmelerin hiçbir bağla-

yıcı hukuki değeri yoktur; zira olsaydı, bu kuvvetler ayrılığına ilişkin anayasal ilkelere aykırı dülşerdi." (Jacques Ziller, Administrations Comparées - Les Systemes Politico - Administratifs de l'Europe des Douze, Domat - Droit Public, Montchrestien - E. S. A, Paris, 1993, sh. 430 Ayrıca bakınız : Jean - François Lachaume, La Fonction Publique, Connaissance du Droit, Dalloz, Paris, 1992, s: 25) Bu uygulama yoluyla memurlar ve işçi niteliği taşımayan kamu görevlileri, sendikaları ve bunların üst kuruluşları eliyle İdareyle kendi başına hukuki bağlayıcılığı olmayan ve içeriği ancak -yerine göre- kararname, yönetmelik, tüzük veya kanunda yer almakla hukuki bağlayıcılık kazanan anlaşmalar yapabilmektedirler. Bu anlaşmaların hukuki bağlayıcılığı olmamakla birlikte, bunları imzalamakla İdare, muhatabı sendikal kuruluşu ve onun üyelerine karşı ahlaki ve siyasi bir yüküm altına girmiş olup, bu yükümün gereğinin yerine getirilmediğine hemen hiç rastlanılmamaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi, bir kamu görevlisi sendikası veya üst kuruluşuyla toplu iş sözleşmesi yapmak mümkün olsaydı, bu toplu iş sözleşmesinin yürürlükteki kanunların emredici hükümlerine aykırı olması takdirinde, bu sözleşmenin bağlayıcılığının muhafaza edilerek yürürlüğe sokulabilmesi için iki yoldan biri akla gelebilir : Ya bu toplu iş sözleşmesi kanundan üstün tutulacak ve kanunda yer alan emredici hükümleri kendi uygulama alanı içerisinde uygulanmasını önleyecektir; yahut aynı toplu iş sözleşmesi yasama organına sunulacak; ancak, yasama organı bu sözleşmeyi aynen benimsemekle yükümlü kılınacaktır. İdarenin taraf olacağı böyle bir sözleşmeyi akdetmesinin, kullanılması yasama organına ait olan egemenlik yetkilerine dair Anayasa hükümlerini ihlal edeceği aşikârdır. Bunun gibi İdarenin böyle bir toplu iş sözleşmesi akdetmek suretiyle yürütme organının kendi görev ve yetki alanında milletten aldığı egemenlik yetkisine dayanarak yapabileceği düzenleyici işlemlerde kamu görevlisi sendikası veya üst kuruluşunun iradesiyle -kendi imzasıyla da olsa- bağlı sayılması bu kez yürütme organının egemenliğinin ihlali olur. Gerçekten, eğer bu toplu iş sözleşmesinin hükümleri tüzüklerin emredici hükümlerine aykırıysa yukarıda bahsi geçen çelişki aynen ortaya çıkacak ve bir yandan tüzük yapma yetkisine sahip Bakanlar Kurulu ile Cumhurbaşkanının, diğer yandan tüzük taslakları konusunda Bakanlar Kuruluna mütalaa sunması mecburî olan Danıştayın anayasal yetkileri kayıtlanmış olacaktır. Eğer böyle bir toplu iş sözleşmesi sadece yönetmelik hükümlerine aykırı ise, o yönetmelikte sevki gereken kuralların tespiti de Anayasaya göre sırf bu konuda yetkili merciin takdirine bağlı olup, böyle bir toplu iş sözleşmesine taraf kamu görevlileri sendikasının veya üst kuruluşunun iradesiyle sınırlanamaz. Çünkü, yürütme organı bütün işlemlerinde sadece kanunu, kamu düzenini ve yararını takip etmekle görevlidir.

İşte bu gerçeklerdedir ki, İdarenin (veya İdare sıfatıyla Hükümetin) kamu görevlisi sendikaların ve bunların üst kuruluşlarıyla yapacağı toplu görüşmenin sonunda anlaşma konusu olan hükümler ancak, Türkiye Büyük Millet Meclisine, Hükümet ve İdareye herhangi bir hukukî mecburiyet getirmeksizin yürürlüğe sokulmak gerekir. Burada İdare ve Hükümeti bağlayan sadece genel ve siyasî ahlak kurallarıdır. Hükümet veya İdare, sendika veya üst kuruluşuna verdikleri sözü yerine getirmelidir. Ancak, bunu herhangi bir hukukî mecburiyet olarak onlara ve hele yasama organına yüklemek Anayasanın egemenlikle ilgili 6 ncı maddesi hükümlerine açıkça aykırı olur. Öte yandan, Hükümetin ve İdarenin bu gibi anlaşmalar yoluyla verdikleri sözlerle Türkiye Büyük Millet Meclisini bağlı saymak Hükümeti ve İdareyi Meclisin üstüne çıkarmak demek olur ki, bu, hem millî egemenlik ilkesine, hem de Anayasada yer alan kuvvetler ayrılığı ilkesine dair hükümlere ters düşer. Hükümet ve İdare eğer sendikaya veya üst kuruluşuna ancak kanun yapılması yoluyla gerçekleşebilecek vaatlerde bulunmuşlarsa, onlara düşen görev, Meclisteki iktidar çoğunluğunu harekete geçirmekten ibarettir. Bu da sadece bir siyasî ahlak gereğinin sonucu olarak görülebilir.

İşte, bütün demokratik devletlerde bu esaslara riayet edilmesinin gerekçeleri bunlardır.

Diğer taraftan, bu gibi sözleşmeleri İdarenin akdettiği imtiyaz veya taahhüt sözleşmelerine

benzetmemek lazımdır. Bu gibi sözleşmeler, özel hukuk sözleşmeleri değildir; idarî sözleşmelerdir. Bu idarî sözleşmelerin statüsü özel hukuk sözleşmelerinden farklı olup, Devlet ve kamu tüzel kişileri kamu hukuku tüzel kişisi sıfatıyla akdettikleri bu gibi sözleşmelerin içeriği üzerinde tek taraflı tasarruf haklarına sahip olurlar. Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin kanuna uygun olmak şartıyla kendi takdirleriyle özel hukuk tüzel kişisi olarak hareket ederek özel hukuk sözleşmeleri akdedebilmelerini ise, bu konuyla karıştırmamak gerekir. Zira, memur ve idarî kamu görevlileri, Federal Almanya Anayasasında söylendiği gibi, "egemenliğin kullanılmasında aracı" dırılar. Bu kişilerin bu sıfatlarıdır ki, onların kanunî statüsündeki değişikliklerin ancak İdarenin tek taraflı icrafı idarî işlemleriyle belirlenmesini bir anayasal zorunluluk haline sokar.

Görülüyor ki, memurlara ve işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerine toplu iş sözleşmesi akdetme hakkını tanımak hukukun genel ilkelerinin dayandığı temel kavramlar açısından imkânsızdır. Buna karşılık, bunların kuracakları sendikalar ile üst kuruluşlarının üyeleri lehinde yetkili olarak faaliyette bulunabilmeleri için İdare ile toplu görüşme hakkına sahip olmaları gerektiği kuşkusuzdur. Bu husus, esasen yukarıda adı geçen Milletlerarası Çalışma Örgütü sözleşmelerinin de gereğidir,

b) Teklif, bu hukuki zorunluluğu aşabilmek amacıyla Anayasanın 128 inci maddesinin ikinci fıkrasını değiştirmek suretiyle, memurların aylık ve ödenekleriyle diğer özlük işlerinin kanunla düzenlenmesi ilkesini kaldırmaya yönelmiştir. Teklifin amacının bu olduğu açık bulunmakla beraber, getirdiği yeni hükme göre memurların ve işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerinin hakları ve yükümlülükleri yine de kanunla düzenlenmeye devam edecek olup, bu hakları ve yükümlülüklerinin aylık ve ödenekleri ile diğer özlük işlerini de kapsamadığını ileri sürmek lafız açısından çok zor olacaktır. Bununla beraber, Teklifin Anayasanın 128 inci maddesinin ikinci fıkrasının getirdiği bu değişikliğin amacına ulaşabilir şekilde uygulanabileceği kabul edilse bile, böyle bir değişikliğin memurların ve işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerinin kanuni statülerinde devlet düzenini vahim biçimde zedeleyecek sonuçlar doğurmaması mümkün değildir. Nitekim, yapılması istenen bu değişiklik gerçekten uygulanırsa, memur ve kamu görevlilerinden sadece sendika üyesi olanlar değil, aynı zamanda sendika üyesi olmayanlar da kamu görevine alınırken ve daha sonra görevlerinde yükselme yaparken İdareyle ücretleri ve çalışma şartları üzerinde kişisel olarak pazarlık yapma imkânına sahip olacaklardır. Böyle bir sistemin yükselecek süren görevler ile ücretler ve çalışma şartları arasındaki iribatı tamamıyla yok edebileceği, bunun sonucunda memurlukta kariyer kavramının son bulacağı ve kamu hizmetinde hiyerarşi, emir ve talimat zincirinin kökünden bozulacağı meydandadır. Devletimizin geleneklerine, temeline tamamıyla aykırı olan böyle bir girişimin benimsenmesi mümkün değildir. Bu gerekçyledir ki, Komisyonumuz, Teklifin 4 üncü maddesiyle Anayasanın 53 üncü maddesinde yapılması istenen değişikliği reddetmiş ve Anayasanın 53 üncü maddesini olduğu gibi bırakmayı tercih etmiştir.

c) Şunu da belirtmek gerekiyor ki, Teklifteki bu değişiklik benimsense idi, işçilerin toplu iş sözleşmesi yapma hakkına önemli istisnalar getirmek de mümkün olacak ve böylece İş Hukukumuzun bu alandaki ilerlemeleri tehlikeye sokulmuş olabilecekti.

Teklifin 5 inci maddesi bu gerekçelerle değiştirilerek kabul edilmiştir.

4. Teklifin 6 ncı maddesi Anayasanın 54 üncü maddesini memurlar ile işçi niteliği taşımayan kamu görevlilerine grev hakkı tanımak amacıyla değiştirmeyi öngörmektedir. Ve bu amaçla Anayasanın adı geçen maddesinin ilk fıkrasında yer alan, grev hakkının doğmasını toplu iş sözleşmesi akdi için yapılan toplu görüşme sırasında uyuşmazlık çıkmasına bağlayan hükmü kaldırmaktadır.

Oysa, kaldırılan bu hüküm iş hukukumuzun temellerinden biridir. Grev hakkının ancak bu şartla doğabilmesi sayesinde dayanışma grevi ve genel grev yapılması önlenmektedir. Zira, sempati grevi veya genel grev yapan işçilerin kendilerini kapsayan bir toplu iş sözleşmesi görüşmesinin başarısızlığa uğramış olması sözkonusu değildir. Her ne kadar grev de her sosyal faaliyet gibi siyasi iktidar mücadelesini etkiler ise de, grevin işçi ile işveren arasındaki hukuki ilişkiyi düzenleme amacı dışında bir amaç taşımamasını meşrulaştırmak, Türk toplumunun bugünkü yapısı bağlamında mümkün değildir. Bu mülahaza, sadece grev için değil, aynı zamanda lokavt için de geçerlidir. Görülüyor ki, Teklifin öngördüğü bu değişikliğin memurlara ve işçi niteliği taşımayan kamu görevlilerine grev hakkı tanınmasının ötesinde, işverenler ve işçiler arasındaki ilişkilerin çalışma barışını vahim ölçüde bozucu etkileri olabilecektir.

Gelişme halinde bir toplum olarak Türk toplumu sivil toplum faaliyetlerini mümkün olduğu kadar genişletmek ve yaymak yolunda olacaktır. Ancak, bu alanda ileri bir aşamaya erişene kadar halkımız pek çok ihtiyacını kamu hizmetleri ve özellikle asli ve sürekli nitelikte olan kamu hizmetleri sayesinde karşılayabilmek durumunda olacaktır. Asli ve sürekli kamu hizmeti, ilke olarak, kesintiye uğramayan kamu hizmeti demektir. Bu nitelikteki kamu hizmetlerini grev kapsamına almak daha uzun bir süre için Türk toplumunu ciddi sosyal bunalımlara götürür.

Kaldı ki, Teklifin unuttuğu bir husus şudur ki, devlet toplumun kendi siyasi örgütlenmesi demek olduğuna göre, bu takdirde, devleti yani toplumu da greve girişen memur ve kamu görevlisi karşısında lokavt hakkıyla donatmak zorunlu olacaktır. Nitekim, İsveç gibi bazı ülkelerde bu sistem benimsenmiş olup, bunun sonucu, memur ve kamu görevlisi kesiminde grev ve lokavt haklarının birbirini dengelemesi olmuştur. Ülkemizdeki şartlar, bu ülkelerdeki şartlardan çok farklıdır.

Grev ve lokavt haklarının doğmasını toplu iş sözleşmesi görüşmesinin başarısızlığına bağlamaktan vazgeçmek suretiyle memur ve kamu görevlileri sendikalarına ve üst kuruluşlarına İdareye karşı grev hakkı tanımak ve buna karşılık İdareye de memura ve kamu görevlisine karşı lokavt hakkı tanımak, mesela Fransa' da olduğu gibi sırf kavramsal açıdan mümkün görünüyor ise de, Komisyonumuz yukarıdaki gerekçeleri dikkate alarak bu hakları memur ve kamu görevlileri muvacehesinde tanımanın uygun olmayacağı görüşünde olup, Teklifin 6 ncı maddesini bu yönde değiştirerek kabul etmiştir. Bu vesile ile belirtilmelidir ki, Amerika, Almanya, Belçika, Danimarka, İsviçre ve Portekiz' de de memurlara ve işçi niteliği taşımayan kamu görevlilerine grev hakkı tanınmış değildir. (Jacques ZİLLER, yukarıda anılan eser, s: 428) Ancak, bu Teklif vesilesiyle Anayasanın grev hakkı ve lokavta dair 54 üncü maddesinde bazı çok önemli düzeltmeler yapılması Komisyonumuzca uygun görülmüştür. Gerçekten, Anayasanın 54 üncü maddesinin ilk fıkrası olduğu gibi muhafaza edilirken iki, üç ve yedinci fıkraları Komisyonumuzca kaldırılmıştır.

Anayasanın 54 üncü maddesinin Komisyonumuzca kaldırılması istenen ikinci fıkrası, grev hakkının ve lokavtın iyi niyet kurallarına aykırı tarzda, toplum zararına ve milli serveti tahrip edecek şekilde kullanılmasını yasaklamaktadır. Halbuki, Medeni Kanunun 2 nci maddesi bir hakkın sırf gayri ızzar edici suiistimalini yasaklamaktadır. Medeni Kanunda yer alan bu evrensel genel hukuk ilkesinin ötesine geçmemek ve bu ilkenin yanlış yorumuna kapı açmamak için bu fıkranın kaldırılması uygun olacaktır. Unutmamalıdır ki, hukukun genel ilkeleri Anayasanın ayrılmaz bir cüz'üdür.

Anayasanın 54 üncü maddesinin üçüncü fıkrası ise, grev sırasında sadece greve katılan sendikanın kendisinin kasıtlı veya kusurlu hareketleri sonucunda grev uygulanan işyerinde sebep olduğu maddi zarardan ötede buna ek olarak greve katılan işçilerin de aynı nitelikteki hareketleri sonucunda grev uygulanan işyerinde sebebiyet verdikleri maddi zarardan da sorumlu tutulması ge-

rekmedir. Sendika aleyhine vazolunan bu nesnel sorumluluk kuralını hukukun genel ilkeleri ile bağdaştırmak mümkün değildir. Komisyonumuz bu gerekçe ile bu fıkranın kaldırılmasını öngörmüştür. İşçilerin bu şekilde sebep oldukları maddi zarardan kişisel olarak sorumlu tutulmaları ise esasen Borçlar Kanununun ve İş Kanununun gereklerindedir.

Anayasanın aynı maddesinin yedinci fıkrası, siyasi amaçlı grev ve lokavtı yasaklamıştır. Bu yasak, Anayasaya ve kanuna uygun olarak grev ve lokavtın dahi kendilerine siyasi amaç atfedilerek yasaklanması sonucunu doğurabileceğinden Komisyonumuzca kaldırılmıştır. Komisyonumuz, grev ve lokavt ilanının toplu iş sözleşmesi akdi için yapılan görüşmenin başarısızlığına bağlanmasına devam edilmesi, grev ve lokavtın esasta siyasi iktidar mücadelesinin bir aracı olarak görülmesine engel olmak için yeterli sayılmalıdır. Anayasanın aynı maddesinin aynı fıkrası dayanışma grev ve lokavtı ile genel grev ve lokavtı da yasaklamakta olup, aslında bu yasak, maddenin ilk fıkrasında yer alan grev ve lokavt ilanını toplu iş sözleşmesi akdi için yapılan görüşmenin başarısızlığına bağlayan hüküm sayesinde esasen mevcuttur ve yedinci fıkrada tekrarlanması gerekmez. Aynı yedinci fıkra, işyeri işgali, işi yavaşlatma, verim düşürme ve diğer direnişleri de yasaklamıştır. Bu yasağın da Anayasada yer alması gereksizdir. Zira, kanun ne akid ihlalini, ne de haksız fiili korur. Bu gibi hareketler esas itibarıyla, işveren ile işçi arasında özel hukuk kuralları esas tutularak halledilmelidir. Kaldı ki, Anayasanın 13 üncü maddesinde yer alan amaçlar gerektirdiği ölçüde bu gibi hareketler kanunla ceza yaptırımlarına da çarptırılabilir. Bu hususun da Anayasada ayrıca yer almasına lüzum yoktur.

Anayasanın 54 üncü maddesinin dördüncü fıkrası, grev ve lokavtın yasaklanabileceği veya ertelenebileceği haller ve işyerlerinin kanunla düzenlenebileceğine dair bir hüküm sevketmiştir. Komisyonumuz bu yasaklama veya erteleme şartlarının ancak belli milli güvenlik, kamu düzeni veya genel sağlığın korunması açısından zorunluluk oluşturan türden olması gerektiğinin. Anayasada belirtilmesini uygun görmüş olup, sözkonusu fıkrayı bu şekilde değiştirmiştir.

Anayasanın 54 üncü maddesinin beşinci fıkrası, uyuşmazlığın sadece grev ve lokavtın yasaklandığı hallerde değil, ayrıca ertelendiği hallerde de Yüksek Hakem Kurulunca bağlayıcı olarak çözülmesi zorunluluğunu getirmiştir. Mecburi tahkim usulünün grev ve lokavtın ertelendiği hallerde dahi uygulanması grev ve lokavt haklarının özünü reddetmek anlamına geldiğinden uygun değildir. Komisyonumuz bu fıkrayı bu açıdan değiştirmiştir. Yüksek Hakem Kurulunun kuruluş ve görevlerinin kanunla düzenleneceğine dair aynı maddenin altıncı fıkrası ise olduğu gibi muhafaza edilmiştir.

Grev halinde greve katılmayanların işyerinde çalışmalarının greve katılanlarca engellenemeyeceğine dair olan aynı maddenin son fıkrası da muhafaza edilmiştir.

Şunu da belirtmek gerekiyor ki, Teklifin Anayasanın 54 üncü maddesine getirdiği değişiklik grev hakkının işçiler açısından dahi kanunla aşırı ölçüde sınırlandırılmasını kolaylaştırabilecek niteliktedir. Aynı husus işverenler hakkında da lokavt için doğrudur.

5. a) Komisyonumuzca hazırlanan metinde, memurlara ve işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerine toplu iş sözleşmesi akdi ve grev hakları tanınmamasını gerektirmiş olan gerekçeler halen Anayasaya aykırı olarak sürdürülen bir uygulamanın gözden kaçmasına sebep olmamalıdır. Gerçekten, Anayasanın 128 inci maddesinin ilk fıkrasının, kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görev niteliği taşımayan işlerde, diğer bir deyimle iş akdiyle çalışan işçilerin çalıştırılması

gereken işlerde memurluk ve işçi niteliği taşımayan kamu görevliliği statülerine sokulmuş kişilerin çalıştırıldığı görülmektedir. Kamu kesimi çalışanlarından gelen şikâyetlerin büyük bir kısmı bu yanlış uygulamadan doğmaktadır. Komisyonumuz, bu gibi işlerin iş akdiyle çalışanlar eliyle yürütülmesini açıkça önleyen bir hükmü Anayasanın 128 inci maddesinin ilk fıkrasına eklemeyi uygun görmüştür. Bu suretle, kamu kesiminden gelen pek çok haklı şikâyet giderilmiş olacaktır.

b) Ancak, Devletin diğer kamu tüzelkişilerinin ve kamu iktisadi teşebbüslerinin iş akdiyle düzenlenmeye uygun nitelikte olmayan görevlerinin de iş akdiyle çalışanlar eliyle yürütülmesi yolunda yanlış bir uygulamanın başlatıldığı unutulmamalıdır. Memurlukta, kariyer esasını ve hiyerarşik düzene dayanan emir ve talimat ilkesini vahim bir biçimde bozacak olan bu uygulamalara da son verilmesi gerektiği aşikârdır. Komisyonumuz, bu amaçla Anayasanın 128 inci maddesinin ilk fıkrasına açıklayıcı bir hüküm eklemeyi faydalı görmüştür.

c) Komisyonumuz bu vesileyle Anayasanın 128 inci maddesinin ilk fıkrasındaki tanımlamadaki ciddi bir yanlışlığı düzeltmek istemiştir. Gerçekten bu fıkra yürürlükteki metni ile, Devletin, kamu iktisadi teşebbüslerinin ve diğer kamu tüzelkişilerinin genel idare esaslarına göre (yani özellikle hiyerarşik düzen ve kariyer esaslarına göre) yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevlerin gerek memurlar, gerek memur statüsünde olmayan diğer kamu görevlileri eliyle görülmesini emretmektedir. Oysa, İdare Hukukunun genel ilkelerine göre sözkonusu asli ve sürekli görevler memurlar eliyle ve sadece iş akdiyle düzenlenmeye uygun nitelikte olmayıp, asli ve sürekli nitelik taşımayan görevler memur statüsünde olmayan kamu görevlileri eliyle yürütülmek gerekir. Komisyonumuz, Anayasanın 128 inci maddesinin ilk fıkrasını bu açıdan İdare hukukunun genel ilkelerine uygun hale getirmiştir.

Komisyonumuz, kendi metninin 22 nci maddesiyle getirdiği bir geçici maddeyle, Anayasanın 128 inci maddesinde yaptığı yeni düzenleme gereğince memurluk veya kamu görevliliği statüsünden işçi statüsüne geçirilmesi gerekli olacak kişilerin bu işlemden önce haiz oldukları malî ve sosyal hakları saklı tutmuştur.

6. Komisyonumuz herhalde personel hukukunun uygulanmasında İdari Yargı teminatına ve ayrıca görevlerinden doğan suçların işlenmesi halinde suç kovuşturmasının idari izne bağlı olması gibi diğer teminata sahip olan memurlar ile işçi niteliği taşımayan kamu görevlilerine toplu iş sözleşmesi ve grev hakkı tanınmanın onları hem kamu görevlisi olarak tutarken, hem de "özelleştirmek" gibi bir çelişki getirdiğini de gözden kaçırmamıştır.

7. Şu da önemle vurgulanmalıdır ki, Devlet ve kamu tüzelkişileri, çalışanlarına ödedikleri ücretleri artırmakta, piyasa ekonomisinin tanıdığı imkânlarla, özellikle ücret artışlarını mal ve hizmetlerin satış fiyatlarına aksettirme elastikiyetine özel teşebbüsler kadar sahip olmaktan çok uzaktır. Özel teşebbüsler dahi bu mekanizmayı işletmekte sıkıntıya düşebilmekte olup Devletin ve kamu tüzelkişilerinin bu bağlamdaki sorunları çok daha büyüktür. Bu durumda, yukarıda sayılan eserlerde de belirtildiği gibi, İdarenin memur ve kamu görevlisi sendikaları ile yaptığı anlaşmalara bağlayıcı hukuki nitelik verirken bütçe imkânları ile sınırlı olması kaçınılmazdır. Memur ve kamu görevlilerine toplu iş sözleşmesi ve grev hakkı tanınsa bile aynı sınırlamalar devam edecektir. Görülüyor ki, sırf memur ve kamu görevlilerinin aylıkları ve sair maddi istihkakları bağlamında kalınsa bile kendilerine toplu iş sözleşmesi ve grev haklarının tanınması yoluyla, hukuki imkânsızlıklar ve ondan doğabilecek diğer büyük sakıncalar bir tarafa bırakılsa dahi, memur ve diğer kamu görevlilerimizin refah seviyesini, hak ettikleri yeterli seviyeye ulaştırmak gene de mümkün olmayacaktır.

Bu imkânın açılması ancak, memurlarımıza ve diğer kamu görevlilerimize ayrılacak bütçe kaynaklarının artırılması ile mümkün olacaktır.

8. Komisyonumuz, Anayasanın 128 inci maddesinde yapılan değişikliğin yürürlüğe girdiği tarihte memur veya kamu görevlisi olarak görev yapanların işçi statüsüne geçirilmelerinde, memur

veya kamu görevlisiyken sahip oldukları mali ve sosyal hakların saklı tutulacağını vazedен Geçici 17 nci maddeyi 22 nci madde olarak düzenlemiştir.

IV. Komisyon metninin 6 ncı maddesine eş düşen Teklifin 7 nci maddesi, Anayasanın 67 nci maddesini değiştirirken bu maddenin ilk fıkrası ile ikinci fıkrasına değişiklik getirmemektedir. Teklif, Anayasanın bu maddesinin ikinci fıkrasına, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri için seçimlerin genel ilkelerine istisna getiren bazı özel düzenlemeler yapılabilmesini öngören bir cümle eklemektedir. Bu düzenlemenin, hukukla bağlı demokratik bir devletin değişmez ilkelerini oluşturan seçimlerin serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy ve açık sayım ve döküm esaslarına dayanması elbette geçerli olmaya devam edecektir. Bu fıkraya eklenen bu cümleden maksat, seçimlerin yurt dışında cereyan edecek işlemlerinde mahallinde yargı yönetim ve denetiminin mevcut olmayabileceğini vurgulamaktan ve saklı tutulacak ilkelerin de özel biçimde düzenlenebilmesini sağlamaktan ibarettir. Komisyonumuz, bu değişikliği yazım tarzını düzelterek benimsemiştir.

Teklif, Anayasanın aynı maddesinin üçüncü fıkrasındaki seçmen olma yaşını, ondokuzuncu yaşın tamamlandığı tarihten (Anayasadaki deyimle, yirminci yaşa girilmesinden) onsekizinci yaşın tamamlandığı tarihe indirmektedir.

Arada sadece tek yıllık bir fark olduğu için Komisyonumuz, bu değişikliği kabul etmiştir. Seçmen listeleri hazırlanırken bu bağlamda dikkate alınması gereken husus, onsekizinci yaşın seçim gününe kadar (o gün dahil) doldurulmuş olması gereğidir.

Teklif, Anayasanın aynı maddesinin 4 üncü fıkrasını değiştirmemiş olup, Komisyonumuz da aynı görüşü paylaşmaktadır. Bu suretle, seçme ve halk oylamasına katılma haklarının kullanılması kanunla düzenlenmeye devam olunacaktır.

Teklif, aynı maddenin son fıkrasını da değiştirmemiş olup Komisyonumuz, bu metni hukuki terimlere uygun biçimde kaleme almıştır. Bu vesileyle, Komisyonumuz, Anayasada halen yer alıp tutukluların oy kullanmasını engelleyen hükümü kaldırmayı uygun görmüştür. Gerçekten hukukun evrensel genel ilkelerinden biri de kimsenin kesin hüküm giymedikçe suçlu sayılamayacağı yolunda olup, suçluluğu kesinleşmiş olmayan bir kişiyi oy hakkından yoksun kılmak insan haklarının dayandığı genel ilkeler açısından düşünülemez. Bununla beraber, Komisyonumuz tutukluların oy kullanma işlemleri ile ilgili olarak Yüksek Seçim Kurulunun gerekli özel tedbirleri alması lüzumunu hatırlatmayı ve herhalde bir hâkimin bu işlemleri yerinde yürütmek ve denetlemekle görevli olması mecburiyetini getirmeyi seçim emniyeti açısından gerekli görmüştür.

Teklif, bu maddeye “seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.” tarzında yazılmış bir fıkra eklemekte olup, Komisyonumuz, bu metni genel bir ilke olarak benimsemiştir.

V. 1. Komisyonumuz metninin 7 nci maddesine eş düşen Teklifin 8 inci maddesinin ilk fıkrası, Anayasanın 68 inci maddesinin ilk fıkrasındaki partiye üye olma yaşını yirmibir den; doldurmuş olması şartıyla onsekiz yaşa indirmiştir. Gerçekten, seçmen yaşı ile partiye üye olma yaşının aynı olması mantığın gereğidir.

2. Teklifin aynı maddesi, Anayasanın bu maddesinin ikinci fıkrasını aynen muhafaza etmekte ve üçüncü fıkrasında “Anayasa” kelimesi yerine “Anayasa ilkeleri” ibaresini kullanmaktadır. Bir siyasi partinin Anayasanın değişmez hükümleri dışındaki hükümlerinde değişiklik yapılmasını isteyebilmesi doğal ise de, Anayasa hükümleri yürürlükte oldukça, bu hükümlerin tümüne riayet etmekle yükümlü olduğu da kuşkusuzdur. Komisyonumuz bu gerekçe ile, Anayasada mevcut metni aynen muhafaza etmiştir.

3. Teklif, ayrıca Anayasanın aynı maddesinin dördüncü fıkrasını aynen muhafaza ettikten sonra, bu fıkraya partilerin sınıf, zümre veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlamayı yasaklayan bir cümle eklemiştir. Komisyonumuz, Anayasada mevcut metni, milli ve laik demokratik devleti bütün unsurlarıyla tanımlayan bir yazıma kavuşturmayı uygun görmüş ve aynı zamanda, Teklifte bu fıkraya eklenen ve mevcut metnin beşinci fıkrasını az farklı yazıyla tekrarlayan cümleyi aynen benimserken, bu fıkraya ayrıca partilerin suç işlemeyi amaçlamayacakları ve teşvik edemeyecekleri yolunda bir hüküm eklenmesini uygun görmüştür. Tabiatıyla, bu metin, siyasi partilerin Anayasanın 13 üncü maddesinden doğan genel sınırlamalara tabi olmayacakları ve bu hususların kanunla düzenlenemeyeceği anlamına gelmez.

4. Teklifin bu maddesinin beşinci fıkrası, Anayasanın aynı maddesinin son fıkrasını değiştirmekte ve bu değişikliğe paralel olarak altıncı fıkrasında yüksek öğretim elemanlarının partilere üye olabilmelerine kural itibariyle cevaz vererek bu hakkın kanunla düzenlenmesini öngörmektedir. Komisyonumuz, yüksek öğretim kurumlarındaki öğretim ve araştırma elemanlarının partilere üye olabilmelerinin, yüksek öğretimi bilimsel nesnellik ilkesine uygun olmaktan çıkaracağı yolunda toplumda ciddi kuşku yaratabileceği mülahazasıyla bu değişikliği benimsemeyi reddetmiştir. Bu hüküm tabiatıyla Yükseköğretim elemanlarının akademik hürriyetten doğan fikir açıklama ve bilimsel araştırma serbestliklerini siyasi konularda da tam olarak kullanabilmelerine engel olmayacaktır. Buna karşılık Komisyonumuz, Teklifte olduğu gibi, yüksek öğretim öğrencilerinin partilere üye olma hakkını tanımış ve ayrıca, bu hakkın kanunla düzenlenmesini öngörmüştür. Komisyonumuz, Anayasanın bu hükmünü kanun tekniğine daha uygun biçimde kaleme almıştır.

5. Anayasanın aynı maddesinin partilerin yurt dışında örgütlenmelerini ve faaliyette bulunmalarını, kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri yan kuruluşlar kurmalarını yasaklayan altıncı fıkrasını kaldırmış olup, Komisyonumuz da aynı görüşü paylaşmaktadır.

6. Teklifin aynı maddesinin son fıkrası, Anayasanın adı geçen maddesine, partilere Devlet yardımı yapılacağına dair bir hüküm eklemiştir. Komisyonumuz, bu ilkeyi aynen benimsemiş ve ayrıca, partilerin kanuna ve tüzüklerine uygun olarak üyelerinden aldıkları aidat ve kurulma döneminde kurucuların kanuna uygun olarak yaptıkları bağışlar dışında bağış ve sair mali yardım alamayacaklarına ilişkin bir hüküm eklemiştir. Partilerin finansmanında memleketimizde öteden beri mevcut olan ve kamu ahlakının gerilemesine yol açan kötü uygulamaların önlenmesinde böyle bir yasağın önemli bir katkısı olacaktır.

7. Komisyonumuz metnin 8 inci maddesine eş düşen Teklifin 9 uncu maddesi, Anayasanın 69 uncu maddesini değiştirmektedir. Anayasanın 69 uncu maddesinin ilk fıkrası, siyasi partilerin faaliyetlerini tüzük ve programlarına göre yürütmelerini emretmiştir. Aynı hüküm, Teklifin bu maddesinin ilk fıkrasında da yer almaktadır. Partilerin kanunun emredici hükümlerine uygun olması gereken tüzüklerine göre faaliyette bulunmaları doğaldır ve bu husus Anayasa Mahkemesince denetlenmeye devam olunacaktır. Fakat, bu denetim, tüzüğün ve tüzük gereğince yapılacak veya yapılabilecek çalışmaların kanuna uygunluğu noktasında dütümlenir. Partinin kendi tüzüğüne riayet edip etmemesi kanunun emredici hükümlerine aykırılık oluşturmadığı ölçüde bu faaliyetler Anayasa Mahkemesince kanunun öngördüğü yaptırımlara hedef tutulmamalıdır. Bunun gibi, bir parti, programına uymaya kendisi açısından yükümlüdür. Partinin tüzüğü gibi programı da Anayasa ve kanunla partiler için konan yasaklara veya emredici hükümlere aykırıysa, parti esasen Anayasa Mahkemesince temelli olarak veya basit olarak kapatılacaktır. Ancak, partinin kendi programına uymaması halinde bu riayetsizliğin Anayasadaki yasaklara ve kanundaki emredici hükümlere aykırı olmaması takdirinde partinin herhangi bir yaptırımla karşılaşması için sebep yoktur. Par-

ti bu tür bir riayetsizliğin bedelini siyaset alanında öder veya ödemez; bu husus kamu düzenini ilgilendirmez. Komisyonumuz, değişiklik Teklifini ve Anayasanın sözkonusu hükmünü bu yönde tadil etmiştir.

Teklif, Anayasanın aynı maddesinin aynı fıkrasında Anayasanın 14 üncü maddesindeki esaslara uyma yükümüne ilişkin ibareyi de kaldırmıştır. Komisyonumuz, siyasi partilerin yeni kaleme aldığı 68 inci maddede yer alan ilkelere uyması gerektiğini metne açıklıkla koymak suretiyle, partilerin temelli kapatılmasını sadece bu ilkelere uyulmaması halinde öngörmüş ve diğer hallerde öngörmemiştir. Temelli kapatmanın partinin tekrar kurulamaması demek olduğu da metinde belirtilmiştir.

Aynı sistematiğe uygun olarak Komisyonumuz, siyasi partilerin bu ilkelere uygun hareket etmelerinin iki ayrı şeklini açıkça düzenlemiştir. Bunlardan birincisi, partinin tüzük ve programının bu ilkelere aykırı olmasıdır. İkinci durum ise, partinin beyan ve eylemlerinin bu ilkelere aykırı olmasıdır. Bu iki durum, Anayasanın mer'î metninde de, Teklifte de birbirinden yeteri açıklıkla ayrılmamıştır. Komisyonumuz, bu ayırımı yapmış ve ikinci halde temelli kapatmayı ancak partinin bu tür eylemlerin işlendiği bir odak haline gelmiş olmasına bağlamıştır. Bu hüküm Federal Almanya Anayasasının 18 inci maddesinden esinlenmiş olup, partilere çok daha sağlam hukuki teminat getirmektedir.

Temelli olsun, basit olsun, partileri hedef alan kapatma kararları ancak Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesince kesin olarak verilebilecektir. Bu kural herhangi bir şekilde değişikliğe uğratılmamaktadır.

Anayasanın adıgeçen maddesinde yer alan bir hükme göre, temelli kapatılan bir siyasi partinin mensuplarının üye çoğunluğunu oluşturduğu yeni bir parti de temelli kapatılacaktır. Teklif, bu hükmü kaldırmaktadır. Bu hususun tespitinin çok zor olduğu gerekçesiyle, Komisyonumuz, bu kuralın kaldırılmasını uygun görmüştür.

8. Anayasanın adıgeçen maddesinde yer alan bir diğer hükme göre ise, temelli kapatılan bir partinin kurucuları ve her kademedeki yöneticileri yeni bir partinin kurucusu, yöneticisi ve deneticisi olamazlar. Teklif, bu kuralı daha uygun biçimde kaleme almış ve bu yasağı bir yasama dönemiyle sınırlandırmıştır. Komisyonumuz bu kuralı kapsam bağlamında genişletmiş; süre bağlamında ise sarıhleştirmiştir. Gerçekten, süre açısından yasağı yasama dönemine bağlamak çeşitli eşitsizlikler doğurabilir. Bu sebeple, Komisyonumuz "yasama dönemi" tabiri yerine "beş yıl" süreyi yasak süresi olarak benimsemiş ve bu sürenin başlangıcını da Anayasa Mahkemesi kararının Resmî Gazetede yayımlanma tarihi olarak göstermiştir. Diğer taraftan, Komisyonumuz partinin temelli kapatılmasına beyan ve faaliyetleriyle sebep olan bütün üyelerini bu yasağın kapsamı içerisine almayı, hem işin icabına, hem de eşitlik ve hakkaniyet gereklerine uygun bulmuştur.

9. Komisyonumuz, yabancılardan bağış alma yasağını partiler için muhafaza ederken Teklifin bu konudaki metnini alışılmış hukuki terimlerle kaleme almıştır.

Komisyonumuz, partilerin kuruluşu, çalışmaları, denetlenme ve kapatılmalarının kanunla düzenlenmesi yolundaki kuralı muhafaza ederken, bu kanunun kapsamına partilerin seçim harcamalarını da almıştır. Partilerin seçim harcamaları düzenlenirken adayların kişisel seçim harcamalarını düzenlemesiz bırakmanın maksada ulaşılmasını engelleyeceği gerekçesiyle de Komisyonumuz, adayların seçim harcamalarının da denetlenmesinin kanuni düzenleme içinde yer almasını gerektiren Teklif metnini benimsemiştir. Komisyonumuz ayrıca, partilerin ticari faaliyette bulunamayacakları hususunun da Anayasada yer almasını gerekli görmüştür. Komisyonumuz ayrıca, partilerin

mal edinimleri, gelirleri ve giderlerinin Anayasa Mahkemesince etkili bir biçimde denetlenebilmesinin ve gereken hallerde yaptırım uygulanabilmesinin başlıca şartının, bu konuda asgari bazı ölçütlerin Anayasada ve bu Anayasal esaslara dayanarak kanunda yer alması gerektiğini düşünerek, partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olmasını bir ilke olarak kabul etmiştir. Teklifte yer alan, Anayasa Mahkemesinin bu denetimi yaparken Sayıştayın yardımını alabilmesi hususu da Komisyonumuzca benimsemiştir.

10. Teklif, ayrıca, siyasi partiler aleyhine açılan kapatma davalarında hakkında dava açılmış olan partinin genel başkanının da dinlenmesi mecburiyetini getirmektedir. Komisyonumuz bu Teklifi benimserken parti genel başkanlığının dinlenmesinin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının dinlenmesinden sonra olmasını da karara bağlamıştır. Bu suretle, son sözün savunmaya ait olduğu ilkesine uyulmuş olacaktır. Bu kural, Teklifin ve Komisyon metninin 19 uncu maddesinde yer almaktadır.

VI. Komisyon metninin 9 uncu maddesine eş düşen Teklifin 10 uncu maddesi, Anayasanın 75 inci maddesini değiştirerek milletvekili sayısını 450 den 600 e çıkartmıştır. Komisyonumuz bu sayıyı benimsemiş ve 150 sandalyelik bir artışın ancak 100 milletvekilinin yurt çapındaki seçim çevresinden seçilmesi şartıyla anlam kazanabileceği kanaatiyle bu hususu metne eklemiştir.

Diğer demokratik ülkelere bakılacak olursa, ülkemizde parlamenter sayısı, nüfusa oranla düşüktür. Oysa 1961 Anayasası döneminde ülkemizde 450 si milletvekili ve 150 si senatör olarak seçilmiş 600 parlamenter vardı. Milletvekilinin görevlerinin Mecliste kanun yapmak ve Hükümeti denetlemekten ibaret olmadığı gerçeği demokratik hayatın başlıca temellerindedir. İktidarda olsun, muhalefette olsun milletvekilinin bir diğer vazgeçilmez işlevi de, yönetilenlerin yönetenlerden isteklerini ve onlara karşı eleştirilerini yönetenlere nakletmek ve yönetenlerin Devleti idare edebilmek için aldıkları tedbirleri yönetilenlere izah etmektir. Bu önemli işlev unutulursa, temsili demokrasi topallar. Oysa, ülkemizde milletvekili sayısının bu açıdan yetersiz olduğu meydandadır.

Diğer taraftan, milletvekili sayısının düşük olması, her parti içinde adaylık mücadelesinin ziyadesiyle sertleşmesine sebep olmakta ve siyasi istikrarımız ve siyasi ahlak kurallarına riayet ölçülerimiz bu yüzden zarar görmektedir.

Bu değişiklik bu sakıncaları gidermek yönünde rol oynayacaktır.

Komisyonumuz, bu Anayasa değişikliğinin yürürlüğe giriş tarihine dair hükümleri içeren kendi metninin 25 inci maddesinin ilk fıkrasında da milletvekili sayısındaki artışın ilk milletvekili genel seçimi için uygulanacağını belirtmiştir.

VII. Teklifin 11 inci, Komisyon metninin 10 uncu maddesi milletvekili seçilme yeterliliğine ilişkin Anayasanın 76 ncı maddesini değiştirmektedir.

1. Teklif, seçilme yaşı otuzdan yirmibeşe indirmektedir. Komisyonumuz bu değişikliğin ülkemizin şartlarına uygun düşmediği kanaatindedir. Bununla beraber, ilerde şartlar değişebileceği gözönüne alınarak Komisyonumuz seçilme yaşının tespitini kanuna bırakmayı ve yirmibeşinci yaşın doldurulmasını kanunun aşağıya doğru aşamayacağı bir taban olarak tespit etmeyi uygun görmüştür.

Teklif, milletvekili seçilmeye engel suçlar arasına ticari amaçlı kaçakçılık ile hileyle dayalı vergi kaçırma suçlarını da eklemiş olup, Komisyonumuz da bu hususta aynı görüştedir. Komisyonumuz, ayrıca, Türk Ceza Kanununda 21.11.1991 tarihli ve 3679 sayılı Kanunun 7 nci maddesi ile yapılan değişikliği dikkate alarak "zimmet" ve "ihtilas" terimlerini "basit ve nitelikli zimmet" ile "Devlet alım ve satımlarında menfaat sağlama" olarak değiştirmiştir.

2. Teklifte, halen Anayasada mevcut olan "ideolojik veya anarşik eylemlere katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olma" ibaresi kaldırılmaktadır.

Kaldırılan metinde yer alan "ideolojik eylem" in her şıkta suç olması demokratik ilkeler anlamında mümkün değildir. Bu itibarla, bu ibarenin Anayasadan çıkarılması uygundur. "Anarşik eylemler" ise, suç oluşturdukları ölçüde Anayasanın bu maddesinin milletvekili seçilme yeterliliğini kaldırır saydığı diğer suçların kapsamına giriyorsa zaten seçilme yetersizliğine sebep olacaktır. Bu itibarla, bu metinde "anarşik eylemler" den ayrıca bahsedilmesine gerek yoktur.

3. Teklif, bundan başka, Anayasanın 76 ncı maddesinde yazılı suçlardan kesin hüküm giymiş olanların affedilmiş olsalar bile milletvekili seçilme yeterliliğinden yoksun kılınacaklarına dair hükmü sadece maddede sayılan yüz kızartıcı suçlara, diğer yüz kızartıcı suçlara, ticari amaçlı kaçakçılık suçlarına, hileye dayalı vergi kaçırma suçlarına, resmi ihalelere ve alım satımlara fesat karıştırma suçlarına ve Devlet sırlarını açığa vurma suçlarına inhisar ettirmiş ve kamu hizmetinden yasaklama hükümlerini, bir yıl veya daha fazla hapis cezasına veya ağır hapis cezasına ilişkin hükümleri bu kaydın dışına alarak bu hallerde affın seçilme yeterliliğini iade edeceğini kabul etmiştir. Komisyon da aynı görüştedir.

4. Komisyonumuz, yüz kızartıcı suçları metinde daha açık biçimde belirlerken Anayasanın bu maddesinde yüz kızartıcı suçlardan sadece bazılarının yazılı olduğunu ve metinde mevcut "gibi" ibaresinin başka yüz kızartıcı suçların da mevcut olduğu anlamına geldiğini müşahade ederek, çeşitli karışıklıkları önlemek amacıyla metinde yazılı olmayan diğer yüz kızartıcı suçların kanunla tespit edileceğine dair bir hüküm metne ilave etmiştir.

5. Teklif, Silahlı Kuvvetler mensupları ile işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerinin görevlerinden çekilmeden aday olamayacaklarına dair Anayasa kuralını, yazım tarzını basitleştirmekle beraber, olduğu gibi muhafaza etmektedir. Komisyonumuz bu görüşe katılmakla birlikte, bu kayıtlamayı daha açık bir tarzda kaleme almayı uygun görmüştür.

Bununla beraber, Teklif, aday olabilmek için görevlerinden çekilmek zorunda olan kamu görevlilerinin seçilememeleri takdirinde kamu görevine dönme hakkını hiçbir istisna belirtmeksizin tanımak yoluna gitmiştir. Komisyonumuz bu değişikliği tehlikeli görmektedir. Komisyonumuz hâkim ve savcılar ile Silahlı Kuvvetler mensuplarının aday olup seçilememe halinde mensup oldukları eski kamu mesleğine dönememeleri esasını açıkça anayasal kural haline getirmeyi zorunlu görmüştür. Ancak, Komisyonumuz hâkim ve savcılar ile Silahlı Kuvvetler mensuplarının kendi eski kamu meslekleri yerine başka bir kamu görevine dönmelerini mümkün kılmayı da uygun görmüştür. Bunlar dışında kalan diğer kamu görevlileri ise, gerek eski kamu mesleklerine, gerek bir başka kamu mesleğine dönebileceklerdir.

VIII. Teklifin 12 nci maddesi Anayasanın 82 nci maddesinde yer alan milletvekilliğiyle bağdaşmayan iş ve görevler arasında yer alan "kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikalar ve bunların üst kuruluşlarının ve katıldıkları teşebbüs ve ortaklıkların yönetim ve denetim kurullarındaki görevler"i bu bağdaşmazlığın kapsamı dışına çıkarmaktadır. Bu değişiklik, Teklif sahiplerince Anayasanın 33 ve 135 inci maddelerinde derneklerin ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarını hedef tutan siyaset yasaklarını vazedenden hükümlerin kaldırılması ve ayrıca aynı yasağı sendikalar için getiren Anayasanın 52 nci maddesinin tümünün kaldırılmasına paralel bir değişiklik olarak görülmüştür. Bununla beraber Komisyonumuz, sendikaların ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve bunların üst kuruluşlarının yönetim ve denetim kurullarında görev alanların bu görevlerinin milletvekilliğiyle bağdaşması sonucunda, bu görevlilerin ya dahil olabilecekleri siyasî partinin -her siyasî parti gibi- konulara kendi programı açısından da olsa millî planda bakması gereğine aykırı davranışlarda bulunarak partilerin kendi işlevine aykırı biçimde etkilemelerinin ya da tersine, görevlisi oldukları sendika veya kamu kurumu niteliğindeki meslek

kuruluşunu veya üst kuruluşlarını takip etmekle yükümlü oldukları meslekî hak ve çıkarların takibinden mensup oldukları partinin görüşleri yönünde saptırma yoluna girmelerinin hayli ihtimal içinde olduğunu dikkate alarak, bu kişilerin milletvekili adayı olmalarını önlemekle beraber, milletvekili seçildikleri takdirde, eski görevleri ile milletvekilliği arasında bir tercih yapmaları yükümlünü muhafaza etmeyi uygun görmüştür. Komisyonumuz, bu gerçekçyle Anayasanın sözkonusu maddesini sadece kanun tekniği açısından yeniden kaleme almakla yetinmiştir.

IX. 1. Teklifin 13 üncü ve Komisyonumuzun 12 nci maddesi Anayasanın 84 üncü maddesini yeniden düzenlemektedir. Bu düzenlemeye göre,

Partisinden istifa eden milletvekilinin bir sonraki seçimde, istifa tarihinde mevcut herhangi bir partinin genel merkez organlarıncaya aday gösterilemeyeceğine dair yasak kaldırılmaktadır;

Partisinden istifa ederek başka bir partiye giren milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyuyla karar verilmesi zorunluluğu kaldırılmaktadır;

Partisinden istifa ederek - seçim hükümetleri hariç - Bakanlar Kurulunda görev alan milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyuyla karar verilmesi zorunluluğu da kaldırılmaktadır.

Gerçekten, parlamenter demokrasi, temsili demokrasinin bir türüdür ve seçilenlerin kendilerini seçenlerin veya aday gösterenlerin emredici vekaletiyle görev yapması yolundaki uygulamaların tümünü reddeder. Bir milletvekilinin mensup olduğu partinin Meclis grubunun disiplinini kabul etmesi dahi parlamenter rejimde gönüllü bir tutumdur. Zira, milletvekili kendi partisinden her an ayrılabilmek ve böylelikle o partinin Meclis grubunun disiplinini dışına çıkmak hakkına sahiptir. Bunun gibi, milletvekili partisinden Meclis grubunun disiplinine riayet etmezken eğer partisinden ve onun Meclis grubunun yetkili organları onu partiden kesin olarak ihraç etmiyorlarsa, bu durum, sırf o parti ile onun Meclis grubunun organlarının bileceği iştir ve bu tutumdaki bir milletvekilinin parti üyesi olarak kalması veya kalmaması o milletvekilinin yasama organı içerisindeki statüsünü etkilemez.

Bir milletvekilinin partisinden istifa edip bağımsız kalması, eskiden mevcut veya kendisinin kurucuları arasında yer aldığı ya da yer almadığı yeni bir partiye üye kaydolması sırf kendi vicdanına dayanarak kararlaştırabileceği bir tercihtir. Anayasanın mer'i 84 üncü maddesinde yer alan bu kayıtlamaların kapsamına giren partiler arası nakiller yoluyla siyasi ahlak kurallarına aykırı durumların ortaya çıkması ve bu tarz nakillerin hükümetin varlığı ve kuruluşunu bile etkileyebilmesi görülmemiş değildir. Fakat, bu tarz davranışların yaptırımı hukuki olamaz; ancak siyasi olabilir. Diğer bir deyimle, partisinden istifa eden veya istifayla kalmayıp bir başka partiye giren milletvekilinin bu hareketi seçmenleri ve kamuoyu tarafından beğenilmemez ve seçmenleri onu bu yüzden tekrar seçmezlerse bu hareket yeterli yaptırımla karşılaşmış olur. Kaldı ki, partiden istifanın ve istifa edip de bir başka partiye geçmenin her defasında siyasi ahlaksızlık olarak sayılması çok yanlış olur. Bir milletvekili partisinden o parti kendi programını ve siyasi fikirlerini uygulamaya koymakta kusurlu olduğu için veya o partinin davranışlarını genel ahlakla ve Devlet ve toplumun yüksek çıkarlarıyla bağdaştıramadığı için istifa etmiş ve bir başka partiye geçmiş olabilir. Milletvekilinin istifasının ve/veya bir başka partiye geçişinin hangi dürtüye dayandığını, yukarıda da belirtildiği gibi, kamuoyu ve seçmenler ve hepsinin üstünde kendi vicdanı tespit etmelidir.

Nitekim, temsili demokrasi ile yönetilen hiçbir ülkede bu tarz yasaklara ve yaptırımlara rastlanmaz. Aksini düşünmek, temsili demokrasiye özünden aykırı düşen emredici vekalet ilkesini be-

nimsemek ve bu yoldan parti merkez yönetimlerinin milletvekilinin vicdanı üzerinde en ağır biçimde baskı kurmalarının yolunu açmak anlamına gelir. Bu gerçekler, Edmund Burke'den beri bütün temsili demokrasilerin alfabesini oluşturmaktadır.

Kaldı ki, Anayasanın 84 üncü maddesinde yer alan bu yasaklar, kanuna karşı hile yoluyla aşılmıştır. Gerçekten, milletvekili partisinden istifa etmekte ve istifasından sonra kurulan yeni bir partiye kurucu veya üye olmakta ve daha sonra bu partinin kurucular kurulu istifadan önce mevcut bir partiye katılma kararı almaktadır. Katılma kararını benimseyen müstafi milletvekili de bu sonuca partiye girebilmektedir. Bu uygulama, istifasından sonra milletvekilinin kurduğu veya girdiği -sonradan feshedilen partinin - Anayasanın 84 üncü maddesinin ilk fıkrasının deyişiyle " başka bir parti" sayılmaması mümkün değilken, bu uygulamaya göre davranan milletvekilinin tutumunun Anayasaya aykırı olmadığı yolunda bir genel uygulama gelişebilmiştir.

Bu uygulama gelişmeseydi ve bu durumdaki milletvekilinin milletvekilliğinin düşürülmesi için Anayasanın aynı hükmü gereğince oylamaya başvurma uygulaması başlasaydı, Meclisin üye tamsayısının salt çoğunluğunu oluşturan ve çoğu zaman iktidar partisi veya partilerine mensup olan topluluğun kendi taraflarına geçişlerde milletvekilliğini düşürmemesi ve aksi hallerde ise milletvekilliğini düşürmesi hali ortaya çıkacaktı ki, böyle bir durumun Türk parlamentarizmine ne kadar büyük sıkıntılar getireceğini izah etmek bile gereksizdir.

Teklif, istifanın Başkanlık Divanınca Genel Kurulun bilgisine sunulduğu anda milletvekilliğinin son bulmasını öngörmüştür. Komisyonumuz ise, istifanın önce - tabiatıyla hukukun genel ilkelerine göre- geçerlilik açısından Başkanlık Divanınca incelenmesi zorunluluğunu getirmekte ve istifa işleminin yine de Genel Kurulca kabul edilmesini şart koşmaktadır. Bu sistemin muhafaza edilmesinin gerekçesi, gereksiz ve yüzeysel tarzda ara seçim yapılması ihtimallerini kapatmak lüzumudur. Bununla beraber, istifanın Genel Kurulca kabulü basit çoğunlukla olacak ve şimdi olduğunun aksine üye tam sayısının salt çoğunluğu aranmayacaktır.

Teklif, kısıtlanan milletvekilinin milletvekilliğinin Genel Kurula bilgi verilince sona ermesini kabul etmiştir. Kısıtlama yargısal bir karar olduğu cihetle, bu suretle, yargısal bir kararın Meclisin onayına sunulması gibi kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı bir usul ortadan kaldırılmış olmaktadır. Komisyonumuz da aynı görüştedir.

Teklif, milletvekilliğinin kesin hüküm giymekten ötürü düşmesi halinde de aynı esası benimsemiş olup, Komisyonumuz, aynı gerekçeyle bu görüşe katılmıştır.

Teklif, Meclis çalışmalarına özürsüz olarak bir ay içerisinde toplam beş birleşim günü katılmayan milletvekilinin milletvekilliğinin Genel Kurulun üye tam sayısının salt çoğunluğunun oyuyla düşmesi gerektiği görüşündedir. Komisyonumuz da aynı görüşü taşımaktadır. Ancak, Komisyonumuz, bu hususun daha önce Başkanlık Divanınca tespiti gereğinin metinde belirtilmesi gerektiği kanaatinde dir.

Teklif, milletvekilliği ile bağdaşmayan bir iş veya görevin kabul edilmesi halinde milletvekilliğinin düşmesini de aynı kurala bağlamıştır. Komisyonumuz ise, Genel Kurulun bu kararının basit çoğunlukla verilmesini uygun görmekte beraber bu konudaki oylamanın gizli olması şartının metinde yer almasını gerekli saymıştır. Komisyonumuz, bundan başka, böyle bir iş veya görevin kabulünü milletvekilliğinin düşmesi için yeterli görmemiş ve bu iş veya görevin sürdürülmesini şart koşmuştur.

3. Teklif, Anayasanın 84 üncü maddesinin son fıkrasından nesnel sorumluluk halini kaldırmıştır. Komisyonumuz da aynı görüştedir. Gerçekten, mer'i hükme göre, temelli olarak kapatılan

bir partinin kapatılmasına ilişkin davanın açıldığı tarihte o partinin üyesi olan milletvekilinin milletvekilliği Anayasa Mahkemesince, eylem ve sözleriyle kapatılmaya sebep olmamış bulunsa bile düşürülmektedir ve Mahkeme bu yönde karar almaya mecburdur. Bu nesnel sorumluluk halinin hukukun genel ilkeleriyle çeliştiği meydandadır.

Buna karşılık, partisinin temelli kapatılmasına söz ve eylemleriyle sebep olmuş milletvekilinin milletvekilliği, durumun Anayasa Mahkemesince tespiti halinde, aynı Mahkemenin kararıyla düşürülmeye devam edilebilecektir. Komisyonumuz, bu kararın yürürlüğe girmesini de, Meclis Başkanlığına tebliğine değil, Resmi Gazetede yayımı tarihine bağlamıştır.

4. Teklifin 14 üncü, Komisyon metninin 13 üncü maddesi Anayasanın 85 inci maddesini değiştirmektedir. Teklif metni, tıpkı mer'i metinde olduğu gibi milletvekilliğinin düşmesi sonucunu doğuran bütün yasama işlemlerinin Anayasa Mahkemesince iptal edilmesi imkânını açmaktadır. Teklif, hernekadar kısıtlama ve milletvekilliğiyle bağdaşmayan suçtan kesin hüküm giyme hallerinde Meclisce herhangi bir karar alınmaması esasını benimsemişse de, bu hallerde milletvekilliğinin düştüğünün Genel Kurulun bilgisine sunulması yoluyla kesinleşmesi işleminin Anayasa Mahkemesince iptal konusu olabilmesi görüşünü kabul etmiştir. Komisyonumuz bu kanaatte değildir. Gerçekten, Türk Anayasalarının bugüne kadar kabul görmüş sistemine göre, Anayasa Mahkemesi cezai konularda istisnai olarak sadece Cumhurbaşkanının ve Bakanlar Kurulu üyelerinin görevlerinden doğan suçlardan ötürü suçlanmaları hallerinde yetkilidir. Bu davalarda önemli olan, Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan olarak hareket ederken sadece kesin hüküm vermekte olması değil, aynı zamanda, Yüce Divanın hem ilk, hem de son derece mahkeme niteliği taşımasıdır. Diğer bir deyimle, bu davalarda Yüce Divan, daha önce davaya bakmış bir mahkemenin kararına karşı itiraz veya temyiz mercii değildir. Gerçekten, Yüce Divanı, cezai konularda Yargıtay kararlarının tartışıldığı bir mercii olarak görmek mümkün değildir. Buna göre, kısıtlama kararları gibi bir suç için verilen kesin hüküm kararları da kesin yargı hükümleridir. Anayasa Mahkemesinin bu gibi kesinleşmiş yargı kararlarının hukukiliğini incelemeye davet edilmesi, onun uzmanlık alanının ziyadesiyle dışında kalan bir hal olacaktır. Kısıtlama kararları Yargıtay'a gitmese bile bu böyledir. Bunun gibi, bir suçtan kesin hükümler de çoğu zaman Yargıtay'ca onaylanarak vücut bulmakta olup bu çok istisnai hallerde ilk derece mahkemesinin hükmü Yargıtay'a süresi içinde başvurulmadığı için kesinleşmiş olsa bile Yargıtay'ı ceza mahkemeleri sisteminin başı ve içtihadı birleştirme mercii sayan yargı hukukumuzda sırf milletvekilleri hakkında verilen kesin hükümler bağlamında istisnai taniyip Anayasa Mahkemesini bu alanda Yargıtay'ın üstüne çıkarmak ve onu genel ceza yargısı sistemimizin bir parçası yapmak son derece yanlış olacaktır. Komisyonumuz başta Yargıtay olmak üzere bağımsız mahkemelerimizin milletvekili hakkında hüküm verir ve karar alırken tarafısız ve nesnel davranmayabileceği kuşkusunu ön plana alan böyle bir sistemi uygun görmemiş ve ayrıca çoğu hallerde Anayasa Mahkemesi ile Yargıtay'ı karşı karşıya getirebilecek bir yöntemden kaçınmak gerektiğini düşünmüştür. Kaldı ki, milletvekili ceza kovuşturması bağlamında kürsü sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığına sahip olup bu dokunulmazlığı Meclisce kaldırılmadan zaten ceza kovuşturulmasına hedef olamaz. Komisyonumuz bu gerekçelerle, milletvekilliğini düşüren Meclis kararlarına karşı iptal istemini benimsemiş ve Meclisin sadece bilgi edinmekle yetindiği kısıtlama kararları ve kesin hükümler aleyhine Anayasa Mahkemesine iptal isteminde bulunabilmesi imkânının açılmasını reddetmiştir.

Komisyonumuz, iptal istemi yöntemini milletvekili lehine geliştirmeyi de uygun bulmuştur. Şöyle ki, eğer Anayasa Mahkemesi kendisine Anayasa ile tanınan inceleme süresi içerisinde kararını verememişse Meclisin bu kararı yürürlüğe giremeyecektir.

X. Teklifin 15 inci, Komisyon metninin 14 üncü maddesi, milletvekillerinin ödenek, yolluk ve sosyal haklarını düzenleyen Anayasanın 86 ncı maddesini değiştirmektedir. Komisyonumuz, bu

metni kanun tekniğine uygun biçimde yeniden kaleme almıştır. Ayrıca, kendi metninin 23 üncü maddesinin getirdiği bir geçici maddeyle, eski yasama organları üyelerinin tümünü bu kapsamın içine almıştır.

XI. Teklifin 16 ncı, Komisyon metninin 15 inci maddesi, yasama yılının başını Eylül'den Ekim'e almaktadır. Bu değişiklik, ülkemizin iklim ve hayat şartları açısından daha uygundur.

XII. Komisyonumuz, Zonguldak Milletvekili Güneş MÜFTÜOĞLU ile Arkadaşlarının Anayasanın 127 nci maddesini değiştirerek mahalli idareler genel seçimlerinin milletvekili genel seçimi ile birleştirilmesini amaçlayan Kanun Teklifini de incelemiştir. Komisyonumuz, milletvekili genel seçiminin yenilenebileceğini dikkate alarak böyle bir değişikliğin mahalli idareler organlarının görev süresini çok sakıncalı biçimde ya çok kısaltabileceğini ya da çok uzatabileceğini düşünmüş ve Anayasanın 127 nci maddesinde sadece mahalli idareler ara ve genel seçimlerinin bir milletvekili ara veya genel seçiminden bir yıl öncesi veya sonrasına isabet etmesi halinde bu seçimlerin birlikte yapılmasını uygun görmüştür.

XIII. Teklifin ve Komisyon metninin 18 inci maddesi, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına siyasi faaliyette bulunma yasağı getiren Anayasanın 135 inci maddesi hükümlerini değiştirmektedir. Teklifte bu Anayasa maddesinin ilk iki fıkrası aynen muhafaza edildiğinden, Komisyonumuz bu fıkraları değişiklik metninden çıkarmış ve sadece bu Anayasa maddesinin üç, dört, beş, altı, yedi ve sekizinci fıkralarını değiştirmiştir.

Teklif, Anayasanın adı geçen maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan siyasi faaliyette bulunma yasaklarını kaldırırken bu kuruluşların kuruluş amaçları dışında faaliyette bulunamayacakları yolundaki kamu hukukunun temel ilkelerinden biri olan kuralı da kaldırmıştır. Komisyonumuz bu yasakları kaldırmakla beraber, aynı kuruluşların amaçları dışında faaliyette bulunmaları yolundaki ilkeyi muhafaza etmiştir. Böylece, bu meslek kuruluşlarının siyasi sayılabilecek faaliyetlerinin de amaçları dahilinde kalması gerekecektir. Bu esas, dernekler ve sendikalar için de geçerlidir.

Teklif, adı geçen Anayasa maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan ve siyasi partilerin bu meslek kuruluşlarının seçimlerinde aday gösterememeleri ve belirli adayların leh ve aleyhinde propaganda yapamamaları yolundaki yasağı tamamiyle kaldırmıştır. Partilerin bu meslek kuruluşları organlarında belirli bir göreve talip bir kişi hakkında onun bu göreve gelmesinin olağan etkileri ile ilgili olarak fikir beyan etmelerini normal saymak gerekir. Bununla beraber, partilerin kendilerinin bu meslek kuruluşlarının amaçlarını aşan amaçlar takip etmeleri muvacehesinde, partilerce bu kuruluşların organlarındaki görevler için aday gösterilememesi de normal sayılmalıdır. Komisyonumuz Anayasanın bu maddesinin sözkonusu fıkrasını bu yolda değiştirmiştir. Komisyonumuz adı geçen Anayasa maddesinin beşinci fıkrası hükmünü Teklifte olduğu gibi esas itibarıyla muhafaza etmiş; ancak, bu kuruluşlar üzerindeki mali ve idari devlet denetiminin kanunla düzenlenmesi gerektiğini belirtmeyi uygun görmüştür.

Teklif, amaçları dışında faaliyet gösteren bu meslek kuruluşlarının sorumlu organlarının görevlerine nasıl son verileceğine dair Anayasanın aynı maddesinin altıncı fıkrası hükmünü de tamamiyle kaldırmaktadır. Komisyonumuz bu yetkinin asli olarak yargı organına ait olması gerektiğini belirtmenin uygun olacağını düşünmüş ve bu halde mahkemeye başvurunun kanunun gösterdiği merci veya Cumhuriyet Savcısı olacağını da vurgulamıştır.

Komisyonumuz, Teklifte de öngörülen gecikmede sakınca olan hallerde merkezi idarenin meslek kuruluşunu geçici olarak faaliyetten men edilebilmesini kabul etmekle beraber, bu konuyu dernekler ve sendikalar için olduğu şekilde düzenlemeyi uygun görmüş; yedi ve sekizinci fıkraları tek fıkra olarak yeniden düzenlemiştir.

XIV. Teklif ve Komisyon metni 20 nci maddesinde, Anayasanın 171 inci maddesinin kooperatiflerin siyasi faaliyette bulunmalarını yasaklayan ikinci fıkrasını kaldırmaktadır. Ancak, Teklif,

bunu yaparken bu Anayasa maddesinin ilk fıkrasını aynen tekrar etmiş olup, Komisyonumuz kanun tekniği gereği olarak, adı geçen Anayasa maddesinin bu yasağı vazeden ikinci fıkrasının kaldırıldığını söylemekle yetinmeyi uygun bulmuştur.

XV. Teklif, Anayasanın Geçici 15 inci maddesinin son fıkrasını yürürlükten kaldırmak suretiyle, 12 Eylül 1980 döneminde kurulan yönetim döneminde çıkarılan kanunlar ile kanun hükmündeki kararname ve Anayasa Düzeni Hakkındaki Kanun uyarınca alınan karar ve yapılan tasarrufların Anayasaya aykırılığının iddia edilemeyeceğine ilişkin hükmün yürürlüğüne son vermiştir. Komisyonumuz da bu hususu benimsemekle beraber, Tekliften farklı olarak sözkonusu kanunlar ve kanun hükmünde kararname aleyhine Anayasaya aykırılıktan ötürü sadece itiraz yolunu açmakla yetinmemiş; itiraz yolunun yanısıra iptal istemi yolunu da açmış ve bu amaçla gerekli düzenlemeyi yapmıştır.

Komisyonumuz ayrıca, Anayasanın Geçici 15 inci maddesinde yer alan genel sorumsuzluk kuralının milletvekilliğine engel yüz kızartıcı suçların işlenmiş olması halinde sözkonusu olamayaacağı yolundaki yoruma anayasal kural niteliği verilmesini uygun görmüştür.

XVI. Anayasanın 24 üncü maddesinin son fıkrasının laikliğin tanımlanmasına ilişkin ilk kısmının bu metnin 1 inci maddesiyle değiştirilen Başlangıç'ın beşinci fıkrasının sonuna nakledilmesini ve aynı fıkranın son kısmının yeni Başlangıç kabul edilirken aynı zamanda kaldırılmasını amaçlayan bir önerge, Komisyonumuzca, kendisine intikal etmiş olan Anayasa değişikliğine dair Kanun teklifinde bu konunun yer almamış olması; diğer bir deyimle, esas itibarıyla partilerarası bir mutabakata henüz konu olmamış bulunması muvacehesinde, siyasi açıdan uygun görülmemiştir. Bu değişiklik önergesi kabul edilmiş olsaydı, yeni Başlangıç metninin beşinci fıkrasına eklenecek metin şu olacaktı :

“Devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya hukukî temel düzeninin, din kurallarına kısmen de olsa dayandırılmayacağı;”

XVII. Komisyonumuzda kendi metninin 24 üncü maddesiyle ilgili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda sözkonusu Anayasa değişikliklerine ilişkin olarak kabul edilecek nihai metnin her maddesinin herhalükârda ayrı ayrı halkoyuna sunulması istenmiş ve 17.5.1987 tarihli ve 3361 sayılı Kanunla kabul edilmiş olan Anayasa Değişikliğine Dair Kanun hakkında bu yola başvurulmuş olduğu emsal olarak ileri sürülmüştür. Komisyonumuz, Anayasanın 17.5.1987 tarihli ve 3361 sayılı Kanunla değiştirilmiş olan 175 inci maddesinin bu açıdan yeterince sarıh olduğunu; bu maddeye göre, Anayasa değişikliğine ilişkin kanun tekliflerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca benimsenen nihai metinlerinin halkoyuna sunulmasının ancak iki halde mümkün olduğu; bu hallerden birinin sözkonusu nihai metnin 270 ila 299 oyla kabul edilmiş bulunması olup bu takdirde aynı metnin Cumhurbaşkanınca Meclise yeniden götürülmek üzere iade edilmemişse halkoyuna mecburi olarak sunulması olduğunu ikinci halde ise, Meclis doğrudan doğruya veya Cumhurbaşkanının yeniden görüşülmek üzere iade ettiği metni 300 veya daha fazla oyla benimsemişse bu metni halkoyuna sırf Cumhurbaşkanının takdiriyle sunulması olarak ortaya çıktığını tespit etmiştir. Görülüyor ki, Anayasa, Anayasa değişikliğine ilişkin metinlerin halkoyuna sunulabilmesi için başka bir hususu öngörmemiştir.

Hukukla bağlı devlette hiçbir devlet organı ve bu arada seçmen topluluğu Anayasanın kendisine vermediği bir yetkiyi kullanamaz. Bu bağlamda, Anayasanın 87 inci maddesi, Meclisin kendisine Anayasayla verilmemiş bir yetkiyi kullanamayacağını açıkça belirtiyor. Bu durumda, Komisyonumuz yukarıdaki şartlar yerine gelmese bile Meclise benimsenecek metnin halkoylanması

na sunulmasına Anayasanın mer'î hükümleri açısından imkân görmemiş ve bu konuda aksine vaki olabilecek emsalin uygulanamayacağı sonucuna varmıştır.

XVIII. Komisyonumuz, Anayasanın değiştirilmesine ilişkin değişik 175 inci maddesinin yedinci fıkrası gereğince bu Anayasa değişikliklerinin halkoyuna sunulması takdirinde değiştirilen hükümlerden hangilerinin ayrı ayrı ve hangilerinin birlikte oylanacağını, konuların birbiriyle irtibatlarını dikkate alarak 24 üncü maddede tespit etmiştir.

XIX. Komisyonumuz yürürlüğe giriş hükmünü de 25 inci madde olarak düzenlemiştir.

Raporumuz, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulmak üzere Yüksek Başkanlığa saygı ile arz olunur.

Başkan <i>Şerif Ercan</i> Edirne	Başkanvekili M. Seyfi Oktay Ankara (Son oylamada bulunamadı)(Görüş açıklamam vardır, (Karşı oyum eklidir)	Sözcü <i>Coşkun Kırca</i> İstanbul
Üye <i>Ali Dinçer</i> Ankara 11 inci maddeye itirazım var.	Üye M. Vehbi Dinçerler Ankara (Son oylamada bulunmadı) (Ek görüşüm vardır.) 5 Haziran 1995	Üye <i>B. Mehmet Gazioğlu</i> Bursa
Üye <i>Lütfü Esengün</i> Erzurum Muhalifim, muhalefet şerhim eklidir.	Üye <i>Ali Oğuz</i> İstanbul Her maddede söz alma hakkım mahfuz kalma kaydı ile muhalifim.	Üye <i>İ. Kaya Erdem</i> İzmir Söz hakkım saklıdır.
Üye <i>Münif İslamoğlu</i> Kastamonu	Üye <i>Mehmet Keçeciler</i> Konya Başlangıç kısmına muhalifim. Muhalefet şerhim eklidir.	Üye <i>Tevfik Diker</i> Manisa
Üye <i>Osman Seyfi</i> Nevşehir		Üye <i>C. Sadık Keseroğlu</i> Sinop

GÖRÜŞ AÇIKLAMASI

1. Anayasanın 82 nci maddesinin değiştirilmesini amaçlayan Kanun Teklifi metninde, "kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikaların ve bunların üst kuruluşlarının ve katıldıkları teşebbüs veya ortakların yönetim ve denetim kurullarında görev almanın, bunların vekili olmanın, bunların herhangi bir taahhüt işini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kabul etmenin, bunların temsilciliği veya hakemliğini yapmanın milletvekilliğiyle bağdaşmayacağı" hakkındaki hüküm kaldırılmaktaydı. Bu suretle Kanun Teklifi, 1961 Anayasası dönemine dönmeyi öngörüyordu. Anayasa Komisyonu ise, bu bağdaşmazlığı muhafaza etmeyi tercih etmiştir.

Hernekadar, bu görevlerde bulunanların çoğu kez bir siyasi partiye mensup olarak milletvekili olmalarının, bir yandan, o siyasi partiyi millî yarardan çok belirli meslekî çıkarların takibi yolunda ve diğer yandan da, yöneticisi veya deneticisi oldukları yahut yukarıda yazılan şekilde ilişkili buldukları kuruluş veya sendikayı ya da bunların üst kuruluşlarını temsil ettikleri meslekî çıkarlardan sapma yönünde etkileyebileceği nazarı olarak ileri sürülebilirse de, 1961-1980 döneminde bu sakıncalarla rahatsız edici ölçüde karşılaşılmış değildir.

Bu gerekçeyle, bu bağdaşmazlığın Anayasanın 82 nci maddesinde muhafaza edilmesinin zorunlu olmadığı ve esasen benzeri bir bağdaşmazlığın diğer çağdaş demokratik ülkelerde mevcut bulunmayışının da bu görüşümü doğruladığı kanaatindeyim. Kanaatimce, Komisyon metninin 11 inci maddesiyle Anayasanın 82 nci maddesinde muhafaza edilen bu bağdaşmazlığın kaldırılması daha doğru olacaktır.

2. Komisyon metninin 14 üncü maddesinde yer alan Anayasanın 86 ncı maddesine ilişkin değişiklikte sözkonusu edilen "tazminat"ın Anayasanın 10 uncu maddesinde yer alan hiçbir kişiye veya zümreye imtiyaz tanınmayacağı hükmüne uygun olabilmesi, ancak bu "Tazminat"ın milletvekilliğinin milletvekilinin kusuru olmaksızın nihayet bulmasından sonra, bazı demokratik ülkelerde örnekleri görüldüğü gibi, bir defaya mahsus olmak üzere ödenen bir "uyum sağlama tazminatı" olmasıyla mümkündür.

Milletvekillerinin emeklilikleri, eski milletvekilleri ile eski Bakanların emeklilikleri ve bu kişilerin sosyal haklarının da Anayasanın yukarıda zikredilen 10 uncu maddesinin ikinci fıkrasında yer alan genel hukuk ilkesine uygun biçimde düzenlenmesi gereklidir.

3. Yukarıda arzettiğim görüşlerim Anayasa değişikliklerine ilişkin Komisyon metnine muhalefet anlamında olmamakla beraber Meclis genel Kuruluna duyurulmasını uygun buluyorum.

Coşkun Kırca

İstanbul Milletvekili

Sözcü

EK GÖRÜŞLER

(İçtüzüğün 43 üncü Maddesinin Son Fıkrasının Tanıdığı Hakkın Kullanılmasıdır)

1. Meslek kuruluşlarının, derneklerin, sendikaların, vakıfların kendi fonksiyonlarına ilaveten, siyasi partiler üzerindeki "Munzam" hakları imtiyaz haline dönüşmüştür. Ayrıca bu kuruluşlarla siyasi partilerin ilişkisi sadece siyasi partilere müdahale veya onları yönlendirme şeklinde "tek yönlü" ve dengesiz bir müdahaledir. Siyasi partilerin, bu kuruluşların yönetimine ve işlemlerine katkı-

sı ve müdahalesi yasaklanmıştır. Ortaya çıkan bu dengesizliğin mantığı ve gerekçesi daha açık bir şekilde ileride istismara fırsat vermeyecek şekilde yazılmalı; Genel Kurul ikna edilmelidir. Bu konudaki tereddütler ikna yoluyla giderilemiyorsa Anayasa değişikliği metinlerinde “munzam” hakları ve “imtiyazı” dengeleyecek düzenlemeler yapılmalıdır.

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, genel siyasî faaliyetlere katılması gereğini, mutlak siyasî yasaktan arındırılması düşüncesini desteklemekle birlikte, siyasî partilerle doğrudan ve dolaylı işbirliği, eylembirliği, işbölümü ve dayanışma içinde olmalarını yararlı görmemekteyim. Eğer “partisiz” faaliyet yapacaklarsa;

a) Sırf meslekî hizmetleri görmek üzere, ayrıca örgütsel düzenleme yapılmalıdır.

b) Kanunî dayanak ve teminat ve korunma kaldırılmalı, diğer derneklerin statüsü içinde kalmalıdır; kuruma üye ve yönetici olanların bir kısmı önerimizi benimsemiyorsa, onların siyasî parti kurmaları veya mevcutlara katılmaları sağlanarak, her siyasî görüşten üyesi bulunan kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının üyelerinin tümü adına ve onların yerine sadece yöneticilerine “particilik” yapmak imtiyazı verilmemelidir.

2. Komisyon Raporunun VI ncı Bölümünde savunulan milletvekili sayısının 600’e çıkarılması düşüncesine muhalifim. Sayının 450’de kalması için verdiğim önerge Alt Komisyon ve Ana Komisyonunda reddedilmiştir.

3. Komisyon Raporunun XVI ncı Bölümüne katılmıyorum.

Alt Komisyon Raporundaki Ek Görüşlerimin 4 üncü maddesinde geniş bir şekilde yapılan açıklamalara göre 24 üncü maddenin son fıkrası hakkındaki önergem, esas itibarıyla SHP’nin (CHP) TBMM Başkanlığına sunduğu Anayasa Değişiklikleri hakkındaki görüşlerinin ta kendisidir. Nitekim TBMM Başkanlığınca Mart-1993’de neşredilen “TBMM’de Temsil edilen siyasî partilerin Anayasa değişikliği tekliflerinin karşılaştırmalı metinleri” kitabının 61 inci sayfasında yeralan Sosyal Demokrat Halkçı Parti’nin 24 üncü Madde Değişiklik Teklifinin son fıkrası aynen “Devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya hukukî temel düzeni, kısmen de olsa, din kurallarına dayandırılmaz.” diye yer almaktadır. Anayasa metninde bulunan “... veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dinî veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.” bölümü SHP teklifinde metinden çıkarılmıştır.

Muhtemelen 4 büyük siyasî partinin, SHP’nin bu önerisinde birleşebileceği umut ve hesabıyla konu Alt Komisyonunda ve Ana Komisyonunda gündeme getirilmiştir. Ancak bizim açıklayamadığımız nedenlerle CHP (SHP) kendi görüşlerini kabul etmemiş ve aleyhinde oy kullanmıştır. Alt Komisyon görüşmelerindeki SHP (CHP) temsilcilerinin yazdıkları muhalefet şerhlerinden ve Ana Komisyonundaki görüşmelerden edinilen izlenime göre, SHP temsilcileri, memur sendikalarına grev ve toplu sözleşme hakkı verilmediğini gerekçe göstererek mutabakatın temel taşlarından biri olan 24 üncü madde ile ilgili önerilerinden istinkaf etmek suretiyle değişiklik teklifinin 300’ün üstünde oy almasının engellenmesi için kendilerinininkine ek bir bahane üretme eğilimine girmişlerdir. Genel Kuruldaki görüşme ve oylamalarda geniş ve yüksek bir mutabakata vesile olacağına inandığım bu önerinin reddedilmesinin Anayasa Değişikliklerinin tümünün kabulünde zorluk çıkartacağından endişe edilmektedir.

XVI ncı Bölümde yeralan “siyasî açıdan uygun görülmemiştir” ifadesi gerçek dışıdır; belki Hükümetin devamı açısından uygun görülmediği fikrini akla getirmektedir.

4. Komisyon Raporunun XVII ncı maddesindeki savunmalara katılmam mümkün değildir. Alt Komisyon Raporunda geniş bir biçimde açıkladığım görüşlerimde ısrar etmekteyim. Değişiklikle-

rin tümünün Komisyon Raporunun kabul ettiği metnin 24 üncü maddesindeki madde gruplamaları tertibi içinde referanduma sunulması "referandumla kabul bütünlüğünü sağlamak" açısından, siyaseten ve etik yönden gerekli olduğu gibi referandum yapılacağından baştan bilinmesi Genel Kurulda tekliflerin kabulü açısından da yararlı olacaktır.

Ayrıca Raporda da yer aldığı gibi 17.5.1987 tarihli ve 3361 sayılı Kanunla kabul edilmiş olan Anayasa Değişikliğine Dair Kanun bu yolda bir emsal oluşturmuştur.5.6.1995

M. Vehbi Dinçerler

Ankara

Anayasa Komisyonu Üyesi

MUHALEFET ŞERHİ

Anayasalar bir ülkede düzeni tanzim eden önemli belgelerdir. Toplumun saadeti ise herşeyden önce düzene bağlıdır. Dolayısıyla Anayasaların amacı topluma ve onun bireyelerine saadet getirmek olmalıdır. Bu saadeti temin etmenin yolu da, insan hak ve hürriyetlerini güvence altına almakta geçer.

Çok partili hayata girdiğimiz 50 yıldan beri partilerin bir araya gelerek yaptığı bir anayasa olmamıştır. Anayasalar askerî ihtilallerin ürünü olarak, batı etkisinde kalınarak ve bazı olaylara karşı reaksiyonlar esas alınarak hazırlanmış ve "milletin ne istediği" değil, "millete nasıl bir şekil verileceği" gözetilerek düzenlenmişlerdir. Bu yüzden bir yandan bu anayasaların sık sık değişmesi gerekmiş, diğer yandan da toplumda huzur ve saadeti temin edeceğine huzursuzluk ve buhranlara sebep olmuşlardır.

1982 Anayasasının bu bakımdan bir an evvel değiştirilmesi gereklidir. Milletın bu arzusunu yerine getirmek bizatihi yürürlükteki Anayasasının da belirttiği gibi anayasayı değiştirme yetkisine sahip ve görevi ile sorumlu olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin vazifesidir.

Anayasalar bütün toplumu kucaklayan "bir toplumsal anlaşma oldukları için" anayasasının değiştirilmesinde millet iradesinin temsilcisi olan siyasî partilerin hepsinin uzlaşmasının temini son derece önemlidir. Bu uzlaşma hiç değilse TBMM'de temsilcisi bulunan partiler arasında gerçekleşmelidir. Böyle bir uzlaşmaya dayanmayan değişikliklerin ülkeye huzur getirmesi ve vatandaşların beklentilerine cevap vermesi ve ayrıca uzun ömürlü olması da mümkün değildir. Görüşülmekte olan anayasa değişikliği teklifi de bu niteliktedir. Amaç vatandaşları oyalamak değil, beklentilere cevap vermek ve huzursuzlukların nedenlerini ortadan kaldırmak olmalıdır. Bu ise maddelerin şeklen değiştirilmesi ile mümkün olmayıp mutlaka anayasasının özündeki hataların giderilmesiyle, yani istenmeyen tatbikata yol açan sebeplerin ortadan kaldırılarak düzenin bütün vatandaşlarca benimsenecek hale getirilmesi ile mümkündür.

Bu amaca ulaşabilmek için, bir ülkede vatandaşların istediği anayasasının yapılmasında ilk şart din ve inanç hürriyetinin önündeki bütün kısıtlamaların ve tabuların kaldırılmasıdır.

Bunun kadar önemli diğer bir temel şart ise samimiyettir. Yani bir yandan demokrasi deyip diğer yandan milleti kendi isteğine uydurmak amacı güdülmelidir. Aynı şekilde bir yandan çoğulcu demokrasi deyip, öbür yandan bir kısmının diğer kısma, hatta azınlığın çoğunluğa tahakkümü ganesi güdülmemelidir. Ve yine insan haklarına saygı deyip diğer yandan insan haklarını ortadan kaldırmak için çalışmamalıdır.

Çok önemli bir husus da, birtakım esasları anayasaya koymanın yeterli olmadığıdır. Eğer uygulama bunun tam tersi olarak yürüyorsa o zaman anayasada bazı esasların bulunması bir değer taşımaz.

1982 Anayasasında gerçek demokratikleşmeyi sağlayacak değişikliklerin yapılması toplumun en büyük beklentisidir. Bunun için de öncelikle anayasanın 14 üncü, 15 inci ve 24 üncü maddelerinin değiştirilmesi, temel hak ve hürriyetlerin ve özellikle din ve vicdan hürriyeti üzerindeki baskı ve sınırlandırmaların kaldırılması zorunludur. Özellikle Ceza Kanununun 163 üncü maddesinin yürürlükten kaldırılmış olmasına rağmen aynı unsurları ihtiva eden Anayasanın 24 üncü maddesinin son fıkrasının yürürlükte kalmaya devam etmesi büyük bir çelişkidir. Bu fıkranın behemahal kaldırılması, ayrıca laikliğin tanımının anayasada yer alması zorunludur. Bütün çağdaş anayasalarda insan hak ve hürriyetlerinin en önemlisi olarak din ve vicdan hürriyeti ele alınmış ve bu hürriyetin var olabilmesi için ifade ve yayma hürriyeti, öğrenim ve öğretim hürriyeti, örgütlenme hürriyeti, inandığı gibi yaşama ve ibadet hürriyeti din ve vicdan hürriyetinin ayrılmaz dört unsuru olarak teminat altına alınmıştır. 1982 Anayasasında ise din ve vicdan hürriyetinin teminat altına alınması için anayasaya konulan 24 üncü madde ile, iyi, güzel ve doğru olan herşeyin kabul edilip konuşulabileceği ve fakat herhangi bir şey doğru, güzel ve faydalı olsa dahi eğer İslâm dininde mevcutsa kabul edilmek şöyle dursun hatta konuşulamayacağı şeklinde yanlış bir laiklik tatbikatı uygulamaya konulmuştur.

1982 Anayasasında mevcut bu aksaklıkların giderilmesi gerekirken DYP-ANAP-CHP Gruplarının ortak önerisi olarak Komisyonumuza gelen anayasa değişikliği teklifi ise Demokratikleşme, insan hak ve hürriyetlerini güvence altına alma gibi bir amaç gütmemekte, sadece demokratik katılımın çerçevesini genişleten ve parti ve milletvekili çıkarlarını ön plana getiren dar anlamda bir değişiklik teklifi olmuştur.

Anayasa değişikliği üzerinde geçen yasama yılında partiler arası komisyonda uzun ve yararlı görüşmeler yapılmış, 24 üncü madde dışında ele alınan maddeler üzerinde uzlaşma sağlanmış, SHP'nin 24 üncü maddedeki değişikliğe itiraz etmesi sonucu paket Yüce Meclis'e sevk edilememiştir. Partiler arası komisyon önceden alınan karar gereğince değişiklik önerisini bir paket halinde ve bir bütün olarak ele alıp sonuçlandırmak ve Meclis'e sevk etmekle görevlidir. Ancak 24 üncü madde üzerinde anlaşma sağlanamayınca bu kerre DYP, ANAP ve SHP bu konuda alınan karara uymayarak 14, 15 ve 24 üncü maddeleri bir tarafa bırakmak suretiyle görüşülmekte olan teklifi Meclis'e sevk etmişlerdir. Teklif sahibi partiler vaadlerinde durmayınca Refah Partisinin de diğer maddeler üzerinde mutabakatı söz konusu olmayacaktır. 24 üncü madde değişikliğini içermeyen hiçbir Anayasa değişikliği paketi Refah-Partisinden destek görmeyecektir.

Komisyonunda ele alınan Anayasa teklifi, genel olarak partilerin üzerinde uzlaştıkları maddeleri ihtiva etmektedir. Ve bu uzlaşmanın ne derece zorlukla sağlandığı bilinmektedir. Komisyon ise bir çok maddeyi yeni baştan düzenlemiştir. Bu düzenleme birçok itirazı beraberinde getirecek, tartışmalar yeniden başlayacak, bir bakıma yeniden başa dönecektir.

TBMM'nin bugünkü yapısı itibariyle yapılacak değişiklik en azından grubu bulunan 4 siyasi partinin üzerinde uzlaşabileceği metinler olmak mecburiyetindedir. Dolayısıyla teklif ve alt komisyon metnini bu açıdan değerlendirmek gerekir.

Örneğin Anayasada Başlangıç kısmına gerek olup olmadığı veya bu kısımda ne şekilde bir değişiklik yapılması gerektiği yolunda her siyasi partinin ayrı bir görüşü olacaktır. Ancak bu gün için üzerinde uzlaşılan konu sadece 12 Eylül'e meşruiyet tanıyan bir ve ikinci paragrafların metinden çıkarılması olmuştur. Diğer maddelerde yapılan değişiklikleri de bu bağlamda değerlendirmek durumu vardır.

Anayasanın 33 üncü maddesinin değiştirilmesine dair teklifi komisyon derneklerin, millî güvenlik ve kamu düzeni gerekçesi ile de idarî makamlar tarafından faaliyetten men edilebileceğine dair bir ilave yapmıştır. Gerekçe olarak da Avrupa İnsan Hakları sözleşmesinin 11 inci maddesi gösterilmektedir. Bu maddedeki değişikliğin bir amacı da idarenin dernekler üzerindeki vesayetinin ve müdahalesinin asgariye indirilmesi, faaliyetten men ve kapatma hallerinde yargı denetiminin ön plana çıkarılmasını temindir. Komisyonun düzenlemesi ile şu andaki durum muhafaza edilmiştir.

33 üncü maddenin 7 nci fıkrasında yine komisyon tarafından yapılan ve Silahlı Kuvvetler ile kolluk kuvvetleri mensuplarına ilaveten görevlerinin gerektirdiği ölçüde devlet memurlarının da dernek kurma haklarına sınırlama getirileceğine dair düzenleme yersizdir.

5 inci maddede komisyon tarafından 7 nci ve 8 inci fıkra olarak eklenen kurallar gereksizdir. Aynı maddenin 6 ncı fıkrasındaki "Sendika ve süt kuruluşlarının tüzükleri, denetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz." şeklindeki hüküm bu konuda yeterlidir. 7 ve 8 inci fıkralardaki düzenlemenin kanunla yapılması daha isabetli olur.

Değişiklik teklifinin 2 nci fıkrası komisyonda metinden çıkarılmış, yerine çok uzun ve teferuatlı bir şekilde 9 uncu fıkra ilave edilmiştir. Teklifin 2 nci fıkrası memurların sendikal haklarının kanunla düzenleneceğini söylemekle iktifa etmiş, Komisyon ise 9 uncu fıkrayı eklemek suretiyle memur sendikalarını doğmadan öldürmüştür.

Komisyon teklifin 53 üncü maddesi ile yapılmak istenen değişikliği tümten reddetmiş, "işçiler" sözünün yerine "çalışanlar" ibaresinin konulması suretiyel tüm çalışanlara toplu sözleşme yapma imkânı getiren değişiklik önerisi metinden çıkarılmıştır. Bu haliyle memurların grevli, toplu sözleşmeli sendikal hakları tarihe karışmış olacaktır.

54 üncü maddede komisyon yine aynı düşünceyle hareket etmiş, grev hakkı sadece işçilere inhisar ettirilmiş, böylece teklif metninden önemli şekilde ayrılarak bu konudaki bütün beklentileri sona erdirmiştir.

67 nci maddede yurt dışındaki işçilerin oy vermeleri ile ilgili düzenlemenin emredici olması, 2 nci fıkranın sonundaki "yapılabilir" sözcüğünün "yapılır" olarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Maddeye eklenen son fıkra ise seçim sisteminde beklenen adaleti sağlayacak nitelikte değildir. "Yönetimde istikrar" ilkesinin ne anlama geldiği, uygulamada nasıl sağlanacağı bilinmemektedir. Bu düzenleme dahi seçim sisteminde yapılacak hileleri ve haksızlıkları önleyecek nitelikte olmayacaktır.

88 inci maddede siyasî partilerin "eylemleri"nin Cumhuriyet ilkelerine ayrı olamayacağı yolundaki düzenleme fevkalade yanlış ve mahzurludur. Mevcut anayasada dahi bulunmayan siyasî partilerin "eylemlerinin" sınırlandırılması, uygulamada yanlışlıklara ve baskılara yolaçabilecek niteliktedir. Kaldı ki Siyasî Partilerin "eyleminden" bahsetmek mümkün değildir. Eylem ancak partililerin, parti yönetimindeki kişilerin tavırlarıdır ki, bu kişilerin fıkrada bahsedilen ilkelere aykırı eylemlerinin de müeyyidesi hem Anayasada hem de Siyasî Partiler Kanunu ve Ceza Kanunlarında yer almıştır. Fıkra bu haliyle 82 Anayasasındaki düzenlemeden daha da kısıtlayıcı ve sınırlayıcıdır.

68 inci maddenin Siyasî Partilerin gelirleri ile ilgili düzenlemesi yanlış ve sakıncalıdır. Anayasa hükmü ile siyasî partilere yeterli düzeyde yardım yapılacağı öngörülse dahi bu uygulamada gerçekleştirilemeyecektir. Halbuki yeterli düzeyi tespit etmekte fevkalade zordur. Bunun dışında parti gelirlerini sadece üyelerin aidatı ile sınırlandırmak ve her türlü bağış ve yardımı engellemek isabetli değildir.

69 uncu madde komisyonunda tekliften tamamen değişik bir şekilde düzenlenmiştir. Bu haliyle kabulü mümkün olmayan bu madde üzerinde yeni baştan çalışma yapmak gerekecektir. Komisyon metninin yasalaşması siyasi partilerin 1982 Anayasasından daha da zor şartlarda yaşamlarını sürdürmelerine neden olacaktır.

Anayasanın 79 uncu madesindeki 450 olan milletvekili sayısı 600'e çıkarılmaktadır. Bu artırımın makul ve makbul bir gerekçesi yoktur. Milletvekili sayısının 450 olarak muhafazası bu konudaki en olumlu yaklaşım olacaktır. 76 ncı maddede yapılan değişiklikle seçilme yaşının tespiti kanuna bırakılmakta, ancak 25 yaş taban olarak öngörülmektedir. Seçilmeye engel suçlar arasında sayılan "hileye dayalı vergi kaçırma" suçunun niteliği bilinmemektedir. Hangi suçların yüz kızartıcı olduğunun kanun yoluyla tespit edileceğine dair alt komisyon düzenlemesi de yanlıştır. Bu konuyu kanunla tespit imkânsızdır.

84 üncü madde komisyonunda esaslı değişikliğe uğramıştır. Milletvekilinin istifasının kabulünün Genel Kurul kararına bağlanması yanlıştır. İstifanın Genel Kurulun bilgisine sunulmasıyla yürürlüğe girmesi daha isabetli olacaktır. Kesin hüküm giyme ve kısıtlanma hallerinde üyeliğin düşmesini mahkeme kararının Genel Kurul'a bildirilmesiyle gerçekleşeceğine dair kural sakıncalıdır. Özellikle mahkumiyet kararının 76 ncı maddede sayılan suçlardan veya cezalardan olup, olmadığının öncelikle bir merci veya kurul (TBMM Başkanı, Başkanlık Divanı, Anayasa Komisyonu vb.) tarafından incelenmesi, mahkeme kararının bu niteliği taşıdığına tespit halindedir Genel Kurul'un bilgisine sunulması uygun olacaktır. Komisyon metnine göre üyeliğin düşmesi konusunda Meclis'in hiçbir etkinliği veya işlevi olmamakta, suçun veya cezanın nitelik veya miktarının tartışma konusu olabileceği bir mahkeme kararının Genel Kurul'un bilgisine sunulması ile üyeliğin düşmesi kabul edilmekte, bu aşamada ilgili üyenin veya diğer üye ve partilerin itiraz ve şikâyeti dinlenmemektedir.

84 üncü maddenin 3 üncü fıkrasındaki "ısrar eden" ibaresi uygulamada tartışmalara yol açabilecektir. İsrarın ölçüsünü tespit ihtilaflara yol açabilecektir. Ayrıca bu konuda gizli oylamaya başvurulmasının nedenini de anlamak mümkün değildir.

84 üncü maddenin son fıkrasının yürürlükten kaldırılması, milletin tercihi ve iradesi ile seçilmiş bir milletvekilinin görevine mahkeme kararı ile son verilmemesinin doğru ve isabetli yol olacaktır.

Anayasanın geçici 15 inci maddesinin tamamını Anayasa metninden çıkarılarak yürürlükten kaldırılması gerekirken son fıkrasının yürürlükten kaldırılması ile ilave fıkralar eklenmesi, bu maddede yapılması düşünülen değişikliğin amacına uygun değildir.

Komisyon tarafından düzenlenen metin ve hazırlanan rapor üzerinde Genel Kurulda yapılacak görüşmeler sırasında açıklayacağımız görüş ve düşüncelerimiz mahfuz kalmak üzere muhalefet şerhimiz yukarıda arz olunmuştur.

Saygılarımızla.

Ali Oğuz
İstanbul
Komisyon Üyesi

Lütfü Esengün
Erzurum
Komisyon Üyesi

MUHALEFET ŞERHİ

1. Komisyonumuz "Partiler Arası Komisyon" dan gelen metinleri görtüşerek kabul ettiği bu Anayasa değişikliği paketine benimde oy vererek katıldığım şekilde, teklifin referanduma gitmesi halinde nasıl oylanacağını gösteren bir madde ilave etmiştir. Böylece teklifin eksik yönlerinin giderilebileceği, yetkisinin komisyonda olduğu, kabul edilmiştir.

Aynı şekilde, teklif alt komisyonda ve komisyonumuzda görtüşülürken, 24 üncü maddenin son fıkrasında yer alan ve 1991 tarihinde Anavatan Partisi iktidarınca kaldırılan T.C.K. nın eski 163 üncü maddesini ihtiva eden, son fıkrasının madde metninden çıkartılması yolundaki teklifimiz, alt komisyon tarafından yeterli imza ile komisyona gelmediği gerekçesiyle ele alınmamış, Anayasa Komisyonu tarafından da reddedilmiştir.

Demokrasiyi geliştirme amacını taşıyan bu değişiklik paketinde, 24 üncü maddenin son fıkrası aynen muhafaza edildiği takdirde, bu değişiklikler amacına ulaşmamış olur kanaatindeyim. İnançların baskı altında tutulduğu bir ülkenin gelişmesi söz konusu olamaz. Kişi hak ve özgürlüklerinden, din ve vicdan hürriyetini düzenleyen 24 üncü maddenin son fıkrasındaki sınırlama ve yasakların gelişmiş bir demokraside görtülmemesi gerekir.

Devletimizin laik düzeni Anayasamızın çeşitli maddelerinde garanti altına alınmıştır. Gerekirse teklifimizde olduğu gibi, 24 üncü maddenin birinci cümlesi başlangıç kısmının 5 inci paragrafı sonuna ilave edilmek suretiyle bu konudaki yersiz endişe ve korkularda izale edilebilirdi.

Aksi yöndeki komisyon kararına bu sebeplerle katılmıyorum.

Mehmet Keçeciler

Konya

KARŞI OY YAZIM

Ülkemizde çağdaş bir demokrasinin tüm kurumları ve anlayışıyla oluşabilmesinin önündeki engellerin başında kuşkusuz 1982 Anayasası gelmektedir.

Bu nedenle, bu Anayasanın tümüyle değişmesi konusunda kamuoyunda ve çeşitli toplum katmanlarında çok yaygın bir görüş birliği vardır.

Siyasî partilerimizde de, bu Anayasanın değiştirilmesi konusunda ortak bir anlayış görülmektedir.

Buna karşı, Anayasa değişikliği konusundaki siyasî partilerce yürütülen çalışmalar uzun süre sonuçsuz kalmış ve bugüne kadar Anayasa'da köklü değişiklikler gerçekleştirilememiştir.

Nihayet, 3 partinin mutabakatı ile Anayasanın belli maddelerinde köklü değişiklikler yapılması konusunda önemli bir adım atılmıştır.

Kuşkusuz, bu mutabakat metni her partinin kendi görüşlerini tümüyle içermemektedir.

Demokratik yöntemle Anayasa yapma konusunda esas olan uzlaşmadır.

Uzlaşma metni olarak ortaya çıkmayan Anayasalar kalıcı olmadığı gibi, belli toplum katmanlarının tepkilerine de muhatap olmaktadır.

Bu aşamada, bu Anayasa değişikliğinin gerçekleşmesi 3 parti arasında varılan mutabakata sadık kalmakla mümkün olacaktır. Bu nedenle, komisyon çalışmalarında CHP üyeleri olarak 3 partinin üzerinde uzlaştığı metne sadık kalmak konusunda özen gösterilmiştir.

Oysa ki komisyon, bu mutabakata uymamış ve teklif metninde önemli sayılacak değişiklikler yapmıştır.

Bu anlayışla, karşı görüşlerim, komisyon tarafından yapılan değişikliklerle sınırlı tutulmuştur.

1. Teklifin 2 nci maddesiyle Anayasanın 33 ncü maddesinde yapılmak istenen değişiklik metnine derneklerin faaliyetten alınma nedenleri arasına "millî güvenliğin ve kamu düzeninin korunması" ibareleri eklenmiştir. "Millî güvenlik ve kamu düzeni" subjektif değerlendirmelere ve bu nedenle keyfi uygulamalara kapı aralayacak soyut kavramlardır. Bu açıdan son derece sakıncalıdır. Ayrıca, yargıyı böyle soyut kavramlara dayalı uygulamalar alanında karar verme zorunluluğuyla karşı karşıya bırakmanın birçok açıdan sakıncalı bulunduğu inanmaktayım. Bu nedenle, "millî güvenlik ve kamu düzeni" ibarelerinin madde metnine konulmasına karşıyım.

2. Yine sendikaların da dernekler gibi "millî güvenlik ve kamu düzeni" nedenleriyle faaliyetten alınabilmelerine aynı gerekçelerle karşıyım.

Anayasa Komisyonuna sevk edilen teklif metninde tüm çalışanlara toplu sözleşmeli ve grevli sendikal hak tanınması öngörülmüş olmasına karşı komisyon metinde değişiklik yaparak yalnızca işçilere toplu sözleşmeli ve grevli sendikal hak tanınmasını sağlayan bir düzenleme yapmıştır. Komisyonunda yapılan bu değişikliğe karşıyım.

Komisyon böyle bir değişiklikle Anayasa metnine yeni bir yasak hükmü koymuştur.

Oysa ki, Anayasa değişikliği çabalarının asıl amacı, bir yasaklar manzumesi olan 1982 Anayasasında yasakları asgari düzeye indirmek ve temel hak ve özgürlüklere konan ölçsüz kısıtlamaları kaldırmaktır.

Komisyon, bu yasak hükmünü koyarak bu amaca ters düşmüştür.

Böylesine bir konuda çok önemli bir değişiklik yaparak yasak hükmü getirmesi özünde komisyonun yetkisi dışında olan bir tasarruftur.

Bu nedenle de, Anayasada gösterilen Anayasa değişikliğine ilişkin kurallara aykırıdır.

Tüm çalışanlar için "toplular sözleşmeli ve grevli sendikal hak" tüm kamuoyunun ve tüm çalışanların yoğun beklentileri ve özelemleri haline gelmiştir.

İktidar ortakları bu beklentileri dikkate alarak Anayasa değişikliğini de beklemeden, memur ve diğer kamu görevlilerine "toplular sözleşmeli ve grevli" sendikal hak sağlayacak tasarımı Türkiye Büyük Millet Meclisine sunmuştur.

Daha sonra, bu Anayasa değişiklik teklifinde memur ve diğer kamu görevlilerine de "toplular sözleşmeli ve grevli" sendikal hak tanıyan düzenleme 3 partinin mutabakatı ile gerçekleşmiştir.

Memurlar ve diğer kamu görevlilerinden "toplular sözleşmeli ve grevli" sendikal hakkın esirgenmesi toplumsal gerilime ve huzursuzluğa neden olacaktır.

Koşullar ve gereksinimler bugünkü hukukî çerçeveyi çoktan aşmıştır.

Memurlara ve diğer kamu görevlilerine "toplular sözleşmeli ve grevli" hak tanınmasıyla bazı sakıncalar doğacaksa, bu sakıncalar yasal önlemlerle her zaman giderilebilir.

Bu nedenlerle, memurlar ve diğer kamu görevlilerinin hangilerine ve hangi koşullarda "toplular sözleşmeli ve grevli" sendikal hak tanınacağı hususu yasal düzenlemelere bırakılmalıdır.

Bu nedenlerle, komisyonda yapılan bu çok önemli değişikliğe ve diğer maddelerinde de bu doğrultuda yapılan diğer değişikliklere karşıyım.

Komisyon, işçi sendikalarına hak grevi tanınması konusundaki önerimizi de ret etmiştir. Hak grevi toplular sözleşme hükümlerinin uygulanmasının çok önemli bir güvencesidir. İşçilerimizin bundan yoksun kalmaları toplular sözleşme düzenimiz açısından önemli bir noksanlıktır.

O nedenle, komisyonun bu kararına da karşıyım.

3. Teklifin 6 ncı maddesiyle Anayasanın 67 nci maddesinde yapılması amaçlanan değişiklikle "yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanunla özel düzenleme yapılabileceği öngörülmektedir."

Böylece yurt dışında bulunan vatandaşların oy kullanmaları konusu bir hak olarak saptanmak dışında takdire bırakılmıştır.

Bu nedenle, madde metninde "kanunla özel düzenlemeler yapılabilir" ibaresi yerine "kanunla özel düzenlemeler yapılır" ibaresinin konulması gerekirdi.

Yurt dışındaki vatandaşlara oy kullanmak bir hak olarak tanınmıyorsa, bu hakkın tanınmasını kanunla düzenlemek zorunluluğu da vardır.

Bu nedenle, mevcut bu düzenlemeye karşıyım.

Anayasanın aynı maddesine 6 ncı fıkraya olarak; "seçim kanunları temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak bir biçimde düzenlenir" hükmü eklenmiştir.

Demokratik bir seçim sistemi, öncelikle temsilde adaleti sağlayacak biçimde gerçekleştirilmelidir. Demokratik bir seçim sisteminin amacı adaletli bir temsili gerçekleştirmektir. Seçmen iradesi ancak adaletli bir temsil sistemini öngören bir seçim sistemiyle Türkiye Büyük Millet Meclisine yansıtacaktır.

Demokratik sistemlerde, istikrar unsuru temsilde adaleti sağlama ilkesinden sonra gelmesi gereken bir unsurdur.

Bu nedenle 67 nci maddeye eklenen bu fıkranın;

"Seçim kanunları temsilde adaleti sağlayacak biçimde düzenlenir.

Bu düzenlemede istikrar unsuru da gözönünde tutulur."

şeklinde düzenlenmesi çok daha uygun olacaktır.

Korkarım ki, istikrar unsurunu adaletli temsille bağdaştırma çabası çoğu zaman adaletli temsil esasını ihmale neden olacak düzenlemeleri getirebilecektir.

Kendisini güçlü hisseden iktidar çoğunluklarının çıkarları adalet ilkesinin gerçekleşmesinden çok ağırlıklı olarak istikrar unsurunun gerçekleşmesi ve bu unsurun ağırlıklı olması yönünden düzenlemeler getirilmesine neden olabilecektir.

Anayasa Mahkemesi iki unsurun bağdaşmasına ilişkin ölçütleri objektif esaslara dayandırmakta güçlüklerle karşılaşacaktır.

Bu nedenle, komisyonun bu düzenleme şekline karşıyım.

4. Komisyon raporunun 7 nci maddesi ile Anayasanın 68 nci maddesinde yapılması amaçlanan değişiklikte kamu görevlilerinin siyasî partilere üye olmaları yasaklanmaktadır.

Oysa ki, teklifte üniversite öğretim elemanlarının siyasî partilere üye olmaları öngörülmekte idi. Siyasî partilere girme ve siyaset yapmak hakkı bir temel haktır. Bu hakkın düzenlenmesi kanuna bırakılmalı idi.

Kamu görevlilerine bu hakkın tanınmaması bir yana üniversite öğretim elemanları için getirilen hak da komisyonca kaldırılmıştır.

Üniversite öğretim üyelerine bu hak daha önce tanınmış ve uygulamada hiç bir sakınca görülmemiştir.

Üniversite öğretim elemanlarının siyasî partilere üye olmaları siyasal yaşamımıza, siyasal gelişmemize güç katacak ve zenginlik getirecektir.

5. Raporun 9 ncu maddesi ile Anayasanın 75 nci maddesinde yapılan değişiklikle milletvekillerinin 100 adedinin ülke çapındaki seçim çevresinden seçileceği öngörülmektedir.

Böyle bir ayırım pratikte milletvekilleri arasında farklı konular yaratmaya imkân sağlayabilecek bir ayırımdır. Parlamento içerisinde böyle bir farklılaşma önemli sakıncalar getirebilecektir.

Ayrıca, bu milletvekillerinin seçmenlerle ilişkileri açısından önemli sorunlar doğuracaktır.

Benzer düzenlemelerin kanuna bırakılması daha uygun olurdu.

O nedenle, bu hükme karşıyım.

6. Raporun 10 ncu maddesiyle Anayasanın 76 ncı maddesinde yapılan değişiklikle hâkim ve savcılarla, silahlı kuvvetler mensuplarından aday olup seçime katılanların mesleklerine geri dönmeyecekleri öngörülmektedir.

Bu hüküm, hâkim ve savcılar ile silahlı kuvvetler mensuplarının aday olma hakkını pratikte ortadan kaldıracak çok önemli bir engel getirmektedir.

Böyle bir engelleme için öne sürülen düşünceler tutarlı ve gerçekçi değildir.

Her mesleğin konulan kurallar çerçevesinde yürütülmesi kendi iç denetimleri ile sağlanmaktadır.

Bu denetim her iki meslek grubunda da en etkili biçimde yapılmaktadır. O nedenle, bu konudaki kuşku yersizdir.

Bu meslek mensuplarının seçilme hakkına böyle bir engelin konmasını demokratik ilke ve amaçlara aykırı buluyorum.

Bu nedenle bu düzenlemeye karşıyım.

7. Raporun 18 inci maddesiyle Anayasanın 135 inci maddesinde yapılmak istenen değişiklikte; meslek kuruluşlarının faaliyetten alıkonulma nedenleri arasına "millî güvenlik ve kamu düzeni konuları da eklenmiştir."

Yukarıdaki maddelerde sunduğum nedenlerle bu düzenlemeye karşıyım.

Yine, aynı madde ile meslek kuruluşlarının amaçları dışında faaliyette bulunamayacakları hükmü getirilmiştir.

Her ne kadar, gerekçede amaçları ile ilgili siyasî faaliyette bulunmalarının meslek kuruluşlarının faaliyet alanında bulunacağı ifade ediliyorsa da, bu ifade yapılan düzenleme karşısında geçerli görülmemektedir.

Bu düzenleme ile meslek kuruluşlarının siyasî faaliyette bulunmaları çok önemli ölçüde daraltılmaktadır.

Çağdaş demokrasi anlayışı demokratik katılımı olmazsa olmaz koşul olarak görmektedir.

Demokratik katılımı sınırlandıran böyle bir düzenlemeye karşıyım.

M. Seyfi Oktay
Ankara Milletvekili
Anayasa Komisyonu
Başkanvekili

DOĞRU YOL PARTİSİ GRUP BAŞKANVEKİLLERİ SAKARYA MİLLETVEKİLİ NEVZAT ERCAN, BURSA MİLLETVEKİLİ TURHAN TAYAN, SAMSUN MİLLETVEKİLİ İHSAN SARAÇLAR, ANAVATAN PARTİSİ GRUP BAŞKANVEKİLLERİ GÜMÜŞHANE MİLLETVEKİLİ M. OLTAN SUNGURLU, DENİZLİ MİLLETVEKİLİ HASAN KORKMAZCAN, TRABZON MİLLETVEKİLİ EYÜP AŞIK, SOSYALDEMOKRAT HALKÇI PARTİ GRUP BAŞKANI ANKARA MİLLETVEKİLİ SEYFİ OKTAY, İSTANBUL MİLLETVEKİLİ ERCAN KARAKAŞ, BATMAN MİLLETVEKİLİ ADNAN EKMEN VE 292 ARKADAŞININ TEKLİFİ

7.11.1982 Tarihli ve 2709 Numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi

MADDE 1. - 7.11.1982 tarihli, 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının BAŞLANGIÇ metni aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

BAŞLANGIÇ

Bu Anayasa; Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve onun inkılap ve ilkeleri doğrultusunda;

Dünya milletler ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak; Türkiye Cumhuriyetinin ilelebet varlığı, refahı, maddî ve manevî mutluluğu ile çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi yönünde;

Millet iradesinin mutlak üstünlüğü, egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğu ve bunu millet adına kullanmaya yetkili kılınan hiçbir kişi ve kuruluşun, bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı;

Kuvvetler ayrımının, Devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip, belli Devlet yetkilerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medeni bir işbölümü ve işbirliği olduğu ve üstünlüğün ancak Anayasa ve kanunlarda bulunduğu;

Hiçbir düşüncü ve mülahazanın Türk millî menfaatlerinin, Türk varlığının Devleti ve ülkesiy-le bölünmezliği esasının Türklüğün tarihi ve manevî değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılapları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve laiklik ilkesinin gereği kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı;

Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu;

Topluca Türk vatandaşlarının millî gurur ve iftiharlarda, millî sevinç ve kederlerde, millî varlığa karşı hak ve ödevlerde, nimet ve külfetlerde ve millet hayatının her türlü tecellisinde ortak olduğu, birbirinin hak ve hürriyetine kesin saygı, karşılıklı içten sevgi ve kardeşlik duygularıyla ve "yurtta sulh, cihanda sulh" arzu ve inancı içinde, huzurlu bir hayat talebine hakları bulunduğu;

FIKİR, İNANÇ VE KARARIYLA anlaşılacak, sözüne ve ruhuna bu yönde saygı ve mutlak sadakatle yorumlayıp uygulanmak üzere,

TÜRK MİLLETİ TARAFINDAN, demokrasiye aşık Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine emanet ve tevdi olunur.

MADDE 2. - 7.11.1982 tarihli, 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 33 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

XI. Toplantı hak ve özgürlükler

(Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Anavatan Partisi Grup Başkanvekilleri Gümüşhane Milletvekili M. Oltan Sungurlu, Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan, Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık, Sosyaldemokrat Halkçı Parti Grup Başkanı Ankara Milletvekili Seyfi Oktay, İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş, Batman Milletvekili Adnan Ekmen ve 292 Arkadaşının Teklifi)

A. Dernek kurma özgürlüğü

Madde 33. - Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir.

Dernek kurabilmek için yasanın gösterdiği bilgi ve belgelerin, yasada belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin yasaya aykırılığının tespiti halinde yetkili merci, derneğin faaliyetinin durdurulması veya kapatılması için mahkemeye başvurur.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Dernek kurma özgürlüğünün kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller yasada gösterilir.

Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla geçici bir süre için faaliyetten alıkonabilir veya temelli kapatılabilir. Ancak, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemek ve suçluları yakalamak bakımından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, yetkili mercice uygulanan faaliyetten alıkoyma kararı derhal yetkili hâkime bildirilir ve mahkemece yedi gün içinde hükme bağlanır.

Birinci fıkrâ hükmü, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarının dernek kurma haklarına sınırlamalar getirilmesine engel değildir.

Bu madde hükmü vakıflara ve bu nitelikteki kuruluşlara da uygulanır.

MADDE 3. - 7.11.1982 tarihli, 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 51 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

C. Sendika hakkı

Madde 51. - (Madde 51 ve 52 yerine) Çalışanlar ve işverenler, iktisadî ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek amacıyla önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma hakkına sahiptirler.

Memurlar ve diğer kamu görevlileri yönünden bu hakların kapsam ve istisnaları kanunla düzenlenir.

Sendikalara üye olmak ve üyelikten ayrılmak serbesttir.

Hiç kimse sendikaya üye olmaya, üye kalmaya, üyelikten ayrılmaya zorlanamaz.

Çalışanlar ve işverenler aynı zamanda birden fazla sendikaya üye olamazlar.

Herhangi bir işyerinde çalışabilmek, işçi sendikasına üye olmak veya olmamak şartına bağlanamaz.

Yasa, sendika haklarının kullanılmasında millî savunma ve kamu düzeni amaçlarının zorunlu kıldığı ölçüde sınırlar koyabilir.

Sendika ve üst kuruluşlarının tüzükleri, yönetim ve işleyişleri, demokratik esaslara aykırı olmaz. Sendikalar üzerindeki Devlet gözetimi, sendikaların kuruluş ve faaliyetlerinin yasalara uygunluğunu sağlamak amacıyla ve sendika bağımsızlığı ilkesini zedelemeyecek bir biçimde yasa ile düzenlenir.

Sendika ve üst kuruluşların, faaliyetlerinin durdurulması veya kapatılması, ancak yasanın açıkça öngördüğü hallerde hâkim kararı ile mümkündür.

(Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Anavatan Partisi Grup Başkanvekilleri Gümüşhane Milletvekili M. Oltan Sungurlu, Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan, Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık, Sosyaldemokrat Halkçı Parti Grup Başkanı Ankara Milletvekili Seyfi Oktay, İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş, Batman Milletvekili Adnan Ekmen ve 292 Arkadaşının Teklifi)

MADDE 4. - 7.11.1982 tarihli 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 52 inci maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

MADDE 5. - 7.11.1982 tarihli 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 53 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Toplu iş sözleşmesi, grev hakkı ve lokavt

Madde 53. - Çalışanlar ve işverenler, karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumlarını ve çalışma şartlarını düzenlemek amacıyla toplu iş sözleşmesi yapma hakkına sahiptirler.

Toplu iş sözleşmesinin nasıl yapılacağı, istisna ve kapsamı kanunla düzenlenir.

MADDE 6. - 7.11.1982 tarihli 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 54 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

B. Grev hakkı ve lokavt

Madde 54. - Çalışanlar, işverenler ile olan ilişkilerinde iktisadî ve sosyal durumlarını korumak ve geliştirmek amacıyla grev hakkına sahiptirler. İşveren lokavta başvurabilir.

Grev hakkının kullanılmasının usul ve şartları ile bu hakka millî savunma, kamu düzeni ve genel sağlık bakımından getirilecek zorunlu sınırlamalar kapsam ve istisnalar ile işverenlerin lokavta başvurmasının usul ve şartları yasayla düzenlenir.

MADDE 7. - 7.11.1982 tarihli 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 67 nci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Seçme, seçilme ve siyasî faaliyette bulunma hakları

Madde 67. - Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasî parti içinde siyasî faaliyette bulunma ve halkoymasına katılma hakkına sahiptir.

Seçimler ve halkoyması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır. Ancak yurtdışında bulunan vatandaşların oy hakkından yararlanabilmeleri amacıyla kanunla özel düzenleme yapılabilir.

Onsekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halkoymasına katılma hakkına sahiptir.

Bu hakların kullanılması kanunla düzenlenir.

Silah altında bulunan er ve erbaşlarla, askerî öğrenciler, ceza ve tutukevlerinde bulunan tutukular ve hükümlüler oy kullanamazlar.

Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak bir biçimde düzenlenir.

MADDE 8. - 7.11.1982 tarihli 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 68 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

(Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Anavatan Partisi Grup Başkanvekilleri Gümüşhane Milletvekili M. Oltan Sungurlu, Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan, Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık, Sosyaldemokrat Halkçı Parti Grup Başkanı Ankara Milletvekili Seyfi Oktay, İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş, Batman Milletvekili Adnan Ekmen ve 292 Arkadaşının Teklifi)

Parti kurma, partilere girme ve partilerden çıkma

Madde 68. – Vatandaşlar, siyasî parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden çıkma hakkına sahiptir. Parti üyesi olabilmek için onsekiz yaşını doldurmuş olmak şarttır.

Siyasî partiler, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.

Siyasî partiler önceden izin almadan kurulurlar ve Anayasa ilkeleri ve kanun hükümleri içerisinde faaliyetlerini sürdürürler.

Siyasî partilerin tüzük ve programları, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, millet egemenliğine, demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz. Sınıf, zümre veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz.

Hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşların memur statüsündeki görevlileri, yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, Silahlı Kuvvetler mensupları ile yükseköğretim öncesi öğrencileri siyasî partilere üye olamazlar.

Yükseköğretim elemanlarının siyasî partilere üye olabilmelerine ilişkin esaslar ve sınırlamalar ile siyasî partilerin hangi organlarında ve nasıl görev alabilecekleri kanunla düzenlenir.

Siyasî partilere Devlet yeterli düzeyde ve hakça malî yardım yapar. Bu yardım kanunla düzenlenir.

MADDE 9. – 7.11.1982 tarihli 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 69 uncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Siyasî partilerin uyacakları esaslar

Madde 69. – Siyasî partiler faaliyetlerini demokrasi ilke ve usullerine, tüzük ve programlarına uygun olarak yürütürler.

Siyasî partilerin parti içi çalışmaları ve kararları demokrasi ilkelerine aykırı olamaz.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı kurulan partilerin tüzük ve programlarının ve kurucularının hukuki durumlarının Anayasa ve kanun hükümlerine uygunluğunu, kuruluşlarını takiben ve öncelikle denetler, çalışmalarını da izler.

Siyasî partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesince karara bağlanır.

Bir siyasî partinin kapatılmasına karar ve eylemleri ile neden olan merkez organlarının üyeleri bir yasama dönemi süresince yeni bir siyasî partinin kurucusu, yöneticisi ve denetçisi olamazlar.

Siyasî partilerin malî denetimi Sayıştay Başkanlığının katkısıyla Anayasa Mahkemesince yapılır.

Siyasî partiler, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, yabancı ülkelerdeki siyasî partilerden sendikalardan, meslek kuruluşlarından, derneklerden, vakıflardan ve benzeri kuruluşlardan maddî yardım alamazlar.

(Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Anavatan Partisi Grup Başkanvekilleri Gümüşhane Milletvekili M. Oltan Sungurlu, Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan, Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık, Sosyaldemokrat Halkçı Parti Grup Başkanı Ankara Milletvekili Seyfi Oktay, İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş, Batman Milletvekili Adnan Ekmen ve 292 Arkadaşının Teklifi)

Siyasî partilerin kuruluş ve çalışmaları, denetlenme ve kapatılmaları ile siyasî partilerin adayların seçim harcamaları ve usulleri yukarıdaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir.

MADDE 10. - 7.11.1982 tarihli 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 75 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi

A) Kuruluşu

Madde 75. - Türkiye Büyük Millet Meclisi milletçe genel oyla seçilen altıyüz milletvekilinden oluşur.

MADDE 11. - 7.11.1982 tarihli, 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 76 ncı maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Milletvekili Seçilme Yeterliliği

Madde 76. - Yirmibeş yaşını dolduran her Türk vatandaşı milletvekili seçilebilir.

En az ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, yükümlü oldukları askerlik hizmetini yapmamış olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar, taksirli suçlar dışında bir yıl veya daha fazla hapis cezasına veya ağır hapse hüküm giymiş olanlar ile affa uğramış olsalar bile, zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, ticarî amaçlı kaçakçılık ve devlet sırlarını açığa vurma, hileye dayalı vergi kaçırma, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma suçlarından biri ile hüküm giymiş olanlar milletvekili seçilemezler.

Silahlı kuvvetler mensupları ile işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri görevlerinden çekilmedikçe aday olamazlar. Seçilemeyenlerin kamu görevine dönme hakları saklıdır.

MADDE 12. - 7.11.1982 tarihli, 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 82 ncı maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Devlet ve diğer kamu tüzelkişilerinde ve bunlara bağlı kuruluşlarda, Devletin veya diğer kamu tüzelkişilerinin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak katıldığı teşebbüs ve ortaklıklarda görev alamazlar, vekili olamazlar, herhangi bir taahhüt işini doğrudan veya dolaylı olarak kabul edemezler, temsilcilik ve hakemlik yapamazlar."

MADDE 13. - 7.11.1982 tarihli, 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 84 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Üyeliğin Düşmesi

Madde 84. - İstifa eden, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğine seçilmeye engel bir suçtan dolayı hüküm giyen, kısıtlanan milletvekilinin üyeliği, Meclis Başkanlık Divanınca bu hususun Genel Kurulun bilgisine sunulduğu tarihte düşer.

Meclis çalışmalarına özürsüz olarak bir ay içerisinde toplam beş birleşim günü katılmayan veya üyeliğe bağdaşmayan bir hizmet kabul eden milletvekilinin üyeliğinin düşmesine üye tam sayısının salt çoğunluğu ile karar verilir.

(Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Anavatan Partisi Grup Başkanvekilleri Gümüşhane Milletvekili M. Oltan Sungurlu, Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan, Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık, Sosyaldemokrat Halkçı Parti Grup Başkanı Ankara Milletvekili Seyfi Oktay, İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş, Batman Milletvekili Adnan Ekmen ve 292 Arkadaşının Teklifi)

Anayasa Mahkemesinin kararında partinin kapatılmasına eylem ve sözleri ile sebebiyet verdiği belirtilen milletvekilinin üyeliği seçildiği dönem için, kapatma, kararının Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına tebliğ edildiği tarihte sona erer.

MADDE 14. - 7.11.1982 tarihli, 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 85 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Iptal istemi

Madde 85. - Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya üyeliğin düştüğüne Meclisce karar verilmesi veya üyeliğin düştüğü hususunun Genel Kurula sunulması hallerinde, karar veya Genel Kurula sunma tarihinden başlayarak bir hafta içinde ilgili üye veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden herhangi biri bu karar veya işlemin Anayasa veya İçtüzük hükümlerine aykırılığı iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa Mahkemesi, iptal istemini onbeş gün içinde karara bağlar.

MADDE 15. - 7.11.1982 tarihli, 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 86 ncı maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Ödenek, Yolluk ve Sosyal Haklar

Madde 86. - Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin ödenek ve yollukları ile yasama organı üyelerinin ve dışardan atanan bakanların emeklilikleri, tazminatları ve sosyal hakları hizmetin özelliği dikkate alınarak özel bir kanunla düzenlenir.

MADDE 16. - 7.11.1982 tarihli, 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 93 üncü maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Toplanma ve Tatil

Madde 93. - Türkiye Büyük Millet Meclisi, her yıl Ekim ayının ilk günü kendiliğinden toplanır.

MADDE 17. - 7.11.1982 tarihli, 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 128 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Kamu hizmeti görevlileriyle ilgili hükümler

1. Genel İlkeler

Madde 128. - Devletin, kamu iktisadî teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği aslı ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür.

Memurların ve diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri kanunla düzenlenir.

MADDE 18. - 7.11.1982 tarihli, 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 135 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

(Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Anavatan Partisi Grup Başkanvekilleri Gümüşhane Milletvekili M. Oltan Sungurlu, Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan, Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık, Sosyal Demokrat Halkçı Parti Grup Başkanı Ankara Milletvekili Seyfi Oktay, İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş, Batman Milletvekili Adnan Ekmen ve 292 Arkadaşının Teklifi)

Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları

Madde 135. – Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşları; belli bir mesleğe mensup olanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, meslek faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleriyle ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlakını korumak maksadıyla kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında gizli oyla seçilen kamu tüzelkişilikleridir.

Kamu kurum ve kuruluşları ile kamu iktisadî teşebbüslerinde aslî ve sürekli görevlerde çalışanların meslek kuruluşlarına girme mecburiyeti aranmaz.

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kanunda gösterildiği şekilde Devletin idarî ve malî denetimine tabidir.

Türk Devletinin varlık ve bağımsızlığını, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünün, toplumun huzurunun korunması ve Devletin Anayasada belirtilen temel niteliklerini tehdit edici faaliyetlerin önlenmesi bakımından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde mahallin en büyük mülkî amiri bu organları geçici olarak görevden uzaklaştırabilir.

Görevden uzaklaştırma kararı; üç gün içinde mahkemeye bildirilir. Mahkeme görevden uzaklaştırma kararının yerinde olup olmadığına en geç on gün içinde karar verir.

MADDE 19. – 7.11.1982 tarihli, 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 149 uncu maddesinin son fıkrasına aşağıdaki cümle eklenmiştir.

“Siyasî partilerin kapatılması davalarında ise, Parti Genel Başkanının sözlü savunması alınır.”

MADDE 20. – 7.11.1982 tarihli, 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 171 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Kooperatifçiliğin Geliştirilmesi

Madde 171. – Devlet, millî ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır.

MADDE 21. – 7.11.1982 tarihli, 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Geçici 15 inci maddesinin son fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

MADDE 22. – Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

ANAYASA KOMİSYONUNUN KABUL ETTİĞİ METİN

7.11.1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi

MADDE 1. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının BAŞLANGIÇ metni aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

BAŞLANGIÇ

Bu Anayasa, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve onun inkılap ve ilkeleri doğrultusunda;

Dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak, Türkiye Cumhuriyetinin ebedi varlığı, refahı, maddi ve manevi mutluluğu ile çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi yönünde;

Millet iradesinin mutlak üstünlüğü, egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğu ve bunu Millet adına kullanmaya yetkili kılınan hiçbir kişi ve kuruluşun, bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı;

Kuvvetler ayırımının, Devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip, belli Devlet yetki ve görevlerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medeni bir işbölümü ve işbirliği olduğu ve üstünlüğün ancak Anayasa ve kanunlarda bulunduğu;

Hiçbir düşünce ve mülahazanın Türk milli menfaatlerinin, Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılapları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve laiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı;

Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu;

Topluca Türk vatandaşlarının milli gurur ve iftiharlarda, milli sevinç ve kederlerde, milli varlığa karşı hak ve ödevlerde, nimet ve külfetlerde ve millet hayatının her türlü tecellisinde ortak olduğu, birbirinin hak ve hürriyetlerine kesin saygı, karşılıklı içten sevgi ve kardeşlik duygularıyla ve "yurtta sulh, cihanda sulh" arzu ve inancı içinde, huzurlu bir hayat talebine hakları bulunduğu

FİKİR, İNANÇ VE KARARIYLA anlaşılacak, sözüne ve ruhuna bu yönde saygı ve mutlak sadakatle yorumlanıp uygulanmak üzere,

TÜRK MİLLETİ TARAFINDAN, demokrasiye âşık Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine emanet ve tevdi olunur.

MADDE 2. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 33 üncü maddesinin dört ve beşinci fıkraları kaldırılmış; altı, yedi ve sekizinci fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

(Anayasa Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, milli güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunun yetkili kıldığı merci, derneği faaliyetten men edebilir. Bu merciin kararı, yirmidört saat içerisinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını yedi gün içinde açıklar; aksi halde, bu idari karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.

Birinci fıkra hükmü, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarına ve görevlerinin gerektirdiği ölçüde Devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilmesine engel değildir.

Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır.

MADDE 3. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 51 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

C. Sendika hakkı

Madde 51.- Çalışanlar ile emeklileri ve işverenler, iktisadi ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek amacıyla önceden izin almaksızın kendi sendikalarını ve bunlar da üst kuruluşlarını kurma hakkına sahiptirler.

Sendikalara üye olmak ve üyelikten ayrılmak serbesttir. İşini kaybetmekten dolayı çalışanların sendika üyeliği son bulmaz.

Hiç kimse sendikaya üye olmaya, üye kalmaya, üyelikten ayrılmaya zorlanamaz.

Çalışanlar ile emeklileri ve işverenler aynı zamanda birden fazla sendikaya üye olamazlar.

Herhangi bir işyerinde çalışabilmek, işçi sendikasına üye olmak veya olmamak şartına bağlanamaz.

Sendika ve üst kuruluşlarının tüzükleri, yönetim ve işleyişleri, demokratik esaslara aykırı olmaz.

Sendikalar üzerindeki Devletin idarî ve malî denetimi, sendikaların kuruluş ve faaliyetlerinin kanunlara uygunluğunu sağlamak amacıyla ve sendika bağımsızlığı ilkesini zedelemeyecek biçimde kanunla düzenlenir.

Sendikalar ve üst kuruluşları, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, milli güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunun yetkili kıldığı merci, sendikayı faaliyetten men edebilir. Bu merciin kararı, yirmidört saat içerisinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını yedi gün içinde açıklar; aksi halde, bu idari karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.

128 inci maddenin ilk fıkrasında yazılı memurlar ile diğer kamu görevlilerinin ve bu görevlerden emekli olanların kendi aralarında sendikalar ve bu sendikaların da kendi aralarında üst kuruluşlar kurabilmeleri kanunla düzenlenir. Kanun, bu sendikaların ve üst kuruluşlarının kurucusu ve üyesi olabilmek için gerekli şartları, bu sendikaların ve üst kuruluşlarının hak ve yükümleri, iç faaliyetleri ve mali kaynakları ile bu haktan faydalanamayacak olan memur ve diğer kamu görevli

(Anayasa Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

lerini belirler. Bu sendikalar ve üst kuruluşları, üyeleri adına yargı mercilerine başvurabilir ve İdareyle amaçları doğrultusunda üyeleri adına toplu görüşme yapabilirler. Bu toplu görüşme sonucunda düzenlenen ve taraflarca imzalanan tutanakta, anlaşma ve anlaşmazlık noktaları belirtilir. Bu tutanak, İdare ve Türkiye Büyük Millet Meclisi için hukuki bağlayıcılık taşımaz. Bu fıkrada sözkonusu sendikalar ve üst kuruluşları 53 ve 54 üncü maddeler hükümlerinin kapsamı dışındadır.

MADDE 4. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 52 inci maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

MADDE 5. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 54 üncü maddesinin iki, üç ve yedinci fıkraları kaldırılmış; dört ve beşinci fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Grev ve lokavtın yasaklanması veya ertelenebilmesi, ancak milli güvenliğin, kamu düzeninin veya genel sağlığın korunması açısından zorunluluk hallerinde kanunla öngörülebilir.

Grev ve lokavtın yasaklandığı hallerde birinci fıkrada sözkonusu uyuşmazlık Yüksek Hakem Kurulunca çözülür. Uyuşmazlığın her aşamasında taraflar da anlaşarak Yüksek Hakem Kuruluna başvurabilirler. Yüksek Hakem Kurulunun kararları kesindir ve toplu iş sözleşmesi hükmündedir.

MADDE 6. - 1. 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 67 nci maddesinin iki ve üçüncü fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir :

Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır. Ancak, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanunla özel düzenlemeler yapılabilir.

Onsekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halkoylamasına katılma haklarına sahiptir.

2. Anayasanın aynı maddesinin beşinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Silah altında bulunan er ve erbaşlar ile, askeri öğrenciler, ceza - infaz kurumlarında bulunan hükümlüler oy kullanamazlar. Ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde bulunan tutukluların seçme haklarını kullanmalarında oyların sayım ve dökümünde seçim emniyeti açısından alınması gerekli tedbirler Yüksek Seçim Kurulu tarafından tespit edilir ve görevli hâkimin yerinde yönetim ve denetimi altında yapılır.

3. Anayasanın aynı maddesine aşağıdaki fıkra altıncı fıkra olarak eklenmiştir:

Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.

MADDE 7. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 68 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

A. Parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma

Madde 68.- Vatandaşlar, siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir. Parti üyesi olabilmek için onsekiz yaşını doldurmuş olmak gerekir.

Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.

(Anayasa Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

Siyasi partiler önceden izin almadan kurullar ve Anayasa ve kanun hükümleri içerisinde faaliyetlerini sürdürürler.

Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve Milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliği-ne, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez.

Hâkimler ve savcılar, -Sayıştay dahil- yüksek yargı organları mensupları, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri, yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, Silahlı Kuvvetler mensupları ile yükseköğretim öncesi öğrenciler siyasi partilere üye olamazlar.

Yüksek öğretim öğrencilerinin siyasi partilere üye olabilmelerine ilişkin esaslar ve sınırlamalar kanunla düzenlenir.

Siyasi partilere, Devlet, yeterli düzeyde ve hakça mali yardım yapar. Bu yardım kanunla düzenlenir. Siyasi partiler, kanuna ve tüzüklerine uygun olarak üyelerinden aldıkları aidat ve kurulma döneminde kurucularının kanuna uygun olarak yaptıkları bağışlar dışında bağış ve sair mali yardım alamazlar.

MADDE 8. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 69 uncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

B. Siyasi partilerin uyacakları esaslar

Madde 69.- Siyasi partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmalarını demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir.

Siyasi partiler, ticari faaliyetlere girmezler.

Siyasi partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması kanunla düzenlenir. Anayasa Mahkemesince siyasi partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti, bu hususun denetim yöntemleri ve aykırılık halinde uygulanacak yaptırımlar kanunda gösterilir. Anayasa Mahkemesi, bu denetim görevini yerine getirirken Sayıştaydan yardım sağlar. Anayasa Mahkemesinin bu denetim sonunda vereceği kararlar kesindir.

Siyasi partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır.

Bir siyasi partinin tüzüğü ve programının 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı bulunması halinde temelli kapatma kararı verilir.

Bir siyasi partinin 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi halinde karar verilir.

(Anayasa Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz.

Bir siyasi partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan - kurucuları dahil - üyeleri, Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmi Gazete-de gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamazlar.

Yabancı Devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alan siyasi partiler temelli olarak kapatılır.

Siyasi partilerin kuruluş ve çalışmaları, denetlenme ve kapatılmaları ile siyasi partilerin ve adayların seçim harcamaları ve usulleri yukarıdaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir.

MADDE 9. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 75 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

A. Kuruluşu

Madde 75.- Türkiye Büyük Millet Meclisi genel oyla seçilen altıyüz milletvekilinden oluşur.

Bu milletvekillerinin yüz adedi ülke çapındaki seçim çevresinden seçilir.

MADDE 10. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 76 ncı maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

B. Milletvekili seçilme yeterliliği

Madde 76.- Kanunla belirlenen yaşı dolduran her Türk vatandaşı milletvekili seçilebilir. Bu yaş yirmibeşden aşağı olamaz.

En az ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, yükümlü oldukları askerlik hizmetini yapmamış olanlar, kamu hizmetinden yasaklanmaya, taksirli suçlar dışında bir yıl veya daha fazla hapis cezasına veya ağır hapse kesin hüküm giymiş olanlar ile affa uğramış olsalar bile basit ve nitelikli zimmet, Devlet alım ve satımlarında menfaat sağlamak, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı köttüye kullanma, dolanlı iflas, ticari amaçlı kaçakçılık, hileye dayalı vergi kaçırma, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma ve Devlet sırlarını açığa vurma gibi yüz kızartıcı suçlardan biriyle kesin hüküm giymiş olanlar milletvekili seçilemezler. Bu fıkrada açıkça belirlenmiş olanlar dışında hangi suçların yüz kızartıcı olduğu kanunla tespit edilir.

Hâkimler ve savcılar, Radyo - Televizyon Üst Kurulu Üyeleri, Yüksek Öğretim Kurulu üyeleri, yüksek öğretim kurumlarındaki öğretim ve araştırma elemanları, memurlar ve işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensupları görevlerinden çekilmedikçe milletvekili adayı olamaz ve milletvekili seçilemezler. Bunlardan hâkim ve savcılar ile Silahlı Kuvvetler mensuplarından aday olup seçime katılanlar bu mesleklerine geri dönebilirler. Bunların ve bunlar dışındaki diğer memur ve kamu görevlilerinin aday olup seçilememeleri halinde kamu görevine dönmelerine ilişkin kural ve usuller kanunla düzenlenir.

MADDE 11. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 82 ncı maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

(Anayasa Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

Milletvekilleri, Devlet ve diğer kamu tüzelkişilerinde ve bunlara bağlı kuruluşlarda; Devletin ve diğer kamu tüzelkişilerinin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak katıldıkları teşebbüs ve ortaklıklarda; özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış kamu yararına çalışan derneklerin, Devlettten yardım kabul eden veya vergi muafiyeti bulunan dernek ve vakıfların; kamu kurum niteliğindeki meslek kuruluşlarıyla, sendikaların ve bunların üst kuruluşlarının, ve bu fıkarda yazılı tüzelkişilerin katıldıkları teşebbüs veya ortaklıkların yönetim ve denetim görevlerinde bulunamazlar; bunların vekili olamazlar; bunların herhangi bir taahhüt işini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kabul edemezler; bunların temsilciliğini veya bunlarla ilgili olarak hakemlik yapamazlar.

MADDE 12. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 84 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

5. Milletvekilliğinin düşmesi

Madde 84. - İstifa eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesi, istifanın geçerli olduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanınca tespit edildikten sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca kararlaştırılır.

Milletvekilliğinin kesin hüküm giyme veya kısıtlanma halinde düşmesi, bu husustaki kesin mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyle olur.

82 nci maddeye göre milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, yetkili komisyonun bu durumu tespit eden raporu üzerine Genel Kurul gizli oyla karar verir.

Meclis çalışmalarına özürsüz veya izinsiz olarak bir ay içerisinde toplam beş birleşim günü katılmayan milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, durumun Meclis Başkanlık Divanınca tespit edilmesi üzerine, Genel Kurulca üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyuyla karar verilebilir.

Partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olduğu Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen milletvekilinin milletvekilliği, bu kararın Resmi Gazetede gerekçeli olarak yayımlandığı tarihte sona erer. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bu kararın gereğini derhal yerine getirip Genel Kurula bilgi sunar.

MADDE 13. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 85 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

6. İptal istemi

Madde 85.- Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya milletvekilliğinin düşmesine 84 üncü maddenin birinci, üçüncü veya dördüncü fıkralarına göre karar verilmiş olması hallerinde, Meclis Genel Kurulu kararının alındığı tarihten başlayarak yedi gün içerisinde ilgili milletvekili veya bir diğer milletvekili, kararın, Anayasaya, kanuna veya İçtüzüğe aykırılığı iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa Mahkemesi, iptal istemini onbeş gün içerisinde kesin karara bağlar; aksi takdirde, Meclis kararı yürürlüğe girmez.

MADDE 14. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 86 nci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

(Anayasa Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

7. Ödenek, yolluk ve sosyal haklar

Madde 86.- Milletvekillerinin ödenek ve yollukları ile emeklilikleri, milletvekili olmayan bakanların emeklilikleri, eski milletvekillerinin ve eski bakanların emeklilikleri, milletvekilleriyle milletvekili olmayan bakanların görevleri sona erdikten sonraki tazminatları ve yukarıda sözü geçenlerin sosyal hakları, hizmetin özelliği dikkate alınarak özel bir kanunla düzenlenir. Milletvekili ödeneğinin aylık tutarı, en yüksek devlet memurunun almakta olduğu miktarı; yolluğu da ödenek miktarının yarısını aşamaz.

Milletvekillerine ödenen ödenek ve yolluklar, kendilerine sosyal güvenlik kuruluşları tarafından bağlanan emekli aylığı ve benzeri ödemelerin kesilmesini gerektirmez.

Ödenek ve yollukların en çok üç aylığı önceden ödenebilir.

MADDE 15. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 93 üncü maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi, her yıl Ekim ayının ilk günü kendiliğinden toplanır.

MADDE 16. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 127 nci maddesinin üçüncü fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Mahalli idarelerin seçimleri, 67 nci maddedeki esaslara göre beş yılda bir yapılır. Ancak, milletvekili genel veya ara seçiminden önceki veya sonraki bir yıl içinde yapılması gereken mahalli idareler organlarına veya bu organların üyelerine ilişkin genel veya ara seçimler milletvekili genel veya ara seçimleriyle birlikte yapılır. Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir.

MADDE 17. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 128 inci maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Devletin, diğer kamu tüzel kişilerinin ve kamu iktisadi teşebbüslerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yetkili ve görevli oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler, memurlar ve iş akdiyle düzenlenmeye uygun nitelikte olmayan sair görevleri de diğer kamu görevlileri eliyle görülür. Bu asli ve sürekli görevler ile sair görevler, iş akdiyle çalışanlar eliyle yürütülemez. Devletin, kamu tüzel kişilerinin ve kamu iktisadi teşebbüslerinin işçi niteliği taşıyanlar tarafından görülebilecek iş ve görevlerinde memurlar ve diğer kamu görevlileri çalıştırılmaz.

MADDE 18 - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 135 inci maddesinin üç, dört, beş, altı, yedi ve sekizinci fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Bu meslek kuruluşları, kuruluş amaçları dışında faaliyette bulunamazlar.

Bu meslek kuruluşları ve üst kuruluşları organlarının seçimlerinde siyasi partiler aday gösteremezler.

Bu meslek kuruluşları üzerinde Devletin idari ve mali denetimine ilişkin kurallar kanunla düzenlenir.

Amaçları dışında faaliyet gösteren meslek kuruluşlarının sorumlu organlarının görevine, kanunun belirlediği merciin veya Cumhuriyet Savcısının istemi üzerine mahkeme kararıyla son verilir ve yerlerine yenileri seçtirilir.

(Anayasa Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

Ancak, milli güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunun yetkili kıldığı merci meslek kuruluşlarını faaliyetten men edebilir. Bu merciin kararı, yirmidört saat içerisinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını yedi gün içinde açıklar; aksi halde, bu idari karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.

MADDE 19. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 149 uncu maddesinin son fıkrasına aşağıdaki cümle eklenmiştir:

Ancak, siyasi partilerin temelli kapatılması veya kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısından sonra kapatılması istenen siyasi partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler.

MADDE 20. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 171 inci maddesinin son fıkrası kaldırılmıştır.

MADDE 21. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının geçici 15 inci maddesinin son fıkrası kaldırılmış ve bu geçici maddeye aşağıdaki fıkralar eklenmiştir :

Basit ve nitelikli zimmet, Devlet alım ve satımlarında, menfaat sağlama, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas, ticari amaçlı kaçakçılık, hileyle dayalı vergi kaçırma, resmi ihale veya alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma veya diğer yüz kızartıcı suçlar, yukarıdaki fıkralar hükümlerinin kapsamı dışındadır.

Bu dönem içinde çıkarılan kanun ve kanun hükmündeki karamamelerden yürürlükte bulunanların Anayasaya aykırılığı genel hükümler uyarınca ileri sürülebilir. Bu takdirde, iptal davası açılması hususunda 151 inci maddede yazılı süre, yüzseksen güne çıkarılmış olup, bu süre, bu fıkra hükmünün yürürlüğe girdiği tarihte başlar.

MADDE 22. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına aşağıdaki geçici 17 inci madde eklenmiştir:

Geçici Madde 17.- Anayasanın 128 inci maddesinde yapılan değişikliğin yürürlüğe girdiği tarihte memur veya kamu görevlisi olarak görev yapanlardan 128 inci maddenin değişik ilk fıkrasına göre işçi statüsüne geçirilecek olanların, memur veya kamu görevlisiyken sahip oldukları mali ve sosyal haklar saklı kalır.

MADDE 23. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına aşağıdaki geçici 18 inci madde eklenmiştir:

Geçici Madde 18.- Anayasanın değişik 86 ncı maddesi hükümleri, 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının yürürlüğe girmesinden önceki yasama organı üyeleri hakkında da uygulanır.

MADDE 24. - Bu Kanunun halkoylamasına sunulması halinde,

1 inci maddesi,

2, 4, 11, 18 ve 20 nci maddeleri birlikte,

3, 5, 17 ve 22 nci maddeleri birlikte,

(Anayasa Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

6 ncı maddesi,

7, 8 ve 19 uncu maddeleri birlikte,

9 uncu maddesi ve 25 inci maddesinin ilk fıkrası birlikte,

10 uncu maddesi,

12 ve 13 üncü maddeleri birlikte,

14 ve 23 üncü maddeleri birlikte,

15 inci maddesi,

16 ncı maddesi,

21 inci maddesi

Ayrı ayrı oylanır.

MADDE 25. – Bu Kanunun 10 uncu maddesiyle Anayasanın 75 inci maddesinde yapılan değişiklik ilk milletvekili genel seçiminin başlangıcından itibaren yürürlüğe girer.
Bu Kanunun diğer maddeleri ise, bu Kanunun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

